

LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskolan

Tvångsomhändertagen på felaktiga grunder?

Barns autism och föräldrars
omsorgsbrist i 2 § LVU-domar

Melissa Weideskog

Masteruppsats SOAM 21

VT 2024

Handledare: Norma Montesino

Abstract

Author: Melissa Weideskog

Title: Wrongful Compulsory Care: Children's Autism and Parental Maltreatment in Child Protection Cases in Sweden under Section 2 of the LVU [Translated title]

Supervisor: Norma Montesino

Assessor: Björn Johnson

The aim of this study was to examine how children's autism and parental maltreatment are described in court rulings involving child protection cases under § 2 of the Swedish Care of Young Persons Act (LVU). A qualitative approach was adopted, analyzing court rulings from the Administrative Court and the Court of Appeal. The study utilized a norm-critical perspective and thematic analysis to explore how societal norms influence the assessment of parental abilities and children's behaviors. Key findings indicate that social services often fail to consider autism as an explanatory factor for certain behaviors, instead attributing these behaviors to parental deficiencies. This misinterpretation highlights a lack of neurodiversity awareness within social services. Additionally, the study revealed that parents of children with autism are held to higher caregiving standards due to their children's special needs, which often leads to the justification of compulsory care on grounds that may not be entirely objective. The results suggest a need for improved understanding and support from social services to better address the unique needs of families with children with autism.

Key words: autism, neuropsychiatric disabilities, diagnosis, parental skills, neurodiversity, ASD, autism spectrum disorder, compulsory care, child protection, assessments, support, social service, misinterpretations, misjudgements, parents, child maltreatment, § 2 CYPA, Care of Young Persons Act

Nyckelord: AST, autismspektrumtillstånd, LVU, tvångsvård, 2 § LVU, miljöfall, diagnos, NPF, Lagen om vård av unga, bedömningar, bristande omsorg, föräldraförmåga.

Förord

Jag vill tacka alla mina fantastiska vänner som funnits där och stöttat och motiverat mig under studiens genomförande. Ett stort tack vill jag även rikta till min handledare Norma Montesino som trott på min idé, kommit med konstruktiv kritik och väglett mig framåt i uppsatsskrivandet. Slutligen vill jag tacka mina bröder, Oscar och Theodor, som gett mig ovärderlig erfarenhet och kunskap om autism, vilket har varit till särskilt stor nytta i denna uppsats.

Melissa Weideskog, maj 2024

Neurodiversity may be every bit as crucial for the human race as biodiversity is for life in general. Who can say what form of wiring will prove best at any given moment?

(Harvey Blume, The Atlantic, 1998)

Begreppslista i bokstavsordning

Ableism - Ableism är diskriminering och sociala fördomar mot personer med funktionsvariationer baserat på tron att normativa förmågor är överlägsna. Ableism leder till skadliga stereotyper, missuppfattningar och generaliseringar av personer med funktionsvariationer.

Autism – En neuropsykiatrisk funktionsvariation. Används i denna uppsats som en förkortning och ett mer lättillgängligt ord för autismspektrumtillstånd (AST). Aspergers syndrom inbegrips i begreppet autism i denna uppsats.

LSS - Lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade och är en svensk rättighetslag och pluslag som finns till för att säkerställa goda levnadsvillkor för personer med omfattande och varaktiga funktionsvariationer.

LVU –Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga och är en svensk lag som gör det möjligt för socialtjänsten att, utan föräldrars samtycke, omhänderta barn och ungdomar som far illa och/eller är behov av skydd.

Neurodivergent - Ett begrepp som används för att beskriva personer vars neurologiska utveckling och kognitiva funktioner avviker från rådande samhällsnormer.

Neurodiversitet - Neurodiversitet är ett begrepp som erkänner och värdesätter den naturliga variationen i mänskliga hjärnors funktioner. Neurologiska skillnader ska inte ses som något som är fel och i behov av korrigering utan i stället som värdefulla delar av mänsklighetens mångfald.

Neuropsykiatrisk funktionsvariation – En typ av kognitiv och beteendemässig variation som har sitt ursprung i hjärnans neurologiska funktion. Dessa variationer påverkar hur en person tänker, känner och beter sig. I uppsatsen används begreppet neuropsykiatrisk funktionsvariation ibland för att beskriva autism. En del föredrar begreppen funktionsnedsättning eller funktionshinder. Ur ett neurodiversitetsperspektiv lämpar sig dock ordet funktionsvariation bäst. En funktionsvariation kan dock bli en nedsättning eller ett hinder för individen i mötet med vissa miljöer.

Neurotypisk – Ett ord som används för att beskriva personer med neurologisk utveckling och kognitiva funktioner som följer de normer som anses typiska i samhället.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 <i>Problemformulering</i>	1
1.2 <i>Syfte och frågeställningar</i>	4
2. Bakgrund	4
2.1 <i>Barn med autism</i>	4
2.2 <i>Socialtjänstlagen</i>	5
2.3 <i>LVU - Tvångsomhändertaganden av barn</i>	6
2.4 <i>Socialtjänstens bedömning av föräldraförmåga</i>	6
2.5 <i>LSS – tio särskilda insatser</i>	7
2.6 <i>BUP och habiliteringen</i>	8
2.7 <i>Skolans ansvar för barn med autism</i>	8
2.8 <i>Autism Sveriges granskning av LVU-ärenden</i>	9
3. Kunskapsläge	9
3.1 <i>Autism och socialarbetares kunskap</i>	10
3.2 <i>Komplexitet i bedömningar av socialtjänst-ärenden där barnet har autism</i>	12
3.3 <i>Att vara förälder till ett barn med autism</i>	13
3.4 <i>Skuldbeläggning av föräldrar</i>	13
3.5 <i>Skolans roll</i>	14
3.6 <i>Barns våld mot föräldrar</i>	14
3.7 <i>Tvångsomhändertaganden av barn i en svensk kontext</i>	15
3.8 <i>Den internationella forskningen relevans</i>	17
3.9 <i>Sammanfattning</i>	18
4. Teoretiska utgångspunkter	19
4.1 <i>Normer och normalitet</i>	19
4.2 <i>Normkritik</i>	19
4.3 <i>Neurodiversitet</i>	20
4.4 <i>Ekologisk systemteori</i>	20
4.5 <i>Motivering av valda teorier och begrepp</i>	21
5. Metod och metodologiska överväganden	22
5.1 <i>Kritisk teori</i>	22
5.2 <i>Forskningsansats och metodval</i>	22
5.3 <i>Datainsamling och urval</i>	23
5.4 <i>Statistik över LVU-domarna i studien</i>	25
5.5 <i>LVU-domars innehåll</i>	25
5.6 <i>Att använda LVU-domar som empiri</i>	26
5.7 <i>Tillvägagångssätt för den tematisk analysen</i>	27
5.8 <i>Metodologiska betänkligheter</i>	29
<i>Trovärdighet</i>	30
<i>Överförbarhet</i>	30
<i>Pålitlighet</i>	31
<i>Konfirmerbarhet</i>	31
<i>Äkthet</i>	31
5.9 <i>Förförståelse</i>	32
5.10 <i>Forskningsetiska överväganden</i>	32
6. Resultat och analys	33
6.1 <i>Tema 1: Varför tvångsomhändertas barn med autism?</i>	34
<i>Brister i omsorgen</i>	34
<i>Gränssättning, vägledning och våldsamma situationer</i>	42
6.2 <i>Tema 2: Omsorgsbrist eller barnets autism?</i>	45

Socialnämnden lägger ansvaret på föräldrarna	45
Föräldraperspektivet	50
De sakkunnigas röst	52
Barnet och det offentliga biträdets perspektiv	53
En svårbedömd fråga för domstolen	55
6.3 Tema 3: Stöd, krav och förväntningar	58
En föräldraförmåga utöver det vanliga	59
Stödinsatser som föregått LVU-ansökan	60
7. Avslutande diskussion	67
8. Referenslista	71
9. Bilaga 1	82

1. Inledning

1.1 Problemformulering

Allt fler barn och ungdomar utreds för och diagnostiseras med autism. I början av 2000-talet var antalet autismdiagnoser relativt få, men sedan dess har det skett en successiv ökning (Idring et al., 2015). Det finns emellertid svårigheter gällande att uppskatta hur många individer som har autism, vilket delvis beror på att det saknas en tydlig gräns mellan personer med och utan autism. Autism beskrivs som ett spektrumtillstånd och många individer kan ha drag av autism utan att uppfylla kriterierna för en diagnos. Vidare har normerna kring vad som anses vara en diagnos förändrats över tid. Från början var kriterierna för autism väldigt snäva, men de har med tiden blivit bredare, vilket gjort att en större andel barn idag uppfyller kriterierna för en autismdiagnos (Taylor et al., 2020). Att fler individer inkluderas i en diagnos tyder dock på att samhällets bild av vad som ses som normalt blivit snävare. Detta i kombination med ökade krav från omgivningen har gjort att allt fler barn exkluderas i olika sammanhang.

Barn med autism och deras familjer är ofta i behov av stöd från en rad olika instanser, såsom barn- och ungdomspsykiatri, barn- och ungdomshabiliteringen, LSS-enheten och socialtjänsten. Även skolan har en avgörande roll för dessa barn och särskilda anpassningar kan vara nödvändiga för att barnet med autism ska kunna trivas, fungera och närvara i skolmiljön samt tillgodogöra sig undervisningen (Lissack & Boyle, 2022). Inom socialtjänsten är barn med autism överrepresenterade (Fisher et al., 2018; Heslop & Bushell, 2023) och anledningen till kontakten med socialtjänsten kan antingen vara en orosanmälan eller att familjen på eget initiativ ansökt om stöd från socialtjänsten. En svårighet som kan uppstå när familjer med barn med autism kommer i kontakt med socialtjänsten är socialtjänstens primära fokus på föräldraförmåga. Det finns en risk att livssituationen hos barnet kommer att utredas i en kontext av barnskydd och föräldrars lämplighet i stället för med fokus på vilka rättigheter och vilket behov av stöd barnet och dess familj har till följd av barnets funktionsvariation (Clements & Aiello, 2021; Engwall et al., 2019). Ofta lämpar sig stödinsatser enligt LSS (SFS 1993:387) bättre för familjer till barn med autism än insatser enligt SoL (SFS 2001:453), då insatser via

LSS ofta är kompensatoriska och långsiktiga, till skillnad från insatser via SoL som är tidsbegränsade och betonar individens eget ansvar att förändra situationen (Bons et al., 2017). Dessutom visar forskning att LSS-handläggare har lättare för att se barnets funktionsvariation som möjlig orsak till svårigheter i familjen (Engwall et al., 2019). I majoriteten av Sveriges kommuner är det dock olika tjänstemän som arbetar med att bevilja stödinsatser till barn via SoL och LSS, vilket kan försvåra situationen för familjer där barnet har en autismdiagnos.

Såväl Engwall et al. (2019) som Clements och Aiello (2021) understryker behovet av särskild vägledning och utbildning för de som bedömer behoven hos barn med autism och deras familjer. Otillräcklig autismkunskap riskerar att leda till felaktiga bedömningar samt bristande anpassningar (Engwall et al., 2019; Malcolm 2022; McCafferty & McCutcheon, 2020). Forskning visar även att normativa antaganden om funktionsvariationer och neurodiversitet inom socialtjänsten leder till fördomsfulla och förtryckande praktiker (Fox, 2021). Frågan är hur pass allvarliga konsekvenser bristande autismkunskap hos socialsekreterare kan få? Radioprogrammet Kaliber sände i oktober 2023 avsnittet *Syskonen blev hemmasittare – socialtjänsten ville tvångsomhänderta* som skildrar två föräldrars kamp och förtvivlan när socialtjänsten vill tvångsomhänderta parets två döttrar som båda har autism. Socialtjänsten misstolkar i detta fall barnens autism som omsorgsbrist och ansöker om att barnen ska tvångsomhändertas och placeras utanför hemmet. Intresseorganisationen Autism Sverige framför att detta bara är ett av många fall de senaste tjugo åren där socialtjänsten misstolkat symtom på autism hos barnet som bristande föräldraförmåga (Kaliber, 2023).

I Sverige blev runt 3 600 barn tvångsomhändertagna enligt LVU år 2022 (Socialstyrelsen, 2023b). Det finns en kraftig överrepresentation av barn med autism inom den svenska tvångsvården trots att vägledande domar från HFD (Högsta Förvaltningsdomstolen) tydliggör att ett beteende som är orsakat av en funktionsvariation såsom autism inte kan anses utgöra ett sådant socialt nedbrytande beteende som kan ligga till grund för tvångsomhändertaganden enligt 3 § LVU (Pettersson & Andersson Vogel, 2023). I fallet från radioprogrammet Kaliber rör det sig dock om tvångsomhändertagande enligt 2 § LVU kopplat till omständigheter i barnets hemmiljö i form av bristande omsorg. Studier kring prevalensen av funktionsvariationer hos barn i 2 § LVU-domar har inte gått att hitta och det saknas vägledande beslut från HFD

beträffande bedömningar av föräldraförmåga när barnet har en funktionsvariation såsom autism.

Många befintliga studier som berör autism, föräldraförmåga och professionella bedömningar har fokuserat på föräldrars upplevelser av socialtjänsten eller de professionellas tankar och resonemang kring bedömningar i ärenden där barnet har autism. Intervjuer av föräldrar, socialsekreterare och anställda vid domstolen hade kunnat ge ytterligare insikter om dessa olika gruppers perspektiv. En kunskapslucka tycks emellertid finnas när det kommer till att undersöka hur de professionella faktiskt gör, inte bara hur de upplever saker eller resonerar. För att undersöka hur socialtjänsten agerar vore det allra mest lämpligt att analysera barnavårdsutredningar eller socialtjänstakter. Då det finns svårigheter kring etiska aspekter och sekretess avseende användning av barnavårdsutredningar och socialtjänstakter samt att dessa dokument är svårtillgängliga har valet av empiri i stället fallit på 2 § LVU domar. LVU-domar är relativt lättillgängliga och utgör offentliga handlingar samtidigt som de möjliggör att olika parterers perspektiv får synas, även om perspektiven är filtrerade genom domstolens och dess beskrivning av parternas uttalanden, något som kommer diskuteras vidare i uppsatsens metoddel.

Att denna studie avser att fokusera på tvångsomhändertaganden och inte frivilliga insatser beror på att studien vill belysa de allvarliga konsekvenser som felaktiga bedömningar kring barn med autism och deras familjer kan få. Det stöd som erbjuds eller inte erbjuds via SoL påverkar också familjerna, men det får långt ifrån lika allvarliga konsekvenser som tvångsomhändertaganden. LVU är ett stort ingripande i barn och familjers liv och barn med autism kan fara illa av tvångsvård eftersom de bland annat har svårt för förändringar och nya miljöer (Killander, 2022). Denna studie ämnar därför undersöka hur barns autism och föräldrars omsorgsbrist framställs i 2 § LVU domar. Vilka beskrivningar av autism och föräldraförmåga finns i domarna och vilka skäl lyfts fram för att motivera barnets vårdbehov? Hur påverkar normer kring funktionsnivå och föräldraförmåga de bedömningar som görs?

1.2 Syfte och frågeställningar

Studiens syfte är att, utifrån ett normkritiskt perspektiv, undersöka hur föräldraförmåga och barns autismdiagnos belyses i domar där socialnämnden ansökt om beredande av vård enligt 2 § LVU. Studien syftar även till att undersöka vilket stöd som erbjudits barnet med autism och föräldrarna innan ansökan om LVU blivit aktuell.

1. Hur beskrivs barnets autism och föräldrarnas omsorgsförmåga i 2 § LVU-domar?
2. Vilka svårigheter finns när det kommer till att dra slutsatser som fångar barnets verkliga situation?
3. Vilka insatser har LVU-ansökan föregåtts av?

2. Bakgrund

2.1 Barn med autism

Autism, eller autismspektrumtillstånd (AST) som det också kallas, är ett neuropsykiatriskt tillstånd som innebär svårigheter med sociala färdigheter och flexibilitet, ofta med intensiva intressen och känslighet för sinnesintryck. Ungefär 1,6 procent av alla barn skulle få en autismdiagnos om alla genomgick en utredning. Autism påverkar ömsesidighet, icke-verbal kommunikation och förmågan att hantera relationer. För att få diagnosen krävs minst två av följande beteenden: stereotypa beteenden, ovilja till förändring, starka intressen och känslighet för sinnesintryck. Barn med autism kan också ha språksvårigheter, motoriska svårigheter och ytterligare diagnoser som ADHD, inlärningssvårigheter, oro, ångest, depression eller tvångssyndrom. Vissa barn har även intellektuell funktionsnedsättning (Backman, 2022). Barn med autism utvecklar ofta inte färdigheter som personlig hygien och klädsel lika automatiskt som andra barn. De kan ha svårt att hantera känselupplevelser vid måltider eller tandborstning och de kan även uppvisa en motvilja gällande att bära nya kläder eller utföra dagliga rutiner i nya omgivningar (Berg, 2022). Atypiska sensoriska upplevelser är vanliga och uppskattas förekomma hos så många som 90% av alla personer med autism (Robertson & Baron-Cohen,

2017). Dessa barn är ofta känsliga för fysisk kontakt och förändringar. Många har problem med mat, föredrar bekant mat och kan utveckla ohälsosamma matvanor (Killander, 2022).

Även sömnproblem är vanligt bland barn med autism och kan leda till långsiktiga hälsoproblem och förvärrade autismsymtom (Strömberg, 2022). Svårigheter med sömnreglering, störningar i dygnsrytmen och splittrad sömn är vanliga typer av sömnstörningar hos individer med autism. En viktig orsak till sömnsvårigheter är att individer med autisms nervsystem fungerar på ett speciellt och delvis annorlunda sätt (Bozkurt, 2010). Barn med autism upplever ofta vardagen som ansträngande och energikrävande, vilket kan leda till överbelastning, konflikter och social tillbakadragenhet. För höga krav kan orsaka ytterligare stress och psykiska problem. Skolgången och ökade sociala krav kan bidra till stress och depression utan tillräcklig återhämtning (Åsberg, 2022). Vredesutbrott och problembeteenden kan uppstå när rutiner ändras eller förväntningarna är otydliga. Dessa beteenden är symtom på svårigheter att hantera situationen och kräver att omgivningen anpassar sig efter barnets behov. Både interna faktorer, som hunger och trötthet, samt externa faktorer som förändringar i omgivningen kan orsaka dessa beteenden. Bristande kommunikationsfärdigheter är en stor riskfaktor för problembeteenden (Scocco, 2022).

2.2 Socialtjänstlagen

Socialtjänstlag (SoL) är en central lag inom det svenska välfärdssystemet och fungerar som en ramlag för kommunernas socialtjänst. Lagen fastställer de övergripande målen och riktlinjerna för socialtjänstens arbete, men ger även kommunerna frihet att anpassa arbetet efter lokala förhållanden och behov. SoL ansvarar för att erbjuda social omsorg, stöd och service, samt skydd mot missbruk och våld. Beslut om stöd enligt SoL utgår från begreppet skälig levnadsnivå. Socialtjänstlagens syfte är att främja ekonomisk och social trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor och aktivt deltagande i samhällslivet. Lagen betonar individens eget ansvar och rätt till självbestämmande, att insatser ska baseras på individuella bedömningar, rätt till stöd och service för de som inte kan tillgodose sina behov samt att barnets bästa ska beaktas. Fokus ligger på förändring och tidsbegränsade insatser och insatser via socialtjänstlagen kallas vanligen för frivilliga insatser (SFS 2001:453). När SoL tillämpas finns inga fasta insatser, utan dessa kan anpassas individuellt. I praktiken begränsas dock insatserna av kommunens egna

resurser, budget och upphandlingsprocesser. Socialtjänstens insatser avseende barn- och unga innefattar vanligen familjebehandling, kontaktperson, kontaktfamilj, barngrupper, utredningshem samt olika former av placeringar i exempelvis jourhem, familjehem och HVB-hem (Bons et al., 2017).

2.3 LVU - Tvångsomhändertaganden av barn

Socialtjänsten arbetar främst med frivilliga insatser enligt SoL, men vid allvarliga risker för barnets hälsa och utveckling kan tvångsomhändertagande enligt LVU ske utan föräldrarnas samtycke. Initiativ tas av socialsekreterare och dennes arbetsledare och därefter fattar kommunens socialnämnd beslut om en LVU-ansökan ska göras till Förvaltningsrätten. Socialnämnden, föräldrar och barn över 15 år deltar i en förhandling där ett offentligt biträde representerar barnets bästa. Alla parter kan kalla sakkunniga och vittnen. Domstolen fattar snabbt beslut, vanligtvis inom några veckor (Socialstyrelsen, 2023).

Tvångsomhändertagande kan ske enligt 2 § LVU (miljöfall) eller 3 § LVU (beteendefall). Miljöfall innebär att barnets vårdbehov beror på hemmiljön, medan beteendefall beror på barnets eget beteende. Vård i miljöfall kan beslutas för barn under 18 år, medan beteendefall även kan gälla unga upp till och med 20 år. Socialnämnden kan också ansöka om tvångsvård enligt båda paragraferna, eller omedelbart omhändertagande enligt 6 § LVU, som måste godkännas av Förvaltningsrätten inom en vecka. Vården kan ske i familjehem, ungdomshem eller annan lämplig miljö (Socialstyrelsen, 2023). Tvångsomhändertagande är en ingripande åtgärd som kräver att socialnämnden visar att förutsättningarna är uppfyllda, med fokus på den unges och vårdnadshavarnas situation. LVU är en skyddslagstiftning där barnets bästa prioriteras, och beslut om tvångsvård måste föregås av en noggrann prövning och en utredning som håller hög kvalitet (HFD 2018 ref. 6).

2.4 Socialtjänstens bedömning av föräldraförmåga

I Sverige använder alla kommuner utredningsstödet BBIC (Barns behov i centrum) vid genomförande av barnavårdsutredningar. Bedömningen av föräldraförmåga inom BBIC syftar till att säkerställa barnets välbefinnande och utveckling genom att utvärdera olika aspekter av föräldraskapet. Med hjälp av BBIC-triangeln samlas och analyseras information om barnet,

dess familj och miljö samt föräldrarnas förmåga. Bedömning gällande föräldraförmåga fokuserar på fyra områden; grundläggande omsorg, stimulans och vägledning, känslomässig tillgänglighet och säkerhet. Grundläggande omsorg handlar om att tillgodose barnets behov av mat, hygien, boende och hälsa samt att erbjuda en trygg miljö. Stimulans och vägledning innebär föräldrarnas engagemang i barnets utveckling och lärande. Känslomässig tillgänglighet betonar föräldrarnas förmåga att vara stödjande och upprätthålla en positiv relation till barnet. Säkerhet innebär att skydda barnet från skada och riskfyllda situationer. Information samlas in från samtal med barnet, föräldrarna och andra relevanta personer samt genom observationer och dokumentation, vilket ger en helhetsbild av föräldrarnas förmåga att ta hand om och främja sitt barns utveckling och välmående (Socialstyrelsen, 2023c).

2.5 LSS – tio särskilda insatser

Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) är en svensk rättighetslag och pluslag från 1994 som syftar till att säkerställa goda levnadsvillkor för personer med omfattande och varaktiga funktionsnedsättningar. Lagen riktar sig till personer med intellektuella funktionsnedsättningar, autism eller autismliknande tillstånd, samt de med betydande funktionsnedsättningar från barndomen på grund av olycka eller sjukdom. LSS främjar delaktighet och jämlikhet i samhället och kompletterar allmänna samhällstjänster med särskilt stöd (SFS 1993:387).

Till skillnad från SoL, som betonar individuellt ansvar och skälig levnadsnivå, fokuserar LSS på goda levnadsvillkor och erbjuder ofta långsiktiga, kompenserande insatser (Bons et al., 2017). Det finns tio specifika insatser enligt LSS: rådgivning och personligt stöd, personlig assistans, ledsagarservice, kontaktperson, avlösarservice i hemmet, korttidsvistelse, korttidstillsyn för skolungdom över 12 år, boende i familjehem eller bostad med särskild service för barn eller ungdom, bostad med särskild service för vuxna, och daglig verksamhet. LSS möjliggör endast dessa insatser och om andra insatser behövs måste de beviljas genom andra lagar (Bons et al., 2017).

2.6 BUP och habiliteringen

Barn- och ungdomspsykiatri (BUP) och barn- och ungdomshabiliteringen arbetar tillsammans för att stödja barn med autism och deras familjer. BUP ansvarar för diagnostik och utredning, vilket inkluderar intervjuer med föräldrar, observationer av barnet samt psykologiska tester för att fastställa diagnosen (Vårdguiden 1177, 2023). Efter diagnosen erbjuder BUP behandlingar, inklusive terapi och ibland medicinsk behandling för samsjuklighet som ångest eller ADHD (BUP, 2024). De samarbetar med skolor, socialtjänsten och andra vårdinstanser för att säkerställa ett sammanhängande stöd och kan skriva utlåtanden för att hjälpa till med ansökningar om extra stöd i skolan (Vårdguiden 1177, 2023).

Habiliteringen stödjer barn med långvariga funktionsvariationer såsom autism genom specialiserade träningsprogram och stödinsatser för att utveckla barnets färdigheter, inklusive tal- och språkträning, motorisk träning och social färdighetsträning. Ett tvärprofessionellt team, bestående av logoped, arbetsterapeut, sjukgymnaster, psykologer och specialpedagoger, skapar individuella planer för varje barn och erbjuder utbildning och stöd till föräldrar (Vårdguiden 1177, 2019). Habiliteringen ansvarar också för att utprova och tillhandahålla hjälpmedel som kommunikationshjälpmedel och anpassade möbler. Habiliteringen samarbetar med skolor, vårdcentraler och socialtjänsten för att säkerställa samordnad vård och stöd, samt hjälper till med att planera och följa upp insatser i skolan och andra miljöer (Vårdguiden 1177, 2019).

2.7 Skolans ansvar för barn med autism

Svenska skolans ansvar för barn med autism är omfattande och tydligt reglerat i nationella lagar och riktlinjer, grundat på principen om lika rätt till utbildning. Enligt skollagen (SFS 2010:800) har alla barn rätt till en likvärdig utbildning, vilket innebär att skolan måste göra nödvändiga anpassningar och ge stöd för att elever med autism ska kunna tillgodogöra sig undervisningen på bästa sätt. Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) tillhandahåller stöd och vägledning till skolor för att de ska kunna erbjuda en god lärmiljö, vilket kan inkludera anpassning av

undervisningsmaterial och metoder samt tillgång till specialpedagoger och assistenter (SPSM, 2024).

För att säkerställa att varje elev får rätt stöd ska skolan upprätta en individuell utvecklingsplan (IUP) och vid behov ett åtgärdsprogram, vilket specificerar nödvändiga insatser för att eleven ska nå sina mål. Detta arbete sker i nära samarbete med elevens vårdnadshavare och, om möjligt, eleven själv (Skolverket, 2024). Skolan har också ansvar att skapa en trygg och inkluderande miljö för elever med autism, vilket innebär att motverka mobbning och diskriminering samt främja elevens delaktighet och inflytande över sin utbildning. En del av detta arbete är att säkerställa att skolpersonalen har tillräcklig kunskap om autism (Skolverket, 2024). För att elever med autism ska få bästa möjliga stöd krävs ofta ett nära samarbete mellan skolan och andra aktörer som hälso- och sjukvård, socialtjänst och habilitering. Skolan ska samordna insatserna och verka för ett helhetsperspektiv avseende elevens behov och förutsättningar (Skolverket, 2023).

2.8 Autism Sveriges granskning av LVU-ärenden

År 2009 genomförde Autism Sverige en granskning av LVU-ärenden rörande barn med autism. Skrivelsen belyste problem som misstolkning av autismsbeteenden som omsorgsbrister, exempelvis skolfrånvaro, social tillbakadragenhet, förändrad dygnsrytm, magbesvär och aggressivitet. Socialstyrelsens riktlinjer förvärrar situationen genom att likna dessa beteenden vid familjeproblem, även i välfungerande familjer. Brist på förståelse och kunskap om autism hos socialsekreterare leder till felaktiga beslut och åtgärder, ofta baserade på skolans negativa utlåtanden där barnet samtidigt inte fått tillräckliga stödinsatser. Autism Sverige föreslår en översyn av praxis, bättre utbildning för socialsekreterare, förbättrad samverkan mellan myndigheter, en mer individualiserad bedömning av barnets behov samt ett större fokus på barnets bästa (Autism Sverige, 2009). I februari 2024 bekräftade Mats Jansson, sakkunnig på Autism Sverige, att situationen som beskrivs i skrivelsen från 2009 fortfarande är aktuell idag.

3. Kunskapsläge

I detta avsnitt ges en översikt kring tidigare forskning samt information från övrig litteratur och rapporter som behandlar autism, funktionsvariationer, föräldraskap, socialsekreterares kunskap, professionella bedömningar samt tvångsomhändertaganden. För att finna relevant forskning har Lunds universitets söktjänst LUBsearch använts. En del forskningsartiklar har även hittats via andra forskningsartiklars referenslistor. Sökord som använts inbegriper social work, social service, autism, AST, neuropsychiatric, disability, assessment, parenting, parenting skills, parental blame, childcare investigation, child protection services, child maltreatment, neurodiversity, compulsory care och LVU. Dessa sökord har skrivits med olika ändelser och använts tillsammans i olika sökkombinationer. I sökandet efter böcker och rapporter har Googles sökfunktion använts.

3.1 Autism och socialarbetares kunskap

Engwall et al. (2019) har undersökt skillnader i bedömningar av barns funktionsvariation och utsatthet mellan LSS-handläggare och socialsekreterare inom individ- och familjeomsorgen. Fokusgrupper diskuterade två fiktiva vinjetter om barn med funktionsvariation och riskfaktorer i familjen. Resultaten visade att LSS-handläggare fokuserade på barnets funktionsvariation som orsak till svårigheter, medan socialsekreterare såg föräldraförmågan som huvudorsak. Bristande kunskap om funktionsvariationer hos socialsekreterare och en osäkerhet kring orsakerna till barnets och familjens situation framkom. Socialsekreterarnas fokus på föräldraförmåga riskerade att missa barnets funktionsvariation. Båda grupperna misslyckades med att inkludera barnets perspektiv och betonade snarare ett professionellt perspektiv gällande barnets bästa. Studien nämnde också att barn med funktionsvariation löper större risk för övergrepp och våld, vilket kräver att socialsekreterare har rätt kunskap för att kommunicera med dessa barn (Engwall et al., 2019).

Malcolm (2022) har studerat vikten av miljömässig tillgänglighet och autismmedvetenhet i samhället och i professionella sammanhang. Individer med autism förbises ofta i offentliga miljöer, vilket ökar marginalisering och missförstånd. Socialarbetare spelar en viktig roll i att stödja personer med autism och deras familjer, och behovet av strukturella förändringar för en mer tillgänglig samhällsstruktur betonas. Rätt kunskap och anpassning av miljö och kommunikation är nödvändiga för att undvika feltolkningar av barn med autism (Malcolm,

2022). Utbildning och evidensbaserad praxis är avgörande för att utveckla socialarbetares kompetens, men kunskap om autismvänligt arbete ingår sällan i socialarbetarutbildningar. Nya socialarbetare kan lära sig autismvänliga metoder genom erfarenhet, men detta kan ta många år. Därför är det viktigt att inkludera kunskap om autismvänligt socialt arbete redan i socionomutbildningen. Brist på utbildning om funktionsvariationer inom socialarbetarutbildningar leder till missuppfattningar och fördomar om autism (Bishop-Fitzpatrick et al., 2019; Preece & Jordan, 2007; Keesler, 2019).

Clements och Aiello (2021) diskuterar i sin rapport erfarenheter från familjer med funktionsvarierade barn och deras interaktioner med engelska myndigheter, såsom socialtjänsten. Rapporten visar på ett systematiskt problem där föräldrar ofta felaktigt anklagas för brister i omvårdnaden i stället för att få det stöd de behöver. Myndigheterna saknar förståelse för behoven hos funktionsvarierade barn och deras familjer, vilket leder till otillräcklig och ibland diskriminerande behandling. Bedömningsprocessen fokuserar på barnskydd och föräldrarnas lämplighet snarare än på familjens stödbehov. Forskningen understryker behovet av särskild vägledning och utbildning för de som bedömer dessa barns och familjers behov samt en översyn av riktlinjer och praxis för att undvika felaktigt skuldbeläggande av föräldrar (Clements & Aiello, 2021).

Fox (2021) studerar ableism inom socialt arbete och dess påverkan på neurodivergenta individer. Artikeln analyserar hur normativa antaganden om funktionsvariationer leder till fördomsfulla och förtryckande praktiker och betonar vikten av att ifrågasätta dessa normer. Studien kritiserar det medicinska synsättet som ser neurodiversitet som en brist och visar hur detta skapar sociala och strukturella hinder. Fox (2021) förespråkar ett neurodiversitetsperspektiv där kognitiv mångfald ses som värdefull och framhäver behovet av kontinuerlig kritisk reflektion och utbildning för socialarbetare. Detta ska inkludera omfattande utbildning om neurodiversitet och den sociala modellen av funktionsvariationer. Utbildningen bör vara en del av kärnutbildningen för att främja ett salutogent synsätt och förbereda socialarbetare att stödja neurodivergenta individer bättre. Genom att integrera dessa perspektiv kan socialt arbete bli mer inkluderande och rättvist. Artikeln påpekar också att sociala, ekonomiska och politiska strukturer ofta hindrar personer med funktionsvariationer från full delaktighet i samhället (Fox, 2021).

3.2 Komplexitet i bedömningar av socialtjänstärnaden där barnet har autism

Att möta barn med autism som socialarbetare medför extra komplexitet i bedömningarna av barnets behov. Traumarelaterade symtom hos barn, som anknytningssvårigheter, kan likna autistiska drag och individer med autism upplever oftare trauma (Dunn, 2020). Detta gör det svårt att skilja mellan autism och tillstånd som PTSD (Posttraumatiskt stressyndrom), anknytningsstörningar och personlighetsstörningar, samt när dessa förekommer samtidigt som autism (Haruvi-Lamdan et al., 2018). Det är också svårt att avgöra om svårigheterna beror på bristande föräldraförmåga eller neuropsykiatriska funktionsvariationer (Dunn, 2020). Barn med funktionsvariationer löper större risk för misshandel och försummelse än andra barn (Jones et al., 2012), men de är också överrepresenterade inom socialtjänsten (Fisher et al., 2018; Heslop & Bushell, 2023). Vidare visar barn med autism ibland svagare anknytning till sina föräldrar (Rutgers et al., 2007) och eftersom autism är ärftligt kan det finnas fler i familjen med autistiska drag (Xie et al., 2019). Det är viktigt att skilja på autism och bristande föräldraförmåga, men också att förstå att det kan finnas en överlappning mellan dessa (Dunn, 2020).

Forskning inom det familjerättsliga området betonar vikten av att anpassa föräldraplaner för barn med särskilda behov vid separationer och skilsmässor. Standardrekommendationer för föräldraskap är ofta olämpliga för dessa barn, som kan ha beteendemässiga utmaningar och fungera på en lägre nivå än sin kronologiska ålder. Barn med autism kan exempelvis missgynnas av växelvist boende, något som annars ofta rekommenderas vid skilsmässor (Pickar & Kaufman, 2015). Det föreslås att standarden i dessa fall bör ändras från "barnets bästa" till "barn med särskilda behovs bästa" (Saposnek et al., 2005).

Två studier (Gullon-Scott & Long, 2022; Benson, 2023) identifierar att Fabricated or Induced Illness (FII) ofta missförstås av socialtjänsten i familjer där barnet har autism och många vårdkontakter, vilket leder till negativa konsekvenser för berörda familjer. Sjukvård och socialtjänst anklagar ibland felaktigt föräldrar till barn med autism eller sällsynta sjukdomar för FII baserat på otillräckliga riktlinjer och diagnostiska kriterier. Dessa misstag, drivna av bristande kunskap om neurologiska tillstånd, kan leda till felaktig behandling, ogrundade

barnskyddsingripanden och trauma för både barn och föräldrar. Forskningen påpekar behovet av mer riktad utbildning för hälso- och socialarbetare för att förbättra förståelsen och hanteringen av FII. Benson (2023) diskuterar också hur neuronormativitet påverkar mammor med autism, som ofta möter fördomar och missförstånd i kontakt med socialtjänsten. Mammors och barns beteenden ses genom ett neuronormativt filter, vilket kan leda till negativa tolkningar och beslut. Neuronormativiteten påverkar även utbildningssystemet och andra institutioner, vilket leder till ytterligare marginalisering av neurodivergenta individer (Benson, 2023).

3.3 Att vara förälder till ett barn med autism

Forskningsstudier visar att föräldrar till barn med autism uppvisar högre nivåer av känslomässig stress och sämre psykiskt mående än föräldrar till barn utan funktionsvariationer (Benson & Karlof, 2009; Firth & Dryer, 2013; Minnes et al., 2015;). Även när jämförelse gjorts mellan föräldrar till barn med autism och föräldrar till barn med andra funktionsvariationer är stressen och den psykiska ohälsan högre hos föräldrar till barn med autism (Baker et al., 2012; Hayes & Watson, 2012). En bidragande orsak till föräldrars, specifikt mödrars, upplevda stress är barnets socialt utmanande beteende (Tomanik et al., 2004). Vidare har omgivningens respons på barnets beteende också en inverkan på föräldrarnas mående. Det stigma som finns kopplat till autism är särskilt utmanande och föräldrar känner att de ofta skuldbeläggs för barnets atypiska beteende (Neely-Barnes et al., 2011; Robinson et al., 2015). Detta leder i sin tur till minskat självförtroende avseende föräldraförmågan och sämre självkänsla hos föräldrarna (Crabtree, 2007; Cantwell et al., 2015). Ytterligare en följd för familjen blir känslan av utanförskap och social isolering (Woodgate et al., 2008; Kinnear et al., 2016). Upp till 95% av familjer där en av familjemedlemmarna har autism uppger att de upplever någon typ av stigma (Aalami Harandi & Fischbach, 2016; Kinnear et al., 2016; Schall, 2000). Stigma kopplat till en familjemedlems autism har visat sig ha skadlig påverkan på övriga familjemedlemmars mentala hälsa med direkt koppling till depression och ångest (Crabtree, 2007; Papadopoulos et al., 2018).

3.4 Skuldbeläggning av föräldrar

En brittisk studie undersökte föräldrars upplevelser av skuldbeläggning, särskilt hos barn med autism och PDA (Pathological demand avoidance). Forskningen visade att många familjer känner skuld för sina barns beteenden, vilket leder till isolation. Nästan 90% av 1016 svarande i en webbenkät kände skuld. Ensamstående mödrar och föräldrar med neuropsykiatriska diagnoser är extra utsatta, vilket påverkar familjens mentala hälsa och skapar misstro mot professionella. Rapporten rekommenderar ökad utbildning om PDA och neurodiversitet för att minska skuldbeläggning och förbättra stödet. Vissa familjer har blivit föremål för barnskyddsutredningar, vilket ökar familjernas påfrestningar ytterligare (Running & Jata-Hall, 2023).

3.5 Skolans roll

Lissack och Boyle (2022) studerade föräldrars uppfattningar om stöd för deras barns skolfrånvaro. Studien visar att skolfrånvaro har långsiktiga negativa konsekvenser och betonar vikten av ett partnerskap mellan hem och skola, fokuserat på barnets välbefinnande. Föräldrar upplever att stödet varierar och ofta inte är anpassat till deras barns behov, med många som rapporterar brist på stöd och känslor av skuld. Studien belyser behovet av skolpersonalens djupare förståelse för orsakerna till skolfrånvaro och att åtgärder bör vara individualiserade. Föräldrarnas uppfattning av stödet påverkas negativt av att skolans personal ofta rapporterar dem till socialtjänsten, vilket skapar en negativ cykel där föräldrar känner sig straffade snarare än stöttade (Lissack & Boyle, 2022).

3.6 Barns våld mot föräldrar

Holt (2023) undersöker hur mammor till barn med neurologiska skillnader upplever våld från sina barn (Child to parent violence - CPV). Föräldrarna försöker förstå om våldet beror på barnets funktionsvariation, typiskt tonårsbeteende eller psykisk ohälsa. Studien visar att CPV ofta korrelerar med neurologiska skillnader, där barn uppvisar aggression på grund av sensorisk känslighet eller svårigheter med exekutiva funktioner. Föräldrar till dessa barn möter ofta bristfälligt stöd eftersom befintliga strukturer inte tar hänsyn till neurodivergenta barns särskilda behov. Att ringa polisen vid våldshändelser upplevs som olämpligt då barnens beteenden grundar sig i deras neurologiska tillstånd och polisingripanden kan förvärra barnens

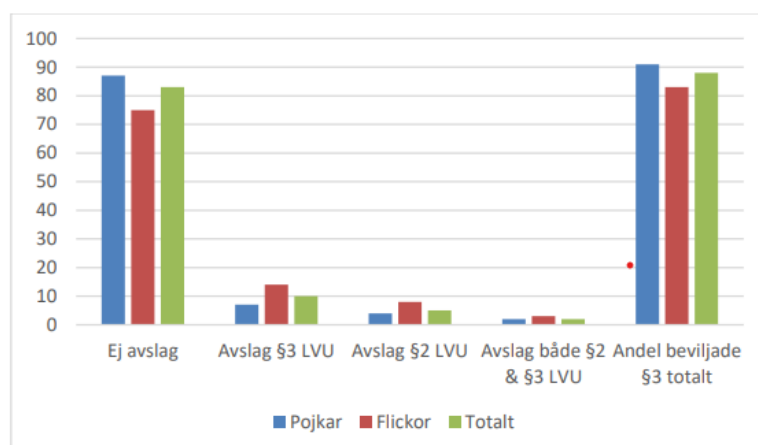
tillstånd genom ökad ångest eller rädsla. Vanliga föräldrakurser är ofta ineffektiva och ibland skadliga för barn med neurologiska skillnader eftersom de baseras på antaganden om neurotypisk utveckling och saknar förståelse för neurodivergenta barns behov. Artikeln föreslår att stödåtgärder och interventioner måste integrera ett neurodiversitetstänk för att skapa en mer inkluderande och effektiv hjälp för familjer som hanterar CPV. Bristen på adekvat stöd och förståelse från institutioner skapar stor stress för föräldrarna, som ofta måste försvara och förklara sitt barns beteende (Holt, 2023).

3.7 Tvångsomhändertaganden av barn i en svensk kontext

Tvångsomhändertaganden av barn är ovanliga i Sverige jämfört med antalet inledda utredningar. Endast en liten procentandel av barnavårdsutredningar leder till sådana åtgärder (Cocozza, 2007; Sundell et al., 2007). De fall som förekommer involverar ofta allvarlig försummelse och misshandel (Socialstyrelsen, 2009; Leviner, 2011). Majoriteten av de omhändertagna barnen är tonåringar med destruktivt beteende, såsom kriminalitet och drogmissbruk, ofta med en bakgrund av problematiska hemmiljöer (Cocozza & Hort, 2011; Sundell et al., 2007). En studie visar att socialtjänstens arbete är osäkert och otillräckligt utvärderat (Leviner, 2014).

Leviner (2014) undersöker det svenska barnskyddssystemet ur ett juridiskt perspektiv, med fokus på de dilemman som uppstår kring barns och föräldrars rättigheter och myndigheters ingripanden enligt FN:s barnkonvention. Trots reformer för att stärka barns rättigheter, kvarstår kritik om att systemet ibland misslyckas med att skydda utsatta barn och att det ibland ingriper för mycket i familjelivet. Den svenska familjestödsinriktningen, som prioriterar frivilliga åtgärder, kan leda till att barn som behöver skydd inte alltid identifieras. Vidare skapar juridisk oklarhet kring tvångsåtgärder rättsosäkerhet för familjerna. Forskningen pekar på bristande objektivitet i socialtjänstens utredningar och stora skillnader i hantering av liknande fall. Systemet kritiserar för att betona föräldrarnas rättigheter på bekostnad av barnens behov av skydd. Leviner föreslår tydligare riktlinjer och en bättre balans mellan skydd av barn och respekt för familjens rättigheter för att förbättra barnskyddssystemet (Leviner, 2014).

Det har inte gått att finna forskningsstudier kring hur vanligt förekommande det är med avslag respektive bifall på ansökningar om 2 § LVU, vilket motiverar ytterligare studier avseende tvångsåtgärder av barn enligt 2 § LVU i Sverige. Pettersson och Andersson Vogel (2023) har emellertid undersökt prevalensen av bifall respektive avslag gällande 3 § LVU mål. Studiens material kommer från en totalundersökning av tvångsomhändertaganden av barn enligt 3 § LVU under perioden 2015–2016. För att besvara studiens syfte har samtliga 3 § LVU-domar och handlingar från förvaltningsdomstolarna, samt domar från kammarrätterna i de fall då domarna överklagats, granskats och kodats. Även information från socialtjänstens akter har använts i studien. Det anges inga exakta procentsatser i artikeln avseende prevalensen av bifall respektive avslag, utan detta illustreras med hjälp av en tabell. En del av de granskade domarna avser ansökan om LVU enligt både 3 § och 2 § och därför finns information om detta också med i tabellen.

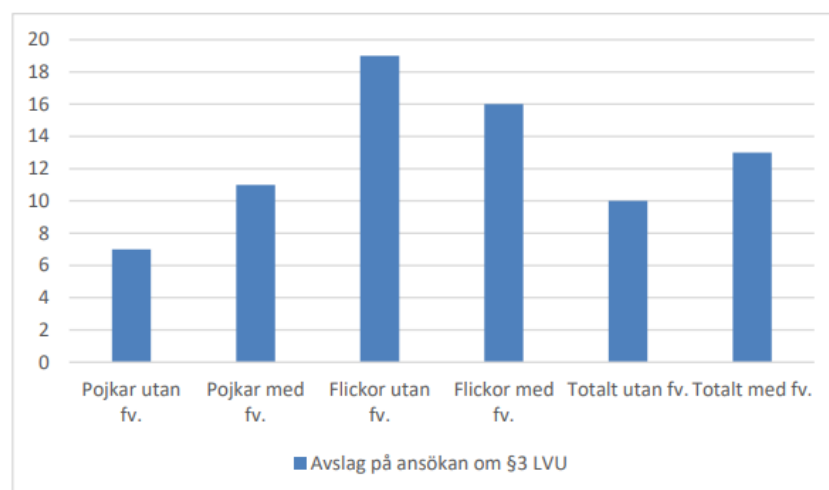
Figur 1 Andel avslag i förvaltningsrätten samt andel beviljade 3 § LVU totalt. Procent.

(Pettersson & Andersson Vogel, 2023)

I tabellen vid ”Andel beviljade § 3 totalt” tydliggörs att runt 88% av ansökningarna om vård enligt 3 § LVU beviljas av Förvaltningsrätten. Siffran är något högre för pojkar och något lägre för flickor.

Denna rapportens huvudsakliga syfte är att studera betydelsen av kön, härkomst och socioekonomisk bakgrund i bedömningar i 3 § LVU-mål. Det finns emellertid även ett kort

avsnitt om prevalensen av funktionsvariationer i 3 § LVU-domar. Det framkommer att det i 60% av LVU-domarna avseende flickor och i 51% av domarna avseende pojkar antingen finns en fastställd funktionsvariation eller en misstänkt sådan. Forskarna nämner att HFD i två olika avgörandet slagit fast att beteenden som kan tolkas som symtom på en psykiatrisk störning (i de två avgörandena handlar det om neuropsykiatriska diagnoser) inte kan ses som den form av socialt nedbrytande beteende som beskrivs i LVU-lagstiftningen. De vill därför undersöka om andelen avslag skiljer sig åt mellan de domar där det förekommer en neuropsykiatrisk funktionsvariation och i de domar där det inte förekommer någon funktionsvariation. Slutsatsen som dras är det inte finns några större skillnader mellan grupperna och att en neuropsykiatrisk diagnos inte tycks påverka beslutet om ett 3 § LVU omhändertagande (Pettersson & Andersson Vogel, 2023). Liknande studier kring prevalensen av funktionsvariationer i 2 § LVU mål har inte kunnat hittas. Nedan visas tabellen från rapporten avseende prevalensen av avslag i de domar där barnet har en funktionsvariation.

Figur 2 Andel avslag för de domar med respektive utan uppgifter om en funktionsvariation.

(Pettersson & Andersson Vogel, 2023)

3.8 Den internationella forskningen relevans

I avsnittet om kunskapsläget har en betydande del internationell forskning redogjorts för och det blir därför betydelsefullt att diskutera relevansen av internationell forskning i relation till

svenska förhållanden för att förstå hur resultaten kan tillämpas inom den svenska kontexten. Sverige har en omfattande välfärdsstat med starka sociala skyddsnät och universella tjänster utformade för att stödja familjer och individer i behov. Detta innebär att svenska socialarbetare ofta har tillgång till fler resurser och stödprogram jämfört med länder med mer restriktiva och selektiva välfärdssystem som USA eller Storbritannien. Trots detta tycks de internationella studierna stämma väl överens med hur situationen för barn med autism och deras föräldrar ser ut i Sverige. Såväl internationell som svensk forskning pekar på att socialarbetare ofta saknar tillräcklig kunskap om autism och funktionsvariationer, vilket kan leda till felaktiga bedömningar och åtgärder. Vidare spelar kulturella skillnader en viktig roll i hur funktionsvariationer och föräldraförmåga uppfattas, något som är viktigt att ta i beaktande när man tar del av internationella forskningsstudier.

3.9 Sammanfattning

Avsnittet ger en översikt av tidigare forskning och litteratur om autism, funktionsvariationer, föräldraskap, socialsekreterares kunskap, bedömningar och tvångsomhändertaganden. Socialsekreterare brister ofta i sin kunskap om funktionsvariationer, vilket kan leda till felaktiga bedömningar. Behov av ökad autismmedvetenhet och anpassning i offentliga miljöer betonas. Även behov av ett ökat neurodiversitetsperspektiv i socialt arbete framhävs för att minska fördomar och skapa inkluderande praktiker. Forskning visar också att föräldrar till barn med autism ofta upplever hög stress och social isolering på grund av omgivningens stigma. Vidare beskrivs att föräldrar till barn med autism ofta felaktigt anklagas för brister i omvårdnaden, vilket skapar en isolerande upplevelse. Skolpersonalens bristande förståelse för barnens behov kan förvärra skolfrånvaro och leda till att föräldrar känner sig anklagade. Dessutom diskuteras hur barn med neurologiska skillnader ibland utövar våld mot sina föräldrar och behovet av mer anpassade stödåtgärder för barn med autism. Slutligen visar studier att tvångsomhändertaganden är relativt ovanligt i Sverige, men de involverar ofta mycket allvarliga fall och systemet kritiserar för att ibland missa utsatta barn samtidigt som det ingriper för mycket i familjelivet.

4. Teoretiska utgångspunkter

Studien har sin teoretiska utgångspunkt i det normkritiska perspektivet och i teorin om neurodiversitet. Som ett komplement till dessa två teoretiska ramverk används även ekologisk systemteori.

4.1 Normer och normalitet

Inom sociologin betraktas normer som ett centralt koncept med Émile Durkheim (1858–1917) som en av de första att utforska ämnet. Normer involverar uppfattningar om hur saker bör vara eller hur individer bör bete sig (Östnäs, 2007, s.63–64). Östnäs (2007) identifierar tre nivåer av normer: makro-, meso- och mikronivå. Makronivån inkluderar exempelvis lagstiftning, mesonivån innefattar normer inom specifika organisationer och mikronivån fokuserar på beteende och uppträdande i olika situationer. Alla typer av normer konstrueras genom mänsklig interaktion och blir uppenbara när de överträds (Östnäs, 2007, s. 63).

Begreppet normalitet kan tolkas på två sätt: det genomsnittliga eller statistiskt vanligaste (Drever, 1979) och det som är önskvärt eller förväntat inom en given kontext (Marshall, 1994). Normala uppfattningar varierar mellan individer och kontexter. Normer och normalitet är integrerade i vår tankeprocess och beteende, och genom att fastställa vad som är normalt, etablerar vi också vad som är onormalt (Östnäs, 2007, s.65–66). Avvikande beteende innebär att agera utanför dessa normer på ett sätt som anses oacceptabelt, och denna dualitet är ömsesidigt beroende (Swärd, 2007, s.22). Detta är särskilt relevant inom socialt arbete där identifiering av sociala problem leder till åtgärder som påverkar människors liv.

4.2 Normkritik

Normkritik, baserad på kritisk teori, granskar de normer och strukturer som definierar vissa beteenden som korrekta eller normala och andra som avvikande, vilket påverkar människors rättigheter och möjligheter negativt. Mångfald i kön, hudfärg, funktionsförmåga och livsval ses inte som problem utan problemet ligger i de strukturer som gynnar normföljande individer och missgynnar de som avviker. Detta skapar ojämlikhet och orättvisa som normkritiken vill motverka. Identifiering av problematiska normer kan baseras på erkända

diskrimineringsgrunder, men även andra former av diskriminering måste beaktas (Theodorsson, 2023, s. 57–61). Normkritik är både en metod och ett förhållningssätt som kräver ständig medvetenhet och granskning av samhällets normer, inklusive erkännande av egna privilegier och deras påverkan (Theodorsson, 2023, s. 63). Begreppet spegling, hur individer påverkas av andras förväntningar, är centralt för att förstå normers inverkan. Om en person ständigt möts av negativa stereotyper kan detta påverka dennes självuppfattning och beteende (Hamid, 2023). Genom att granska dessa speglingar och underliggande normer strävar normkritik efter att förändra de strukturer som skapar ojämlikhet och diskriminering och främja ett samhälle där mångfald värderas och alla kan leva utan begränsningar från normativa förväntningar (Theodorsson, 2023, s. 74).

4.3 Neurodiversitet

Neurodiversitetsstudier utforskar hur samhället ser på och hanterar neurologiska tillstånd som dyslexi, autism och ADHD. Detta perspektiv har vuxit fram ur akademisk forskning och aktivism, där personliga erfarenheter av neurodiversitet är centrala. Det delar viktiga principer med bredare kritiska synsätt på samhällsnormer och inspireras av sociala rörelsers kamp för rättigheter samt intersektionella analyser av maktstrukturer (Bertilsdotter Rosqvist et al., 2020). Ett neuronormkritiskt perspektiv utmanar uppfattningen om att autistisk funktionalitet inte är "frisk" och ifrågasätter varför dessa egenskaper inte får utvecklas på egna premisser (Walker, 2014). Traditionell forskning har sett neurodivergens som något problematiskt, men ett paradigmskifte hyllar nu neurodiversitet som en naturlig och värdefull del av mänsklig variation (Pellicano & den Houting, 2022; Goetz & Adams, 2022). Neuronormativitet beskriver samhällets oskrivna regler för neurologisk funktion, som bidrar till ojämlikheter. Neurodiversitetsperspektivet ifrågasätter dessa normer och de sociala hierarkier de medför. Att "Neuroqueera" är en strategi för att störa neuronormativiteten, till exempel genom att arbeta med neurodivergenta barn och deras familjer utifrån en social modell av funktionsvariationer i stället för en medicinsk modell (Walker, 2021).

4.4 Ekologisk systemteori

Systemteorin är ett ramverk för att förstå och analysera komplexa system inom olika vetenskapliga fält, inklusive socialt arbete. Den betonar att system består av ömsesidigt beroende delar som interagerar på sätt som påverkar helheten. Ett holistiskt perspektiv inom systemteorin framhåller att individens beteende och välbefinnande är resultatet av interaktioner inom och mellan olika systemnivåer (Payne, 2016).

Ekologisk systemteori, utvecklad av Urie Bronfenbrenner (1979), applicerar systemteorins principer på mänsklig utveckling inom sociala sammanhang. Den delar miljöerna i flera nivåer: mikrosystem, mesosystem, exosystem, makrosystem och kronosystem. Mikrosystemet inkluderar familj, skola, arbetsplats och nära vänskretsar. Mesosystemet beskriver relationerna mellan mikrosystemen, såsom hur föräldrars relation till skolan påverkar barns skolresultat. Exosystemet består av sociala system som individen inte direkt är en del av men som ändå påverkar individen indirekt, som föräldrarnas arbetsplats. Makrosystemet omfattar kulturella, ekonomiska och sociala normer och värderingar som påverkar individens liv. Kronosystemet tar hänsyn till hur förändringar över tid påverkar övriga system och individen (Bronfenbrenner, 1979).

4.5 Motivering av valda teorier och begrepp

Eftersom socialtjänsten ofta uppfattas som en normativ praktik kan ett normkritiskt perspektiv vara användbart för att problematisera och analysera hur normer som finns inom socialtjänsten påverkar bedömningar av familjesituationer där barnet i familjen har en autismdiagnos. Genom att lyfta alternativa perspektiv på föräldraskap och barns behov kan traditionella synsätt avseende föräldraförmåga utmanas. Vidare kan normkritiken bidra till en diskussion om nödvändiga strukturella förändringar, såsom utbildning om autism och neurodiversitet för socialarbetare samt ökad tillgång till anpassade stödinsatser för familjerna. I barn med autisms liv finns även många olika faktorer (system) som påverkar barnet, ofta fler än för barn utan diagnos. Med hjälp av systemteorin kartläggs de strukturella och systemiska faktorerna som påverkar barnet med autisms situation och välbefinnande, utifrån normkritiken ifrågasätts och analyseras de underliggande normerna och värderingarna som formar dessa system och deras interaktioner med familjer. Slutligen hjälper neurodiversitetsperspektivet till att erkänna

neurodiversitet som en viktig aspekt av mänsklig variation. Genom att integrera dessa perspektiv möjliggörs en djupare insikt om de strukturella och normativa hinder som familjer med barn med autism möter i kontakt med olika instanser.

5. Metod och metodologiska överväganden

I detta avsnitt presenteras tillvägagångssättet för studien. Inledningsvis presenteras studiens vetenskapsteoretiska ansats och därefter följer avsnitt om forskningsansats och metodval, urval och datainsamling samt statistik. Vidare presenteras empirins innehåll och en diskussion kring användandet av empirin samt tillvägagångssättet för analysen av empirin. Slutligen diskuteras metodologiska betänkligheter, skribentens förförståelse och etiska överväganden för studien.

5.1 Kritisk teori

Denna studie vilar på det vetenskapsteoretiska paradigmet kritisk teori. Inom socialt arbete erbjuder kritisk teori en djupgående analys och kritik av de underliggande sociala och strukturella orsakerna till sociala problem, vilket skiljer sig från synsätt som huvudsakligen fokuserar på individuella eller psykologiska faktorer. Kritisk teori utmanar antagandet att den nuvarande sociala ordningen är den enda möjliga och i stället förespråkas en förståelse och förändring av de strukturella bristerna och kulturella antaganden som dominanta grupper upprätthåller för att förtrycka underordnade grupper (Payne, 2016, s. 405–406). Detta gör kritisk teori relevant för denna studies syfte och frågeställningar.

5.2 Forskningsansats och metodval

Samhällsvetenskaplig forskning kan utgå från både kvantitativa och kvalitativa forskningsansatser eller en kombination av dessa två. I kvalitativ forskning är fokus på ord när empiri samlas in och analyseras i stället för på siffror som ofta är fallet i kvantitativ forskning (Bryman, 2018, s. 454). I denna studie har ett kvalitativt tillvägagångssätt tillämpats för att besvara studiens syfte och frågeställningar. Studiens empiri utgörs av textdokument i form av 2 § LVU domar från Förvaltningsrätter och Kammarrätter och som analysmetod har tematisk

analys använts. Hur analysen gått till kommer beskrivas mer ingående i avsnitt 5.7 *Tillvägagångssätt för den tematiska analysen*. Tematisk analys är ett kvalitativt analysverktyg som används i syfte att urskilja mönster genom analys, tolkning och beskrivning av teman (Alvinus, 2023, s. 11). Som metod är tematisk analys flexibel och passar därför att använda utifrån flera olika metodologiska principer. I detta fall används den tematiska analysen abduktivt, vilket betyder en kombination av induktiva (teoriutvecklande) och deduktiva (teoriprovande) inslag (Alvinus, 2023, s. 21–25). Under studiens gång har exempelvis det normkritiska förhållningssättet funnit i skribentens tankesfär, men sökande efter lämpliga teorier för att tolka studiens empiri har även pågått under tiden som empirin inhämtats och bearbetats. Fördelarna med tematisk analys inkluderar möjligheten att studera fenomen på djupet, flexibilitet när det kommer till att tematisk analys kan användas både teori- och empiristyrta samt att metoden är relativt enkel att lära sig och empirinära. Nackdelarna inkluderar risken för dataöverflöd, vilket kan leda till att man missar att göra en grundlig analys. Det finns dock inga specifika nackdelar med tematisk analys jämfört med andra kvalitativa metoder (Alvinus, 2023, s. 26–27). Just dataöverflöd är något som upplevts som problematiskt i denna studie då mängden data varit ganska stor. Detta kan möjligen ha påverkat hur pass grundligt analysen genomförts då en mindre mängd empiri hade möjliggjort tid för en extra noggrann genomgång av materialet. En kvalitativ forskningsansats bedöms vara särskilt lämplig för denna studies syfte eftersom det ger förutsättningar för en djupgående förståelse av innehållet i domarna. Kvalitativ tematisk analys fångar nyanser och kontextuella faktorer som kvantitativa metoder ofta missar och erbjuder en flexibel metod som kan anpassas efter det specifika materialet och forskningsfrågorna.

5.3 Datainsamling och urval

För studien har ett målstyrt urval använts, något som är vanligt förekommande inom kvalitativ forskning. Genom ett målstyrt urval väljs det forskningsmaterial ut som är direkt relevant för frågeställningarna. Det är således frågeställningarna som avgör vilket forskningsmaterial som är mest lämpligt att inkludera för att få en djupare förståelse av ämnet. Detta innebär att urvalet inte är slumpmässigt utan strategiskt, med ett tydligt fokus på de områden som är mest betydelsefulla för forskningsprojektet. Målstyrda urval är därmed en grundsten i kvalitativ forskning vilket möjliggör ett detaljerat utforskande av de specifika aspekter

forskningsfrågorna syftar till att undersöka (Bryman, 2018, s. 496–499). För att hitta lämplig empiri till studien har dokument i form av domar från Förvaltningsrätter och Kammarrätter som uppfyller specifika kriterier valts ut, detta är en särskild form av målstyrt urval som benämns kriteriestyrt urval (Bryman, 2018, s. 497). Först och främst har enbart domar som behandlar ansökningar om tvångsvård enligt 2 § LVU tagits med i studien eftersom fokus på dessa domar garanterar att det rör sig om omhändertaganden kopplat till föräldraförmåga och omsorgsbrist. Ett fåtal av domarna berör ansökningar om LVU enligt både 2 och 3 §§ LVU. I dessa domar har enbart delar med tydlig koppling till 2 § LVU analyserats.

Ytterligare kriterier i urvalsprocessen innefattade att det i domarna skulle framgå att barnet eller ungdomen har en diagnos inom autismspektrumet. För att hitta domar som uppfyllde kriterierna gjordes en genomsökning i JUNO, en digital juridisk rättsdatabas med ett stort utbud av juridiskt material. Sökord som användes var 2 § LVU, autism, Aspergers syndrom samt autismspektrumtillstånd. Ingen tidsmässig avgränsning gjordes gällande domarnas årtal och de domarna som hittats är från perioden 2013-april 2024. Inte heller någon avgränsning avseende specifika Kammarrätter och Förvaltningsrätter gjordes utan urvalet inkluderade samtliga Kammarrätter och Förvaltningsrätter i Sverige. Slutligen hittades 96 domar från Förvaltningsrätten, varav 24 avslag och 72 bifall på ansökan om vård enligt 2 § LVU, som uppfyllde urvalskriterierna. 25 av domarna från Förvaltningsrätten har överklagats av vårdnadshavare, för 21 av dessa avslag Kammarrätten överklagan och för fyra av dem upphävde Kammarrätten Förvaltningsrättens beslut om omhändertagande enligt 2 § LVU. I ett fall har Socialnämnden överklagat ett avslagsbeslut från Förvaltningsrätten avseende vård enligt 2 § LVU och Kammarrätten ändrade detta till beslut ett bifall. När domarna lästes igenom framgick det tydligt i några få av domarna att tvångsomhändertagandet skett främst skett på grund av föräldrars allvarliga missbruk, våld i familjen eller föräldrars psykiatriska diagnoser. Autismen beskrevs i dessa domar snarare som en bisak. Citat till resultatavsnittet har därför främst hämtats från de domar där det inte funnits något tydligt missbruk, psykiatrisk diagnos eller misshandel. Detta eftersom studien vill undersöka autisms inverkan på beslut om vård enligt 2 § LVU och när barnets autism inte beskrivs mer ingående i domarna blir det svårt att bilda sig en uppfattning om detta.

5.4 Statistik över LVU-domarna i studien

För att ge läsaren bakgrundsinformation om empirin har statistik avseende LVU-domarna sammanställts. Framtagandet och sammanställningen av statistiken har skett manuellt.

Statistik över LVU-domarna i studien	
Antal unika LVU-ärenden	96
Antal domar	121
Domar från Förvaltningsrätten	96
Domar från Kammarrätten	25
Bifall	72
Avslag	24
Antal barn med autism (inklusive Aspergers syndrom)	107
Pojkar	65
Flickor	42
Antal unika LVU-ärenden med två vårdnadshavare	60
Antal unika LVU-ärenden med en vårdnadshavare, mamma	34
Antal unika LVU-ärenden med en vårdnadshavare, pappa	2
Överklagade domar	25
Överklagan avslås	20
Kammarrätten upphäver beslut om LVU	4
Kammarrätten ändrar avslag till bifall	1

5.5 LVU-domars innehåll

En LVU-dom består av flera viktiga delar som ger en helhetsbild av situationen och grunden för beslutet om tvångsvård. LVU-domar hanteras av Förvaltningsrätten och Kammarrätten, med Högsta förvaltningsdomstolen som högsta instans vid överklaganden (Sveriges domstolar, 2022). Högsta förvaltningsdomstolens domar ingår dock inte i denna studie. Det är Förvaltningsrätten som först som prövar LVU-ärenden. Förvaltningsrättens domar inleds med bakgrundsinformation om barnet, barnets föräldrar eller vårdnadshavare samt socialtjänsten. Därefter följer socialtjänstens utredning och bedömning av situationen, med fakta och utlåtanden från relevanta personer såsom skolpersonal och läkare. Barnets föräldrar och barnet (om det är femton år eller äldre) eller barnets ombud får därefter uttala sig. Ibland medverkar även vittnet och sakkunniga vid LVU-förhandlingen. Såväl föräldrar, socialtjänsten som Förvaltningsrätten kan åberopa att vittnet och sakkunniga ska höras. Det finns även möjlighet

till skriftlig bevisning. Domstolen gör slutligen en självständig bedömning och redogör därefter för bedömningen och överväganden samt skälen för beslutet om vård enligt LVU. Domen avslutas med information om hur beslutet kan överklagas till Kammarrätten.

En LVU-dom från Kammarrätten har ofta Förvaltningsrättens dom bifogat. Kammarrätten anger i sina domar vem som är klagande (barnet, föräldrarna eller socialtjänsten) och presenterar yrkanden och argument från de inblandade parterna. Ny bevisning och vittnesmål som tillkommit sedan Förvaltningsrättens beslut kan också beaktas. Domstolen gör en grundlig genomgång av bevisningen och redogör för sina överväganden och skälen för beslutet. Kammarrätten kan bekräfta, ändra eller upphäva Förvaltningsrättens beslut om tvångsvård. Domen avslutas med information om möjligheten att överklaga till Högsta förvaltningsdomstolen.

5.6 Att använda LVU-domar som empiri

Att använda LVU-domar som empiriskt material är fördelaktigt på grund av deras lättillgänglighet som offentliga dokument enligt Offentlighets- och sekretesslagen, OSL (SFS 2009:400). Det är dock viktigt att vara medveten om att domstolens beskrivningar kan påverka presentationen av socialtjänstens och övriga parterers perspektiv. Eftersom domstolens utlåtanden bygger på sammanfattningar och tolkningar snarare än direkta citat, kan detta leda till en viss förvrängning av parternas egentliga synpunkter och erfarenheter. Även om domstolen strävar efter objektivitet, kan subjektiva bedömningar påverka framställningen.

Socialtjänstens utredningar och rekommendationer är ofta avgörande för domstolens beslut, men om socialtjänstens synpunkter filtreras genom domstolens beskrivningar kan nyanser och detaljer gå förlorade. Detta kan leda till att socialtjänstens arbete inte fullt ut reflekteras i domen, vilket kan påverka hur socialtjänstens professionella kompetens och omdömen uppfattas. Föräldrar, barn och andra inblandade kan uppleva att deras röster inte representeras rättvist om deras perspektiv endast presenteras genom domstolens tolkningar, vilket kan påverka deras förtroende för rättssystemet.

Domstolen måste dock följa specifika regler och riktlinjer för att rättvist återge parternas synpunkter enligt rättsprinciper och lagstiftning. Rättssäkerhet, som innebär rättvis behandling av alla parter, är grundläggande i LVU-mål. Enligt Rättegångsbalken (SFS 1942:740) ska alla relevanta omständigheter och bevis beaktas för en rättvis bedömning och domen ska korrekt återge parternas uttalanden och skäl för beslutet. Förvaltningsprocesslagen, FPL (SFS 1971:291) bidrar också till rättvisa och korrekta LVU-domar. Domstolen måste även föra ett fullständigt protokoll över förhandlingarna, vilket används som grund för domskrivning (Sveriges domstolar, 2022). Ytterligare en aspekt att ta i beaktande är att studier av tryckt material inte kan utvecklas eller svara på frågor som uppstår, detta kan dock vara positivt då materialet inte påverkas av forskaren, till skillnad från vid intervjuer eller observationer (Padgett, 2008, s. 123–124).

5.7 Tillvägagångssätt för den tematisk analysen

Samtliga domar laddades ner i PDF-format på skribentens dator. Domarna skrevs även ut i pappersformat och lästes i sin helhet samtidigt som överstrykningspennor i olika färger användes för att markera olika koder och teman. Den tematiska analysen av domarna följde Braun och Clarkes (2006) sex steg för tematisk analys, vilket inkluderar att bekanta sig med datamaterialet, generera initiala koder, söka efter teman, granska teman, definiera och namnge teman samt producera resultatavsnittet. Först lästes LVU-domarna igenom flera gånger för att notera initiala idéer och få en översikt av materialet för att sedan kunna skapa koder, vilket innebär att materialet delas upp i mindre delar. Kodningen genomfördes systematiskt och förutsättningslöst och koderna kategoriserades baserat på deras likheter. Öppen kodning har använts för detta, vilket innebär att materialet har genomgått och kodats rad för rad. Den inledande kodningsprocessen utgick endast från det empiriska materialet, för att sedan införliva teori och tidigare forskning i skapandet av teman. Syftet med öppen kodning är att undvika förutfattade meningar genom att först tolka materialet utan att påverkas för mycket av teorin (Aspers, 2007, s. 162).

Efter att materialet har kodats kan olika teman skapas utifrån koderna. Teman är mönster som identifieras i materialet och som fångar upp något väsentligt i förhållande till forskningsfrågorna (Braun & Clarke, 2006, s. 82). Koderna grupperades för att identifiera

potentiella underteman och därefter grupperades undertemana till tre övergripande teman som slutligen granskades och justerades för att säkerställa att de stämde överens med koderna. Efter att kodningen slutförts kopierades citat från domarna och klistrades in ett tomt Word-dokument sorterade efter koderna, undertemana och temana. Slutligen valdes en del citat ut för att illustrera empirin i uppsatsen. Dessa citat kopierades och klistrades in i uppsatsens resultatdel och analyserades därefter med hjälp av tidigare forskning och teori. De övergripande temana var; "Varför omhändertas barn med autism?", "Omsorgsbrist eller barnets autism?" samt "Krav, förväntningar och stöd". Genom att tillämpa dessa steg kunde en djupgående analys av empirin genomföras med tydlig koppling till studiens syfte och frågeställningar. I den tematiska analysen har samtliga delar av LVU-domarna använts, det vill säga vad socialtjänsten framfört i sin utredning, vad föräldrarna och barnet/barnets ombud anfört, vad som lyfts av vittnen, sakkunniga och skriftlig bevisning samt domstolens egen bedömning i LVU-målet. Exempel på hur empirin har kodats och teman skapats framgår i följande tabell:

Citat	Koder	Underteman	Teman
Det föreligger omfattande brister i hemmiljön såsom smuts. Barnen saknar skolgång, har felaktig dygnsrytm, dålig hygien och dålig kosthållning samt felaktig datoranvändning. (Nämnden, avslag)	Vardagsrutiner Skolgång Hygien Kost	Brister i omsorgen	Varför omhändertas barn med autism?
De har god kännedom om diagnosen autism och vet hur man ska bemöta X. Tydlig struktur och ramar är viktigt. De har alltid strategier för hur de ska hantera X, och en del av dessa strategier innebär att avleda, vilket socialtjänsten felaktigt tolkar som att de är undfallande mot hen. (Föräldrarna, bifall)	Strategier Bemötande Struktur	Gränssättning, vägledning och våldsamma situationer	
Att X inte är i skolan beror uteslutande på att hans föräldrar inte har lyckats få hen dit. Även med beaktande av hans diagnoser och att hen kan behöva extra motivationsinsatser är det föräldrarnas ansvar att få hen till skolan. Hens ena förälder har inte förmått ordna upp en vardag med rutiner, gränssättning, förutsebarhet och vägledning. (Nämnden, bifall)	Föräldraansvar Föräldraförmåga	Socialnämnden lägger ansvaret på föräldrarna	Omsorgsbrist eller barnets autism?
Trots omfattande frivilliga stödinsatser har förbättring inte skett. (Kammarrätten, bifall i både Förvaltningsrätt och Kammarrätten)	Förändringspotential Förbättring Stödinsatser	Stödinsatser som föregått LVU-ansökan	Stöd, krav och förväntningar

5.8 Metodologiska betänkligheter

All forskning måste uppfylla vissa kvalitetskriterier för att anses vara trovärdig och tillförlitlig. Inom kvalitativ forskning föreslås ofta andra kriterier än de som används i kvantitativ forskning för att bedöma studiernas kvalitet (Bryman, 2018, s. 467). Enligt Lincoln och Guba (1985) samt Guba och Lincoln (1994) bör kvalitativa studier utvärderas utifrån tillförlitlighet och äkthet snarare än traditionella begrepp som reliabilitet och validitet. Tillförlitlighet delas upp i fyra delkriterier: trovärdighet, överförbarhet, pålitlighet och konfirmerbarhet. En av de största utmaningarna för både studiens tillförlitlighet som äkthet är den subjektiva tolkningen av

juridiska domar. Olika forskare kan tolka samma domar på olika sätt beroende på deras egna perspektiv och förförståelse. Dessutom kan den sociala och juridiska kontexten förändras över tid, vilket kan påverka stabiliteten i forskningsresultaten. Vidare kan den komplexa och känsliga naturen av tvångsvård och autism påverka forskarens tolkningar och slutsatser. Ett annat potentiellt problem är att vissa relevanta fall kan ha utelämnats, vilket kan påverka generaliserbarheten av resultaten. Det är svårt att säga om samtliga relevanta domar gått att finna via sökningarna i JUNO, men sökningen resulterade i en stor mängd domar, vilket bidrar större tillförlitlighet och äkthet än om enbart ett fåtal LVU-domar hade hittats och använts i studien.

Trovärdighet

Trovärdighet handlar om att säkerställa att forskningsresultaten är pålitliga och speglar den studerade verkligheten rättvist. Detta kan uppnås genom triangulering och tät beskrivning (Bryman, 2018, s. 468). Triangulering innebär att använda flera metoder eller datakällor för att studera samma fenomen, vilket ökar trovärdigheten i studiens slutsatser (Bryman, 2018, s. 468). Studien övervägde att komplettera LVU-domarna med barnavårdsutredningar från socialtjänsten, men sekretess- och samtyckesfrågor, tillgänglighet samt etiska överväganden gjorde detta svårt. En sakkunnig på Autism Sverige bedömde att det kunde vara svårt att få föräldrar att dela med sig sina socialtjänstutredningar, trots garantier om anonymitet. Därför fokuserade studien enbart på LVU-domar. Tät beskrivning användes för att ge en detaljerad redogörelse för LVU-mål, medverkande parter och omständigheter (Bryman, 2018, s. 468).

Överförbarhet

Överförbarhet motsvarar extern validitet och fokuserar på hur resultaten kan tillämpas i andra kontexter. Genom att ge detaljerad information om forskningskontexten kan läsaren avgöra relevansen för andra situationer (Bryman, 2018, s. 468). Urvalsprocessen har dokumenterats noggrant och jämförelser med tidigare forskning har gjorts för att stärka överförbarheten. En utmaning är att resultaten baseras på ett specifikt urval av domar från en begränsad juridisk kontext, vilket kan påverka generaliserbarheten. Variationer i domstolars hantering av

tvångsvård kan också påverka överförbarheten. Transparens i rapporteringen av metodologiska val och begränsningar hjälper dock läsaren att bedöma resultaten (Bryman, 2018, s. 468).

Pålitlighet

Pålitlighet, motsvarande reliabilitet, innebär att forskningsresultaten ska vara stabila och konsistenta, trots naturliga variationer i den sociala verkligheten. Detta uppnås genom noggrann dokumentation av forskningsprocessen och metoder som säkerställer konsistenta resultat (Bryman, 2018, s. 469). Alla steg i forskningsprocessen har dokumenterats noggrant, inklusive urvalsprocessen, datainsamling och dataanalys. Reflexivitet, där forskaren reflekterar över sin egen roll och påverkan, är viktig för att säkerställa pålitlighet (Bryman, 2018, s. 471), detta diskuteras vidare i avsnittet om förförståelse.

Konfirmerbarhet

Konfirmerbarhet betonar att resultaten ska vara neutrala och inte påverkade av forskarens fördomar eller intressen. Även detta uppnås genom noggrann dokumentation av forskningsprocessen och tillräcklig information för att andra forskare ska kunna följa processen (Bryman, 2018, s. 469). Skribenten har regelbundet reflekterat över sin egen förförståelse och dess påverkan på studien, vilket bidrar till att resultaten är grundade i empirin och inte i personliga åsikter (Bryman, 2018, s. 471).

Äkthet

Äkthet handlar om hur väl forskningen speglar de studerade personernas verklighet och perspektiv. Det innebär att forskningen rättvist representerar de uppfattningar och erfarenheter som finns i den studerade gruppen och bidrar till en bättre förståelse av den sociala verkligheten (Bryman, 2018, s. 469). I denna studie har olika synvinklar och perspektiv, exempelvis från föräldrar, socialarbetare, juridiska experter, sakkunniga och barnen själva inkluderats. Detta hjälper till att säkerställa att studien inte bara reflekterar en ensidig bild av verkligheten (Bryman, 2018, s. 469). Katalytisk autenticitet innebär att forskningen inspirerar till förändring och studien har strävat efter att presentera resultat som kan påverka policyer och praxis inom

socialtjänst och rättsväsende. Taktisk autenticitet, där forskningen ger deltagarna (de olika parter som representeras i domarna) bättre möjligheter att agera utifrån sina nya insikter, har också varit en strävan i denna studie (Bryman, 2018, s. 469).

5.9 Förförståelse

Reflexivitet är avgörande för studiens trovärdighet eftersom forskarens påverkan på forskningen kan identifiera både styrkor och svagheter. Reflexivitet kan vara generell eller professionsbaserad. Generell reflexivitet innebär reflektion över hur forskarens personliga egenskaper, som bakgrund, kön och utbildning, påverkar datainsamling och analys. Professionsbaserad reflexivitet fokuserar på forskarens egen organisation. Studenter inom yrkesutbildningar skriver ofta uppsatser inom sina egna arbetsområden, vilket kan ge insikter men också utmaningar som svårigheten att vara kritisk och risk för partiskhet. Det är viktigt att framhäva både positiva och negativa aspekter av studien och använda både generell och professionsbaserad reflexivitet (Jacobsen, 2017).

Jag som genomfört denna studie är en neurotypisk kvinna med syskon med autism, vilket har format mitt forskningsintresse för föräldraskap och autism. Sedan min socionomexamen 2016 har jag arbetat inom socialtjänstens individ- och familjeomsorg, där jag mött många familjer med barn som har neuropsykiatriska funktionsvariationer. Jag har upplevt att samhällets stödssystem många gånger inte fungerar optimalt, vilket kan ha färgat min studie genom att jag tolkat empirin i linje med mina egna upplevelser. Medveten om denna risk har jag försökt lägga mina egna åsikter åt sidan i analysen. Min erfarenhet och förståelse för autism kan dock vara en fördel för att se saker från föräldrarnas och barnens perspektiv. Min dubbla roll som professionell och anhörig kan förhoppningsvis bidra till en nyanserad tolkning och analys av empirin.

5.10 Forskningsetiska överväganden

Vid analys av LVU-domar från Förvaltningsrätten och Kammarrätten är det av yttersta vikt att noggrant överväga hur forskningen påverkar de berörda individerna och deras integritet. Enligt Vetenskapsrådet (2017) är det viktigt att skydda personuppgifter, se till att informerat samtycke finns och hantera forskningsdata på ett ansvarsfullt sätt. I detta sammanhang är det särskilt

viktigt att anonymisera data för att skydda de inblandade personernas identitet och garantera att forskningen inte orsakar skada. Vidare kräver etiska riktlinjer att forskare reflekterar över potentiella intressekonflikter och strävar efter att upprätthålla forskningens objektivitet (Vetenskapsrådet, 2017). En forskningsetisk utmaning i denna studie är frågan kring samtycke. Som forskare kan individernas namn hittas i Förvaltningsrättens och Kammarrättens domar, men deras kontaktuppgifter saknas, vilket försvårar kontakt kring frågor om samtycke. I och med att domarna utgör offentligt material som är tillgängligt för alla samt att studien anonymiserar uppgifterna anses de inblandade personernas integritet vara skyddad. Varken namn på berörda parter eller vilken Förvaltningsrätt eller Kammarrätt det specifika LVU-målet är hämtat från nämns. Barnets namn har ersatts med X och när fler syskon nämnts har det andra barnets namn bytts ut mot Y. Föräldrarnas namn har bytts ut mot föräldern eller föräldrarna. Vidare har citaten gjorts könsneutrala för att ytterligare värna om individernas integritet, även här har mamma och pappa bytts ut mot föräldern eller föräldrarna. Det hade varit intressant att intervjua föräldrar till barn med autism om deras upplevelser kring LVU-förfaranden, men i och med att tvångsomhändertagande är ett så pass känsligt ämne bedöms det vara mer etiskt försvarbart att använda LVU-domar som utgör offentliga handlingar och inte kräver samtal med de som varit med om processer kring tvångsomhändertagande. I och med att LVU-domar skildrar föräldrars och barns uppfattning får ändå föräldra- och barnperspektivet utrymme i denna studie.

6. Resultat och analys

Detta avsnitt är uppsatsens mest väsentliga del där resultatet och analysen redovisas. Det har varit svårt att göra en tydlig gränsdragning av empirin utifrån olika rubriker och teman då mycket av det som skildras i citaten passar in under flera olika teman. I ett försöka att göra resultat- och analysavsnittet mer lättillgängligt för läsaren har dock tre övergripande teman valts ut; *Tema 1: Varför tvångsomhändertas barn med autism?*, *Tema 2: Omsorgsbrist eller barnets autism? samt Tema 3: Stöd, krav och förväntningar*. I Tema 1 skildras vilka argument som lyfts i domarna för att motivera barnets behov av tvångsvård. Det som beskrivs i citaten i detta tema handlar mycket om barnets beteende, men beskrivs i domarna i en kontext av föräldrarnas bristande omsorg. I temat tydliggörs att barnets symtom på autism kan utgöra alternativa förklaringar till det barnets vårdbehov, vilket visar på behov av en mer nyanserad tolkning av

situationen än utifrån enbart föräldrarnas omsorgsbrist. Här tar Tema 2 vid och lyfter de svårigheter som finns för såväl socialtjänst, domstol, offentliga biträden som föräldrarna själva att avgöra vad som föranlett barnets vårdbehov. Kanske finns det inte enbart en förklaring? Slutligen skildras i Tema 3 det stöd som familjerna erbjudits innan vård enligt LVU blivit aktuellt samt krav och förväntningar som finns på föräldrar till barn med autism.

Efter varje citat anges vilken parts perspektiv som skildras samt om citatet kommer från en LVU-dom med bifall eller avslag på beslutet om tvångsvård. Anges enbart bifall eller avslag i anslutning till citatet är beslutet fattat av Förvaltningsrätten. I övrigt står det skrivet när det handlar om citat från domar från Kammarrätten.

6.1 Tema 1: Varför tvångsomhändertags barn med autism?

Brister i omsorgen

I domarna lyfts en rad olika omständigheter till varför barnen med autism är i behov av tvångsvård enligt 2 § LVU. Som tidigare nämnts kallas tvångsomhändertaganden enligt 2 § LVU vanligen för miljöfall, det vill säga att barnets vårdbehov har sin grund i förhållanden i hemmiljön. I de domar som studerats framhävs *brister i omsorgen* som den typ av *förhållande i hemmet* som föranleder barnets vårdbehov enligt § 2 LVU. I Socialstyrelsens bok *LVU – handbok för socialtjänsten* nämns att brister i omsorgen kan röra sig om att föräldrarna misssköt barnet allvarligt när det kommer till mathållning, klädsel, hygien samt sömn och vila. Även omfattande skolfrånvaro, ofta i kombination med isolering, kan utgöra bristande omsorg (Socialstyrelsen, 2023). Socialstyrelsens föreskrifter och LVU-lagstiftningen kan enligt ekologisk systemteori placeras i makrosystemet, det vill säga det system som innehåller kulturella värden, lagar och normer i samhället (Bronfenbrenner, 1979). Socialstyrelsens texter och LVU-lagstiftningen är den del av samhällsstrukturen och reflekterar de övergripande normerna och lagarna i Sverige som socialsekreterare styrs av och har att utgå från i sitt arbete. Det står dock inte närmare beskrivet i handboken exakt vad som anses vara bristande mathållning, felaktig klädsel, dålig hygien och så vidare, utan detta förväntas den som läser dokumentet redan ha en uppfattning om. Denna uppfattning kommer oundvikligen att vara färgad av rådande samhällsnormer. Omsorgsbristerna som framhävs i domarna

överensstämmer till stor del med de omsorgsbrister som beskrivs i *LVU – handbok för socialtjänsten*, det handlar således i mångt och mycket om brister kopplade till vardagsrutiner för barnet. Övriga faktorer som understryks som bidragande orsaker till barnets vårdbehov är otillräcklig gränssättning och vägledning från föräldrarnas sida samt en oförmåga att hantera våldsamma situationer som uppstår kring barnet. Allmängiltiga normer gällande grundläggande omsorg tillämpas alltså på barn med autism som avviker från normen för hur ett "normalt" barn fungerar. I domarna är det sällan enbart en typ av omsorgsbrist ligger till grund för barnets vårdbehov utan ofta betonar socialnämnden att det är en kombination av faktorer som utgör den bristande omsorgen.

Det föreligger omfattande brister i hemmiljön såsom smuts. Barnen saknar skolgång, har felaktig dygnsrytm, dålig hygien och dålig kosthållning samt felaktig datoranvändning. (Nämnden, avslag)

I socialtjänstens utredningsstöd BBIC-grundbok anges att föräldrar behöver se till att barnet får tillräckligt med mat och sömn vid regelbundna tider. En del av den grundläggande omsorgen innefattar också att barnet får tillräckligt med fysisk aktivitet och kläder som passar för årstiden och barnets aktivitetsnivå. Vidare anges också att det är viktigt att sköta barnets personliga hygien och att hålla hemmet rent. Det beskrivs att brist på omsorg, både på kort och lång sikt, kan öka risken för att barnet utvecklar psykiska problem, missbruk eller beroende av alkohol eller andra substanser, samt beteenden som är aggressiv, kriminella eller på annat sätt normbrytande (Socialstyrelsen, 2023c). Således tyder citatet ovan på att socialtjänsten följt de vägledande dokument som finns när det kommer till att identifiera riskfaktorer i barnets liv. Det som blir komplext gällande att följa dessa dokument är att symtom på autism hos barn, se avsnitt 2.1 *Barn med autism*, har likheter med dessa omsorgsbrister, något som kommer belysas vidare i senare i analysen. I BBIC-grundbok nämns autisms möjliga inverkan på dessa faktorer i barnets liv mycket sparsamt, enbart på ett ställe kopplat till vardagsrutiner. Att ha gemensamma rutiner i en familj anges som något som kan vara till stor hjälp och ha en positiv inverkan på barns utveckling och för barn som har olika utmaningar eller lever under riskfaktorer kan familjerutiner fungera som en skyddande faktor. Till exempel kan rutiner vara särskilt viktiga för barn med autism, då de kan stödja deras känslomässiga och sociala utveckling. Barn med neuropsykiatriska funktionsvariationer benämns på två ställen i grundboken kopplat till barnet

avseende psykisk ohälsa och svårigheter med att reglera ilska (Socialstyrelsen, 2023c). De normer på makronivå som socialsekreterare har att förhålla sig till i form av vägledande dokument och utredningsstöd förefaller inte fullt ut inkludera de barn vars sätt att fungera avviker från det ”normala” barnet. Samtliga kommuner i Sverige utgår från BBIC vid genomförande av barnavårdsutredningar och det är således svårt för socialsekreterare att avvika från principerna gällande BBIC i utredningsprocessen.

Fortsättningsvis är omsorgsbristerna i Tema 1 uppdelade i kategorierna hygien och klädsel, mathållning, sömn och vila, skolfrånvaro och isolering samt gränssättning, vägledning och våldsamma situationer för ökad tydlighet.

Hygien och klädsel

I vårt samhälle finns det hygiennormer som anger de förväntningar som finns på människor att upprätthålla renlighet. Att duscha eller bada regelbundet, borsta tänderna två gånger om dagen, ha på sig rena kläder och använda deodorant för att minska kroppslukt är exempelvis vanliga förväntningar vi har på varandra när det kommer till personlig hygien. Det finns även normer kring vilken klädsel som ska bäras, baserat på väderförhållanden eller social kontext. Nedan följer ett citat som illustrerar hur omsorgsbrister kopplat till barnets hygien kan beskrivas i domarna:

X borstar inte tänderna och duschar sällan. Hen har ofta på sig smutsiga kläder som inte är anpassade efter vädret. (Nämnden, bifall)

Här framstår barnets hygienvanor som avvikande från normen. Antingen har ett visst moment kring hygien uteblivit helt eller så sker frekvensen av hygienskötseln för sällan. Även vikten av att ha kläder som är lämpliga utifrån aktuella väderförhållanden lyfts. Det är vanligt att den sensoriska känsligheten som finns hos barn med autism gör att tandborstning upplevs obehaglig, strålar från duschen gör ont och vissa kläder känns obehagliga att ha på sig (Berg, 2022). Atypiska sensoriska upplevelser uppskattas förekomma hos så många som 90% av alla individer med autism (Robertson & Baron-Cohen, 2017). Likväl som barnet kan vara överkänslig mot en del sensoriska stimulus, kan barnet vara underkänslig för andra stimulus, såsom värme och kyla (Scocco, 2022). Att barnet inte har rätt kläder efter väder kan således bero på att barnet inte uppfattar kyla och värme på samma sätt som neurotypiska individer,

likväl som att föräldrarna inte satt på barnet rätt kläder. När det gäller normer kring hygienskötsel är även ålder något som spelar in. Barnets ålder är avgörande för hur stor del av hygienien hen förväntas klara av att sköta på egen hand och hur mycket föräldrarna förväntas hjälpa till, vilket skildras på följande vis:

Hen behöver även hjälp med dagliga bestyr så som hygien och val av kläder. Brister i X hygien har noterats av såväl skola som av nämnden vid hembesök. (Nämnden, bifall)

I målet har framkommit att X inte klarat av åldersadekvata sysslor så som att sköta sin personliga hygien. (Förvaltningsrätten, bifall)

Citaten ovan är hämtade från domar där barnen är fjorton respektive tolv år gamla och det betonas att barnen i fråga behöver hjälp med hygienien. Att inte klara av att sköta sin personliga hygien vid denna ålder anses avvika från normen och ses som icke åldersadekvat. I vilken ålder ett barn lär sig rutiner kring bland annat hygien kan dock påverkas av om barnet har en autismdiagnos:

Vardagliga rutiner som toalettbesök och tandborstning tar oftast längre tid att lära sig. Detta har dock inget med föräldraförmågan att göra. (Sakkunnig, avslag)

Färdigheter kring personlig hygien och klädsel utvecklas alltså inte med samma automatik för barn med autism som för barn utan diagnos och tar därför ofta längre tid att lära sig (Berg, 2022).

Mathållning

Normer kring mathållning speglar både hälsomässiga och sociala aspekter. En varierad, balanserad och hälsosam kost anses vara viktig för att säkerställa tillräckligt intag av alla näringsämnen. Det finns även normer kring hur ofta maten ska intas och att maten gärna ska intas i sällskap med exempelvis familjemedlemmar. I en del domar understryks att barnens kost är för ensidig och onyttig:

Föräldern har vidare serverat ett mycket selektivt och ohälsosamt urval av mat. (Nämnden, bifall)

2009 inkom anmälan från X skolläkare gällande oro för hens ensidiga kost och matvägran i skolan. (Nämnden, bifall)

Många barn, även de utan autismdiagnos, är ovilliga att prova ny mat när de är mellan två och fem år gamla. Denna ovilja kan för vissa barn kvarstå under hela skoltiden, särskilt bland dem som är känsliga för sinnesintryck. Cirka nio av tio individer med autism möter någon form av utmaningar med mat, såsom en preferens för redan känd mat, brist på aptit, svårigheter att hantera små matbitar eller ogillande av mat där ingredienserna inte är synliga, såsom i grytor. Matproblem kan även innefatta motvilja mot att äta i sällskap eller att ätandet blir en rigid rutin (Killander, 2022). Att ett barn med autism matvägrar i skolan kan således ha att göra med att barnet inte känner sig bekväm med att äta tillsammans med andra människor och i skolmatsalen befinner sig ofta många människor samtidigt. En förälder beskriver sitt barnets svårigheter kring maten på följande sätt:

Enligt föräldern har X haft problem med maten sedan hen var 1,5 år gammal då hen började förkasta olika maträtter. Hen har fortsatt att ha stora problem med mat och kan endast äta ett fåtal rätter. Föräldern har uppgett att hen inte kan ha en struktur för mat. X beskrivs som mycket känslig för matens smak, lukt och konsistens och hens problem har av psykolog bedömts bero på hens Aspergerdiagnos. (Föräldern, bifall)

Föräldrar till barn med autism brukar rekommenderas att fokusera på att barnet faktiskt äter, så länge näringsintaget är tillräckligt, snarare än att oroa sig för vad barnet äter (Killander, 2022).

Sömn och vila

Det finns flera etablerade normer och förväntningar som rör sömn och vila. Normerna innefattar hur länge man ska sova för att bibehålla god hälsa och välbefinnande. Barn rekommenderas fler timmars sömn än vuxna. Det anses också vara viktigt att hålla sig till regelbundna sömntider för att främja en stabil dygnsrytm och förbättra sömnkvaliteten. I en del domar lyfts att föräldrarna inte lyckats tillse att barnet har fungerande sömnrutiner och ibland har barnet vänt på dygnet:

Föräldern har även haft svårt att vidhålla fungerande och lämpliga sovtider för X. (Nämnden, bifall)

X har vänt på dygnet [...] Enligt egen uppgift sover hen till sen eftermiddag och spenderar övrig tid åt att titta på TV. (Nämnden, avslag)

Det blir tydligt hur barn med autism inte lever upp till de normer som finns kopplat till sömnen. Sömn spelar en avgörande roll för barns lärande och utveckling och upp till 40 procent av barn upplever sömnproblem vid något tillfälle. För barn med autism är risken för sömnproblem nästan dubbelt så hög (Strömberg, 2022). Svårigheter med sömnreglering, störningar i dygnsrytmen och splittrad sömn är vanliga sömnstörningar hos individer med autism. En viktig orsak till sömnsvårigheter är att individer med autisms nervsystem fungerar på ett speciellt och delvis annorlunda sätt (Bozkurt, 2010).

Skolfrånvaro och isolering

Enligt skollagen (SFS 2010:800) har alla barn som bor i Sverige en skyldighet att gå i skolan och en lagstadgad rätt till utbildning. Barn, med eller utan diagnos, har även rätt att få extra stöd och anpassningar i skolan. Skollagen utgör en del av makrosystemet (Bronfenbrenner, 1979), eftersom den fastställer ramar och regler för utbildningssystemet på nationell nivå och bidrar till rådande utbildningsnorm. Barn med autism är överrepresenterade bland de barn som har hög skolfrånvaro. Indikationer finns på att cirka 75% av alla barn med skolfrånvaro har en neuropsykiatrisk diagnos (Habiliteringen, 2023). I Socialstyrelsens bok *LVU – handbok för socialtjänsten* anges att skolfrånvaro kan anses medföra en påtaglig risk för att barnets hälsa och utveckling skadas samt att detta, enligt flera olika avgöranden från kammarrätten, kan utgöra brister i omsorgen. Avgörandena från Kammarrätten har bland annat handlat om föräldrarnas bristande förmåga att skapa struktur, sätta gränser och etablera rutiner eller deras ovilja att ta emot nödvändig hjälp från samhället. Det poängteras dock att frånvaron måste vara en direkt följd av föräldrarnas bristande omsorg för att det ska bli tillämpligt med vård enligt 2 § LVU (Socialstyrelsen, 2023). I majoriteten av domarna lyfts barnets höga skolfrånvaro och bristande måluppfyllelse i skolan som bidragande orsaker till barnets vårdbehov:

Hen har inte någon fungerande skolgång och hen har under läsåret 2020/2021 varit i skolan vid endast tre tillfällen. (Nämnden, bifall)

X har under en lång tid haft en ytterst bristfällig skolsituation och har inte uppnått något av läromålen. (Nämnden, bifall)

Att barn med autism ofta misslyckas i skolsystemet trots lagstadgad rätt till utbildning kan relateras till Lissack och Boyles (2022) studie, som lyfter skolans oförmåga att anpassa stöd och kommunikation utifrån barnets behov. Det framkommer i domarna att det är vanligare att skolan uppmärksammar när skolsituationen inte fungerar för pojkar med autism än för flickor med autism. Barn med autism, särskilt flickor, maskerar/kamouflerar ofta sina svårigheter för att passa in, särskilt i skolmiljön. Detta kan leda till att skolan missar barnets behov av anpassningar och att hem och skola har skilda uppfattningar om barnets situation.

Skolans bild av X stämmer inte överens med föräldrarnas. (Nämnden, avslag)

Det är väldigt vanligt att föräldrar och skola har olika bilder av hur situationen ser ut, särskilt om det rör sig om en vanlig skola. (Sakkunnig, avslag)

Att skola och hem kan ha olika bild av barnets situation bidrar till en försvårande omständighet när det kommer till hur socialtjänsten ska bedöma barnets vårdbehov i LVU-ärenden. Här blir det tydligt hur viktigt det är att som socialsekreterare anta ett neurodiversitetsperspektiv. Normbarnet uppvisar vanligtvis ett någorlunda liknande beteende i skola och hemmiljö, men barn med autism kan genom försök att passa in göra slut på all sin energi, vilket leder till att de ”kraschar” när de kommer hem från skolan, något som uppmärksammas av föräldrarna i hemmiljön, men inte av skolan.

Flickor med autism är bättre på att dölja sina svårigheter vilket kan innebära att det ser ut som att de hänger med och när de sedan kommer hem så kraschar de, får stora affektionsutbrott och blir trötta och ledsna. (Sakkunnig, avslag)

Det är vanligt att dessa barn utvecklar metoder att hantera sin stress och lyckas i upp till flera veckor – ibland t.o.m. år – innan det brister. Sammanbrott kan då visa sig i form av utåtagerande, gråtanfall och ökad sinneskänslighet. X och Y bearbetar det de varit med om i skolan, och utifrån kan det då se ut som att det finns problem i hemmiljön. Så är dock alltså inte fallet. (Sakkunnig, bifall)

Utifrån vad som skildras i empirin ovan sker barnets maskering ofta på bekostnad av barnets välmående. Utan en medvetenhet om fenomenet maskering kan det för socialsekreterare vara svårt att förstå varför skola och hem har så vitt skilda uppfattningar. Som socialsekreterare litar

man ofta på andra professionella såsom skolpersonal, men i detta fall kan det leda till felaktiga bedömningar om socialtjänsten väljer att värdera skolans uppfattning högre föräldrarnas. Sakkunniga i domarna poängterar vikten av rätt stöd och anpassningar i skolan för barn med autism.

Att få rätt stöd i skolan är avgörande för skolgången och avsaknaden av särskilt stöd ökar risken för att barnet blir en hemmasittare. (Sakkunnig, avslag)

Även forskning betonar vikten av miljömässig tillgänglighet och autismmedvetenhet i professionella sammanhang. Individer med autisms särskilda behov förbises ofta i utformning av offentliga miljöer, såsom skolan, vilket gör att de inte är tillräckligt anpassade för dessa individer (Malcolm, 2022).

Ytterligare något som framkommer i domarna är att skolfrånvaro hos barnet i många fall samexisterar med isolering. I BBIC-grundbok anges att allvarlig brist på stimulans, där barnet till exempel blir försummat, lämnas ensamt eller isoleras, utgör en form av psykisk misshandel. Detta medför risk för att barnet utvecklar emotionella, beteendemässiga och kognitiva svårigheter (Socialstyrelsen, 2023c). I följande citat illustreras hur en del av barnen med autism lever isolerat och blivit så kallade " hemmasittare ".

X har varit hemmasittare i flera års tid. Hen lever isolerat, saknar kontakter utanför hemmet och har ingen skolgång. (Nämnden, bifall i både Förvaltningsrätten och Kammarrätten)

X har ett akut behov av att skyddas från sitt beteende, bryta isoleringen och få en fungerande skolgång. (Nämnden, bifall)

I diagnoskriterierna för autism beskrivs svårigheter med att skapa, underhålla och förstå relationer. Vad gäller isolering och att avskärma sig från omvärlden fungerar en del individer med autism annorlunda när det kommer till behov av social stimulans och den sociala förmågan är ofta nedsatt. Det kan vara svårt att få vänner och finnas ett bristande intresse för jämnåriga (American Psychiatric Publishing, 2013). Ett av barnet i domarna uttrycker sig på följande sätt:

Hen är inte isolerad och det är inte asocialt att sitta framför datorn. Hen är på sociala medier, där hen har många kontakter. Hen får sitt behov av social kontakt tillgodosett genom sociala medier och internet. Alla människor måste

inte heller ha social kontakt. Hen passar inte in i den mall som nämnden använder. Hen har inte behov av att vara social och hen mår inte dåligt av att vara inne på sitt rum. (Barnet, bifall)

Som vi kan se i detta citat ser barnet själv inget problematiskt med att hen spenderar mycket tid på sitt rum framför datorn. Det råder en stark norm kring extraversion och att besitta de goda sociala och utåtriktade färdigheter som förknippas med extraversion ses som åtråvärt och något att sträva efter. Många individer med autism föredrar emellertid vänskapskontakter via internet framför i verkliga livet då kontakter via nätet saknar många av de faktorer som individer med autism har svårt för att tolka och hantera när möten sker i verkliga livet. Omgivningen kan följaktligen uppfatta barnet som isolerat och ensamt, medan barnet själv har en annan upplevelse. Att isolera sig och undvika kravsituationer är vanligt förekommande hos barn med autism (Running & Jata-Hall, 2023). Oavsett orsak till isoleringen kvarstår dock det faktum att isoleringen riskerar att få allvarliga konsekvenser för barnets hälsa och utveckling, med försämrad hälsa till följd av stillasittande samt missad skolundervisning.

Gränssättning, vägledning och våldsamma situationer

Ett återkommande tema i domarna är föräldrarnas bristande förmåga till gränssättning och vägledning av barnet, samt våldsamma situationer. Rådande norm är att föräldrar ska sätta gränser och vägleda sina barn till en fungerande vardag. Samhället normer inbegriper också att känslor ska yttras lugnt och sansat och inte leda till stora utbrott. Ordet gränssättning nämns enbart på två ställen i *LVU – handbok för socialtjänsten*. Det nämns i en kontext kring barnets rätt att få en god fostran som inbegriper gränssättning och i ett avsnitt om skolfrånvaro. Det anges att det kan utgöra en omsorgsbrist om föräldrarna saknar struktur, rutiner och gränssättning för att få barnet att närvara i skolan (Socialstyrelsen, 2023). Även i BBIC-grundbok beskrivs att det kan vara en riskfaktor om föräldrar har svårt att hantera konflikter och gränssättning. Föräldrar som är för tillåtande och inte sätter gränser eller inte har fungerande regler för barnet utgör också en riskfaktor. Det är viktigt att undersöka om föräldrarna ställer för höga krav, för låga krav eller inga krav alls på barnet. Vägledning och uppfostran av barnet som präglas av både kontroll och kärlek förespråkas i grundboken. Kopplat till området känslomässig reglering och skydd rekommenderas socialsekreterare ta

reda på om föräldrarna har förmåga att få barnet att lugna ner sig när barnet är argt eller förtvivlat (Socialstyrelsen, 2023c).

Våldsamma situationer nämns i LVU-handboken dels under barnets eget beteende, under omständigheter kopplat till 3 § LVU, dels som en del av brister i hemmet i form av misshandel från föräldrarnas sida kopplat till 2 § LVU (Socialstyrelsen, 2023). Forskning visar på en korrelation mellan neuropsykiatriska funktionsvariationer och att barnet utövar våld gentemot föräldrarna. Föräldrar till de barn som utövar våld känner sig ofta maktlösa och otillräckliga i sina försök att hantera våldsbeteendet, och de uttrycker frustration över bristen på adekvat stöd och rådgivning (Holt, 2023). I BBIC-grundbok beskrivs att det utgör en riskfaktor för utåtagerande eller normbrytande beteenden när barn har svårt att reglera sin ilska. Det anges att barnets svårigheter med ilskereglering kan bero på dess personlighet, men det kan också vara kopplat till hög stressnivå, psykisk ohälsa eller neuropsykiatriska funktionsvariationer (Socialstyrelsen, 2023c). I domarna skildras hur föräldrar upplever utmaningar i att få barnet att göra vissa saker, att gränssätta och vägleda barn med autism i olika situationer kan med andra ord vara mycket svårt. Socialnämnden efterfrågar att föräldrarna ska sätta gränser, men krav och försök till gränssättning riskerar att leda till utagerande beteende hos barnet och potentiellt farliga situationer. Det blir följaktligen ett slags moment 22 för föräldrarna.

X har övertagit ansvar i familjen och styr genom hot, våld och repressalier, varför föräldern inte kan agera fullt ut som vårdnadshavare. (Nämnden, avslag i Förvaltningsrätten, bifall i Kammarrätten)

Hen har ett starkt beroende av skärmar, så som mobiltelefoner, datorer och tv-spel och alla former av försök till att begränsa hens användande av dessa resulterar i att hen blir aggressiv, våldsam och hamnar i ett affektillstånd. (Nämnden, bifall)

Citaten ovan skildrar våldsamma beteenden hos barnen och föräldrarnas oförmåga att hantera dessa beteenden. Att bli arg och få vredesutbrott till följd av exempelvis överstimulering och sedan lugna sig kan vara typiskt för barn med autism (Scocco, 2022). Det skulle vara lätt att tro att beskrivningarna i dessa citat handlar om vårdansökningar enligt 3 § LVU, det vill säga tvångsvård utifrån barnets beteende. Det är inte föräldrarna som är våldsamma mot barnet i citaten ovan, vilket är det som vanligtvis utgör grunden för tvångsomhändertagande enligt 2 §

LVU, utan det är i stället barnet som brukar våld gentemot föräldrarna. I ett fåtal domar handlar det även om att föräldern ska ha slagit barnet, något som ofta tillbakavisas av föräldern och förklaras med föräldrarnas behov att försvara sig mot barnet.

Det stämmer dock inte att hen har slagit sitt barn, som är större och starkare än vad hen själv är, eller att hen skulle lägga sig på samma mognadsnivå som X. Våldsamheterna har bestått i att hen har avvärjt attacker från X. Problemen uppstår oftast när X inte själv får bestämma, såsom när hen ska gå till skolan. (Föräldern, avslag)

Hen har inte misshandlat sitt barn men har själv utsatts för våld av barnet och då behövt försvara sig. (Föräldern, bifall)

Empirin synliggör att makrosystemets förväntningar på föräldrar att kontrollera och hantera sina barns beteenden ibland förbiser de påfrestningar som följer med att uppfostra ett barn med neurodivergenta egenskaper. Normer kring föräldraskap och barnuppfostran kan leda till att föräldrar känner sig otillräckliga eller misslyckade när de står inför beteenden som de inte kan hantera. Att anta neurodiversitetsperspektiv i bedömningar av föräldraförmågan kan göra stor skillnad. Neurodiversitet betonar vikten av att erkänna och värdesätta neurologiska skillnader, där individer med autisms särskilda behov och beteenden beaktas (Bertilsson Rosqvist et al., 2020). Traditionella metoder för gränssättning kan vara mindre effektiva eller olämpliga för barn med autism och att använda dessa tycks enbart skapa ytterligare frustration och konflikter inom familjen. Det är viktigt att anpassa strategier för gränssättning så att de lämpar sig för barn med autisms sätt att bearbeta information och reagera på sinnesintryck. Barn med autism kan uppleva ökad stress och ångest när de konfronteras med krav som överstiger deras förmåga. Dessutom kan de ha svårt att förstå och acceptera förändringar vilket gör det utmanande att införa nya gränser eller förändra befintliga rutiner (Scocco, 2022). För barn med autism förespråkas ofta ett lågaffektivt bemötande som är ett tillvägagångssätt för att bemöta och förhindra utåtagerande och problemskapande beteende. En del föräldrar uttrycker sig på följande sätt.

Hen är inte passiv vid dessa utbrott utan bemöter X lågaffektivt, vilket gör X lugn. (Föräldern, bifall)

De har god kännedom om diagnosen autism och vet hur man ska bemöta X. Tydlig struktur och ramar är viktigt. De har alltid strategier för hur de ska hantera X, och en del av dessa strategier innebär att avleda, vilket

socialtjänsten felaktigt tolkar som att de är undfallande mot hen. (Föräldrarna, bifall)

Det blir genom dessa citat påtagligt att det lågaffektiva bemötandet är något som lätt kan misstolkas som att föräldrarna undviker att sätta gränser. Lågaffektivt bemötande avviker från normen för hur gränssättning och vägledning ska gå till och detta visar på vikten av autismkunskap hos de professionella som möter dessa familjer för att undvika feltolkningar.

6.2 Tema 2: Omsorgsbrist eller barnets autism?

I Tema 1 har de övergripande omständigheterna som leder till tvångsvård av barn med autism lyfts. För läsaren har det förmodligen gått att skönja att det finns fler potentiella faktorer till barnets vårdbehov utöver föräldrarnas omsorgsbrist. En nyckelfråga att titta närmare på är följaktligen hur respektive part i LVU-målet beskriver föräldrarnas bristande omsorg, barnets autismdiagnos och andra omständigheter såsom otillräckligt stöd samt bristande anpassningar. Innehållet i domarna pekar på att det inte alltid är lätt att avgöra vad som orsakat en viss situation eller ett visst beteende hos barnet eller i familjen. En möjlig tolkning är att det är en kombination av faktorer som lett till att situationen för barnet med autism ser ut som den gör. Den komplexitet som finns gällande att avgöra vad som föranlett vårdbehovet bekräftar det som existerande forskning lyfter, det vill säga att det finns stora utmaningar för socialarbetare när det kommer till att göra bedömningar av familjesituationer där barnet i familjen har en autismdiagnos (Engwall et al., 2019; Malcolm, 2022; McCafferty & McCutcheon, 2020). För att en ansökan om vård enligt 2 § LVU ska beviljas måste det gå att bevisa att vårdbehovet hos barnet beror på just vårdnadshavares bristande omsorg (Socialstyrelsen, 2023). I detta tema åskådliggörs hur olika parter åsikter kring vad som orsakat barnets vårdbehov skiljer sig åt markant i domarna.

Socialnämnden lägger ansvaret på föräldrarna

Det som lyfts från socialnämndens utredning i domarna har en övervägande betoning på föräldrarnas omsorgsförmåga. Det är inte alltid som autisms möjliga inverkan på situationen som föranlett vårdbehovet beskrivs. Ibland nämns autisms inflytande, men socialnämndens

slutsats blir att det är föräldrarnas bristande omsorg som orsakat barnets vårdbehov. Detta stämmer väl överens med befintlig forskning som framhåller att professionella ofta fokuserar mer på att bedöma föräldraförmåga än att adressera barnets särskilda behov utifrån autismdiagnosen (Clements & Aiello, 2021). I och med att 2 § LVU domar ska behandla just missförhållanden i hemmet kommer det dock inte som någon överraskning att nämnden betonar just föräldrarnas bristande omsorg i sina utredningar. I citatet nedan belyses hur socialnämnden poängterar att det är föräldern som brustit i sin omsorgsförmåga, således läggs det fulla ansvaret på föräldern för att en rad olika vardagsrutiner kring barnet inte fungerar.

Föräldern har brustit i struktur och ordning för vardagliga aktiviteter, som personlig hygien, mathållning, sovvanor och att få X till skolan. (Nämnden, bifall)

Citatet visar att föräldrarna inte lever upp till de normer som finns avseende vardagsrutiner och struktur för barnet. Svårigheter kopplade till samtliga av dessa faktorer kan, som vi sett i kapitel 2.1 *Barn med autism* och i Tema 1, påverkas av barnets autismdiagnos. Det är således svårare för föräldrar till barn med autism att få alla dessa bitar att fungera. Dock är det fortsatt problematiskt att dessa faktorer inte fungerar för barnet och det får rimligtvis stora konsekvenser. Barn- och ungdomshabiliteringen kan vanligtvis erbjuda hjälp kring att få till stånd fungerande vardagsrutiner och struktur för barn med autism och deras familjer (Vårdguiden 1177, 2019). Det framgår i denna dom att familjen redan har kontakt med barn- och ungdomshabiliteringen, men ändå fungerar inte saker och ting för barnet och familjen. Det är svårt att avgöra om habiliteringen i detta fall inte kunnat hjälpa föräldern fullt ut eller om det är föräldern som inte är mottaglig för stödet och saknar förändringspotential. Ytterligare en möjlig förklaring skulle kunna vara att barnet har en svår form av autism och trots försök från föräldrarnas sida har det inte gått att upprätta fungerande rutiner. I många av domarna medvetandegörs från socialnämndens sida att barnet har särskilda behov utifrån sin autismdiagnos som föräldrarna måste tillgodose, men det framförs inte lika ofta vilka svårigheter som barnets autismdiagnos medför i föräldraskapet. I ett fall framför socialnämnden att de tagit barnets diagnoser i beaktande, men vidmakthåller att barnets skolfrånvaro ligger föräldrarna till last.

Att X inte är i skolan beror uteslutande på att hans föräldrar inte har lyckats få hen dit. Även med beaktande av hans diagnoser och att hen kan behöva extra motivationsinsatser är det föräldrarnas ansvar att få hen till skolan. Hans ena förälder har inte förmått ordna upp en vardag med rutiner, gränssättning, förutsebarhet och vägledning. (Nämnden, bifall)

Kopplat till detta citat blir det intressant att reflektera kring alternativa förklaringar eller omständigheter som kan påverka barnets möjligheter att kunna närvara i skolan, exempelvis faktorer i skolmiljön. Trots att skollagen (SFS 2010:800) föreskriver inkludering av alla barn, får barn med neuropsykiatriska funktionsvariationer, såsom autism, ofta otillräckligt stöd i det svenska skolsystemet. En aktuell kampanj, *Rätten till utbildning – en skola för alla*, pekar ut tre centrala områden som behöver förändras för att förbättra situationen för dessa elever. För det första behöver synen på eleverna förändras, deras utmaningar tas sällan på allvar och diskuteras ytligt inom ramen för bredare skolpolitiska frågor. För det andra är de ekonomiska resurserna som avsätts för att stödja dessa barn bristfälliga och det saknas passande kartläggning och uppföljning av elevernas prestationer. Slutligen har lagstiftning och regelverk, inklusive läroplaner och kunskapskrav, brister som direkt påverkar dessa barn negativt (Rätten till utbildning, 2024).

Med detta i beaktande är det inte konstigt att föräldrar till barn med autism inte alltid lyckas få barnen att närvara i skolan. Sett till ett systemteoretiskt perspektiv (Bronfenbrenner, 1979), blir det tydligt att fler olika system påverkar barnets situation. Avseende skolan påverkas barnet av läroplanens utformning, skolans fysiska miljö, skolpersonalens kunskap om autism och neurodiversitet, vilken typ av pedagogik som används i undervisningen och så vidare. Allt fler barn misslyckas i skolan (Rätten till utbildning, 2024), vilket tyder på att det finns betydande fel i institutionen skolans grundläggande tillstånd, inte hos de allt fler barn som inte passar in i "mallen". Skolan utgår från det så kallade "normbarnet", idealbilden av hur ett skolbarn är. Ofta problematiseras enbart de som avviker från normen, medan de som hör till normen inte problematiseras. För att ojämlikheterna i skolan ska kunna förändras behövs att de som avviker från normen bli en del av en utvidgad norm. I skolans värld finns normer kring hur bra ett barn ska vara på att reglera och styra sitt eget beteende, det vill säga att använda sina exekutiva funktioner. I många skolor där barn har ett stödbehov kretsar problemformuleringen främst kring det enskilda barnet och endast i ett fåtal fall tas sociala faktorer, omgivningen och

pedagogiken i beaktande. En skola för alla kräver att skolpersonal antar ett relationellt perspektiv i sitt arbete, det vill säga att de ser de som händer barnet i skolan som fenomen som uppstår just i skolan, mellan eleven och skolsammanhanget. Ett barn kan ha svårigheter i vissa sammanhang men inte i andra. Det är alltid i relation till omgivningen som svårigheterna uppstår (von Wright, 2002, s.11).

Vidare finns det i ytterligare en dom en medvetenhet om barnets autismdiagnos från socialnämndens sida och i detta citat ser vi en förståelse för hur olika system i barnets liv påverkar situationen som uppstått kring barnet. Här framförs att barnet har en autismdiagnos som i sig leder till vissa beteenden, men att dessa beteenden kan förvärras av en bristande hemmiljö.

Det är svårt att fastställa till vilken del ett beteende, som kan ha sin grund i en diagnos, är förvärrat av en bristande hemmiljö. Utifrån den erfarenhet som finns av barn med de diagnoser som X har är det dock tydligt att problematiken kan förbättras av att hemmiljön är förutsägbar och strukturerad. En förutsägbarhet i vardagen är också viktigt för en fungerande skolgång. X funktionshinder ställer därmed särskilda krav på hens omsorgsgivare. (Nämnden, bifall)

Struktur i vardagen och fungerande vardagsrutiner kan vara särskilt viktiga för barn med autism, då de kan stödja deras känslomässiga och sociala utveckling (Socialstyrelsen, 2023c). Om föräldrarna inte agerar på ett optimalt sätt i sin föräldraroll gentemot barnet med autism kan följaktligen barnets autistiska symtom förvärras. Barnets beteende i mikrosystemet "hemmet" påverkas alltså av vilka strategier och metoder föräldrarna har i sin uppfostran av barnet. Att forskning visar på att barn med autism löper ökad risk för att utsättas för vissa typer av bristande omsorg (Jones et. al, 2012), blir en försvårande omständighet i bedömningar i LVU-ärenden när det kommer till att urskilja fall där det föreligger omsorgsbrister från fall där omsorgsförmågan riskerar att missbedömas till följd av barnets diagnos och omgivningens bristande anpassningar och stöd. Likt det Dunn (2020) beskriver är det viktigt att skilja på autism och bristande föräldraförmåga, men också att förstå att det kan finnas en överlappning mellan dessa två. Som citaten nedan visar är det givetvis så att även föräldrar till barn med autism kan ha brister i sin omsorgsförmåga, men autismen medför ytterligare komplexitet till bedömningen.

Även barn med neuropsykiatriska diagnoser som autism, och/ eller andra funktionsnedsättningar, kan ha föräldrar vars föräldraförmåga inte räcker till. (Nämnden, bifall i både Förvaltningsrätten och Kammarrätten)

Ena föräldern har fört fram att X utvecklingsproblematik nu har fått en förklaring och att den inte beror på omsorgsbrister från deras sida. Kammarrätten konstaterar att X autismdiagnos kan förklara vissa av hans svårigheter men, som nämnden har fört fram, att flera av de påtalade omsorgsbristerna också är helt fristående från hans diagnos. (Kammarrätten, bifall i både Förvaltningsrätten och Kammarrätten)

I ett av citaten ovan framför Kammarrätten att barnets autism kan förklara en del av barnets svårigheter, men inte alla. Det torde vara svårt att avgöra vad som är vad när symtom på omsorgssvikt och symtom på autism kan yttra sig på liknande sätt. Någon som skulle kunna ske är att föräldrar med otillräcklig omsorgsförmåga försöker "gömma" sin bristande omsorgsförmåga bakom barnets diagnos för att undvika tvångsomhändertagande av sitt barn. Det vill säga att föräldrarna i stället för att använda autism som en förklaring använder autismen som en ursäkt. Även det motsatta problemet, att föräldrarna inte blir trodda trots att de går att finna förklaringar i barnets autismdiagnos, kan ske. Vidare lyfter socialnämnden föräldrars oförmåga att se till barnets bästa.

Föräldrarna saknar förmåga att se till barnens bästa. Ena föräldern återkommer ständigt till att barnen är utmattade och kravkänsliga och främjar inte barnens tilltro till sin egen förmåga. (Nämnden, avslag)

Normen är att föräldrar ska fostra sina barn på ett sätt som gör att de får ett gott självförtroende och en god självkänsla, samt att de ska ge barnen tilltro till deras egna förmågor. Vid autism kan dock för mycket krav och press leda till utmattning (Åsberg, 2022). Det är en hårfin gräns att uppmuntra och motivera barnet kontra att ställa för höga krav. En förälder som lyfter barnens kravkänslighet och utmattning för socialtjänsten skulle kunna göra det i ett försök att vara lyhörd för barnens sårbarhet och behov. Frågan om barnets bästa är invecklad då det kan råda delade meningar om vem som har rätt att avgöra vad som är bäst för barnet. En psykolog som finns med som sakkunnig under förhandlingen uttrycker sig på följande sätt:

Man ser höga frånvarosiffror för barn med autism. Att med tvång utsätta barnen för det de har svårt för kan vara traumatiserande och kontraproduktivt.

Risken för psykisk ohälsa är rätt stor och det är ganska vanligt att barnen utvecklar depression eller utmattningsdepression. (Sakkunnig, avslag)

Att motivera/tvinga barn till en skola som inte är anpassad för deras behov och som har en negativ inverkan på barnens mående skulle även kunna uppfattas som bristande omsorg då föräldrar har i uppgift att skydda sina barn. Socialnämnden i en annan dom beskriver att ett föräldrapar lägger över ansvaret på barnet på institutioner såsom skola och socialtjänst.

Föräldrarna har således antagit en låt-gå mentalitet gentemot X och tar inte sitt fulla föräldraansvar, utan lägger över det på institutioner, skolan eller socialtjänsten. Deras bristande förmåga att gränssätta X, vilken har lett till att de gått med på X orimliga krav på självbestämmande tillmötes, utgör en allvarlig brist i omsorgen. (Nämnden, bifall)

Att inte ta ansvar och vara för passiv som förälder är något som beskrivs som en riskfaktor i BBIC-grundbok (Socialstyrelsen, 2023c). Dock har samhället också ett ansvar när det kommer till att hjälpa och stötta familjer med barn med autism. Det är inte helt orimligt att föräldrarna vill lägga över en del av ansvaret på olika organisationer och myndigheter eftersom det kan vara ett stort ansvar för föräldrarna att bära på egen hand. Ytterligare en aspekt som framhålls av socialnämnden i domarna är föräldrarnas bristande ork och att de till följd av detta inte har energi nog att gränssätta barnet.

Föräldrarna är slutkörda och de saknar förmåga att gränssätta barnet i hens problematik. (Nämnden, bifall)

Som förälder är normen att man ska ha tillräckligt med energi för att ta hand om sitt barn och för att vägleda och gränssätta barnet. Innehållet i domarna belyser hur normer kring vad som anses vara "normal" omsorg har en inverkan på socialnämndens bedömning av föräldrarnas förmåga. Empirin visar att föräldrar som avviker från dessa normer ofta blir föremål för negativa bedömningar även om deras metoder kan vara anpassade till barnets specifika behov. Trots den kunskap som finns om autism tycks det vara en annan tankestruktur som styr, nämligen synen på autism och autistisk funktion som något som kan och bör korrigeras.

Föräldraperspektivet

De allra flesta föräldrar i domarna håller inte med socialnämnden om att barnets situation uppstått till följd av omsorgsbrister hos dem. Föräldrarna framför i stället att orsaken till barnets svårigheter har sin grund i barnets autismdiagnos samt bristande stöd och anpassning från omgivningen kopplat till diagnosen.

Problematiken som finns beror på X diagnoser och inte i brister i omsorgen. För barn med autism är svårigheter kring skolgång, mat och förändringar vanligt. X har även OCD vilket förvärrar situationen. (Föräldern, avslag)

Det är skolan som inte förmått skydda X och nämnden som inte gett hen det stöd hen behöver. Inga insatser har föreslagits från nämndens sida efter familjebehandlingen. X har utretts för autism och ADD och hen har behov som behöver tillgodoses. (Föräldern, bifall)

Citaten skildrar föräldrarnas uppfattning om att stödet från socialtjänsten, vården och skolan inte fungerar optimalt. De avsäger sig ansvar för situationen som uppstått och hittar förklaringar i andra faktorer än föräldraförmågan. Det kan vara svårt som förälder att se och erkänna sina egna brister, samtidigt som det även kan vara svårt om man som förälder gjort allt man kan för att förändra situationen och ändå inte lyckats med det. I de fall familjen inte getts tillgång till tillräckliga stödinsatser kan det dock vara problematiskt att lägga ansvaret enbart på föräldrarna för att saker och ting inte fungerar för barnet. En del föräldrar känner sig missförstådda och orättvist behandlade av socialtjänsten just eftersom de menar att socialtjänsten tolkar situationen kring barnet som att föräldrarna brister i omsorgen.

Situationen med X är svår och den går inte att jämföra med andra normala barn. På grund av bristande förståelse för X mående upplever vårdnadshavarna att nämnden lastar dem för omsorgsbrist när det är samhället som svikit dem. X har ett stort vårdbehov som gör att de behöver hjälp utifrån och de har varit hjälpsökande genom att söka all hjälp man kan få. Att det föreligger omsorgsbrist är en djupt orättvis och felaktig bild då X mående kräver någon som är medicinskt skolad och har full insikt i hur barn med den typen av problem fungerar. (Föräldrarna, bifall i Förvaltningsrätten, avslag i Kammarrätten)

Citatet skildrar att föräldrarna upplever skuld och ansvar för omsorgsbrist samtidigt som de känner att samhället har svikit dem. Detta pekar på en strukturell brist där systemet inte tillräckligt stödjer familjer med särskilda behov. Att som föräldrarna i citatet ovan använda termen "normala barn" implicerar att det finns en standard eller norm som barn jämförs med.

Detta synsätt förstärker en uppdelning mellan vad som anses vara normalt och onormalt, vilket kan leda till stigmatisering och exkludering av barn som avviker från denna norm. Således bidrar föräldrarna själva till stigmatisering av barn med autism genom att säga att det deras situation är svår och inte går att jämföra med familjer till neurotypiska barn. Ur ett neurodiversitetsperspektiv erkänns att neurologiska variationer, såsom autism, är en naturlig del av mänsklig mångfald. Att jämföra barnet med autism med "normala barn" blir en form av misslyckande i detta avseende och förstärker en negativ syn på neurologiska skillnader. Utifrån ett neurodiversitetsperspektiv bör barnets särskilda behov ses som en del av naturliga neurologiska skillnader och att dessa behov kräver specifika anpassningar och stöd snarare än att betraktas som avvikelser från en norm. Samtidigt kan det finnas ett behov hos föräldrarna att poängtera barnets avvikelse från det normala för att omgivningen ska förstå familjens komplexa situation och stora hjälpbehov.

De sakkunnigas röst

Enligt statens offentliga utredningar (SOU) förespråkas att domstolen kallar in sakkunniga i fall där kompetens inom området saknas, särskilt när det kommer till LVU-mål. Trots detta är det i realiteten få domstolar som faktiskt förordnar sakkunniga (SOU 2000:77 s. 113; SOU 2015:71, s. 484). I de domar som granskats i denna studie framkommer att det i princip alltid är föräldrarna som begär att sakkunniga och vittnen ska höras samt inkommit med skriftlig bevisning. När sakkunniga och vittnen närvarar vid LVU-förhandlingen beskriver de att barnets autism och bristande stöd och anpassningar från omgivningen har en stor inverkan på barnets situation.

Det är mycket vanligt att autistiska barn har problem med skolgången. Det är också vanligt att föräldrarna skuldbeläggs för att skolgången inte fungerar. Det är viktigt att i stället se vad som kan förbättras i skolan för att motivera barnen att gå dit. (Sakkunnig, avslag)

Det är mycket vanligt att hemmasittande barns autismsymtom, såsom ät- och sömnstörningar samt ångest, feltolkas och läggs föräldrarna till last som brister i omsorgen. (Sakkunnig, bifall)

De sakkunniga vittnar också om att tvångsvård kan vara direkt skadligt för barn med autism samt ha en negativ inverkan på barnens hälsa och utveckling. LVU (SFS 1990:52) syftar till att

förhindra att barns hälsa och utveckling allvarligt skadas, och således kan det bli kontraproduktivt att tvångsplacera autistiska barn.

Tvångsvård kan vara mycket skadlig för personer med autism och påverka deras hälsa och utveckling negativt. Det enda sättet att hjälpa personer med autism till positiv utveckling är med stöd av autismspecifika pedagogiska metoder. Adekvata stödinsatser för barn med autism ska i första hand ges i barnets hem, inom skolan, hos habiliteringen och genom stödinsatser via LSS. Det saknas förutsättningar för att ge detta stöd inom LVU-vården idag. Autismspecifika stödinsatser i hemmet och i skolan måste prövas innan tvångsvård blir aktuell. (Skriftlig bevisning från sakkunnig som en förälder åberopat, avslag)

Diagnoskriterierna för autism innefattar en ovilja till eller svårigheter med förändring samt känslighet för sinnesintryck (Backman, 2022). Att bli tvångsomhändertagen och placerad i en ny miljö kan således bli svårt för barn med autism att hantera då det innefattar såväl förändring som många nya intryck. Det som beskrivs i citatet ovan stämmer överens med socialtjänstens riktlinjer då det förespråkas att alltid testa stödinsatser i hemmiljön och på frivillig basis innan tvångsåtgärder kan bli aktuella.

Barnet och det offentliga biträdets perspektiv

I de fall barnen är femton år eller äldre och får föra sin egen talan i LVU-förhandlingen vill barnen i samtliga domar bo kvar hemma hos sina föräldrar, de motsätter sig med andra ord nämndens ansökan om tvångsvård.

Vid en eventuell placering på HVB skulle hen inte må bra eftersom det skulle utgöra en helt ny miljö. En sådan placering skulle inte heller göra hen mer motiverad att gå i skolan. (Barnet, bifall)

Barnet i citatet ovan uttrycker att en placering skulle ha en negativ inverkan på hens mående och inte bidra till några positiva förändringar avseende skolnärvaro. Ett annat barn uttrycker besvikelse över bristen på stöd från socialtjänsten och över att hens föräldrar inte fått rätt hjälp.

Hen är besviken på att hen och hens föräldrar inte tidigare har fått den hjälp som behövs av socialtjänsten. Hen är öppen för att ta emot hjälp genom öppenvårdsinsatser och konstaterar att alla sådana alternativ ännu inte har uttömts. (Barnet, bifall)

När barnet är under femton år ska ett offentligt biträde framföra vad som objektivt sett är bäst för barnet. Detta är inte alltid detsamma som vad barnet själv vill eller vad föräldrarna önskar. I citaten nedan beskriver de offentliga biträdena att skolnärvaro, fungerande vardagsrutiner och lämplig gränssättning av barnet omfattas av föräldraansvaret. De offentliga biträdena i dessa två domar anser att LVU-ansökningarna ska beviljas.

Den omständigheten att hen inte sköter hygien, medicineringen, vänder på dygnet och varken går i skolan eller har en meningsfull sysselsättning omfattas av föräldraansvaret. (Barnets offentliga biträde, bifall)

X ställföreträdare och offentliga biträde anser att föräldrarna brister i omsorgen enligt 2 § LVU genom otillräcklig gränssättning, brister i hygien och tandvård samt utebliven skolgång under längre tid. Även om föräldrarna har fått rådet att välja sina strider och backa innebär det inte att abdikera helt för att undvika konfliktsituationer, vilket de har gjort. De har inte fullgjort sitt föräldraansvar. (Barnets offentliga biträde, bifall)

I en del domar beskriver barnets offentliga biträde att barnets diagnos medför särskilda svårigheter för familjen. De offentliga biträdena uppvisar i dessa fall förståelse för situationen som familjerna befinner sig i och menar att det inte är lätt för föräldrarna att navigera i detta.

När det gäller ett barn med den problematik som X har kan det bli mycket påfrestande för föräldrarna. Därför kan det inte bedömas som en omsorgsbrist att föräldrarna inte kan hantera alla situationer som inträffar. (Barnets offentliga biträde, avslag)

Det nämnden anfört som ett av målen med vård enligt LVU är att X ska utvecklas och bli autonom, vilket framstår som högt ställda förväntningar utifrån hans diagnos. (Barnets offentliga biträde, avslag)

Barnets offentliga biträde uppger i ett av citaten ovan att socialnämnden har höga förväntningar på vad barnet ska klara av med beaktande av barnets diagnos. Vidare har de offentliga biträdena ibland svårt att avgöra om det föreligger brister i omsorgen eller om vårdbehovet beror på barnets autismsdiagnos. I domen nedan skildras hur ett offentligt biträde i Kammarrätten ändrat inställning till nämndens ansökan jämfört med den inställning hen hade i Förvaltningsrätten.

Uppgifterna om dygnsrytm, skolgång, skärmtid och självskadebeteende var oroväckande, vilka gjorde att hen medgav nämndens ansökan i

förvaltningsrätten. Frågan är dock vad dessa problem beror på. Problemen kvarstår i allt väsentligt oförändrade efter åtta månaders placeringstid. Det är nu en hel del som talar för att problemen inte beror på brister i omsorgen om X, utan att dessa har sin grund i hans diagnos. Det saknas därmed förutsättningar för beredande av vård enligt LVU. (Barnets offentliga biträde, dom 89, bifall i Förvaltningsrätten, avslag i Kammarrätten)

Även efter en förhållandevis lång placeringstid har barnets svårigheter inte förbättrats, vilket enligt det offentliga biträdet talar för att något annat än bristande föräldraförmåga ligger bakom barnets problematiska situation. I en ytterligare en dom lyfter barnets offentliga biträde de svårigheter som finns med att vara förälder till ett barn med autism samtidigt som hen framhåller att en del faktorer kring barnet inte fungerar optimalt.

Det finns ingen allmängiltig mall för hur man kan hjälpa en person med tvångssyndrom och autism. Det är svårt att vara förälder och än svårare till barn med omfattande problematik. Föräldrarna är måna om sitt barn och X har en god bas och trygghet hos sina föräldrar. Faktum kvarstår dock att X är isolerad, har en brist på skolgång, hygien osv och det finns anledning till oro. (Barnets offentliga biträde, avslag)

Empirin beskriver att det inte finns någon färdig mall för hur man ska kunna hjälpa ett barn med autism och tvångssyndrom. Trots att föräldrarna är måna om sitt barn finns det många oroande faktorer i barnets liv. Detta blir ett slags uttryck för den maktlöshet som går att känna kring barnen i dessa situationer. Föräldrarna och omgivningen vill ofta väl, men ingen lyckas lösa problematiken.

Något som är viktigt att nämna i detta avsnitt är att de sakkunniga är sakkunniga inom just autismfrågor och inte experter när det kommer till att genomföra barnavårdsutredningar, bedöma risk- och skyddsfaktorer och identifiera omsorgsbrister i barns liv. Därför finns en risk att de sakkunnigas utlåtanden skildrar en enkelspårig bild av situationen utifrån enbart autisms påverkan där andra faktorer inte tas i beaktande.

En svårbedömd fråga för domstolen

Vid tvångsomhändertaganden av barn med autism enligt 3 § LVU finns vägledande beslut från Högsta förvaltningsdomstolen (HFD) som anger att ett beteende som föranletts av en psykiatrisk diagnos, såsom autism, inte kan anses utgöra den typ av normbrytande beteende

som får ligga till grund för vård enligt 3 § LVU (RÅ 2010 ref. 24). Kompetensen hos domstolarna när det kommer till att bedöma vad som är symtom på neuropsykiatriska funktionsvariationer och vad som inte är det har emellertid ifrågasatts och kunskapsbrist hos domstolen riskerar att leda till en slumpmässig och oförutsägbar rättstillämpning (SOU 2015: 71, s. 329). För beredande av vård för barn med neuropsykiatriska funktionsvariationer enligt 2 § LVU saknas vägledande beslut från HFD. I endast en av domarna nämner Förvaltningsrätten just det faktum att vägledande beslut saknas i frågan om omhändertaganden av barn med neuropsykiatriska funktionsvariationer enligt 2 § LVU.

Högsta förvaltningsrätten har i avgörandet RÅ 2010 ref. 24 tagit ställning till om en flicka med ADHD och autismspektrumstörning kunde beredas vård med stöd av 3 § LVU på grund av hennes eget beteende. Förvaltningsrätten konstaterar att något motsvarande avgörande inte finns såvitt avser frågan om förutsättningar för att bereda ett barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar vård med stöd av 2 § LVU. Nämnda avgörande ger ingen vägledning i denna fråga. Frågan om det föreligger brister i föräldrars omsorgsförmåga när barnet har neuropsykiatriska funktionsnedsättningar är svårbedömd för domstolen. För att vård enligt 2 § LVU ska komma i fråga måste socialnämnden, enligt förvaltningsrättens mening, göra sannolikt att det vårdbehov som finns beror på föräldrarnas omsorgsbrister och inte på barnets fastställda diagnoser eller andra orsaker. (Förvaltningsrätten, avslag)

Vägledande beslut från HFD blir en norm på makronivå att utgå från för Förvaltningsrätten och Kammarrätten och hjälper besluten att bli så rättssäkra som möjligt. När sådana vägledande domar saknas medför det en svårighet i domstolarnas bedömningar av ärendena, vilket kan leda till att besluten skiljer sig mycket åt från fall till fall. I citaten ovan understryks att nämnden behöver göra det sannolikt att barnets vårdbehov beror på just omsorgsbrister hos föräldrarna och inte på andra omständigheter. I empirin finns ytterligare domar där domstolen i sin bedömning berör frågan kring om de omständigheter som ligger till grund för vårdansökan beror föräldrarnas bristande omsorg eller barnets autismdiagnos. Domstolen uppvisar i en del domar ett neurodiversitetsperspektiv som visar sig genom en förståelse för autismdiagnosens inverkan på situationen som uppstått.

Med hänsyn till X psykiska funktionsnedsättning kan det inte bedömas som en omsorgsbrist att en förälder inte kan hantera alla situationer som inträffar. Av utredningen framgår inte annat än att föräldrarna har en insikt i att det är av stor vikt att X får stöd från BUP och att de under en lång tid har gjort vad de har kunnat för att hen ska få hjälp och behandling därifrån och från

socialtjänsten. X har dock inte fått tillräcklig hjälp, vilket har varit påfrestande för föräldrarna. (Förvaltningsrätten, avslag)

Föräldern har själv medgett brister i omsorgen då hen inte längre mår med situationen och inte kan förmå X att ändra sitt beteende. Enligt domstolens mening kan omsorgsbrister inte anses föreligga enbart på den grund att en vårdnadshavare inte ensam klarar av att hantera vad som får anses vara en mycket svår hemsituation. Föräldern förefaller ha gjort omfattande ansträngningar för att tillgodose X behov och måste utifrån familjens förutsättningar anses ha agerat som en normalt omsorgstagande förälder. Sammanfattningsvis finner därför förvaltningsrätten att X inte kan beredas vård med stöd av 2 § LVU. (Förvaltningsrättens bedömning, avslag)

I dessa citat, som kommer från domar med avslagsbeslut på socialnämndens LVU-ansökan, finns en medvetenhet kring de svårigheter som finns för föräldrarna att hantera situationer som uppstår samt att vägleda barnet. En del vårdnadshavare har, som vi kunnat se i föregående avsnitt, inför LVU-förhandlingen åberopat bevisning i form av sakkunniga vittnen och skriftliga dokument. Detta tycks ha en avgörande betydelse för utfallet av LVU-ansökningarna då det i majoriteten av LVU-domarna med avslagsbeslut finns antingen vittnen, sakkunniga eller annan bevisning.

En avgörande fråga i sammanhanget är om X svårigheter går att hänföra till hans funktionsnedsättning eller om de beror på att föräldrarna brister i omsorgen om hen. Av föräldrarna åberopad skriftlig bevisning och vittnesförhör vid den muntliga förhandlingen framgår att den problematik X har är vanligt förekommande hos personer med autism och att symptomen kan försvåras ytterligare vid samsjuklighet med OCD. Detta talar för att det är funktionsnedsättningen i sig och inte bristerna i föräldrarnas omsorg som är grunden till X problem. (Förvaltningsrätten, avslag)

Vittnesmålet från X visar enligt förvaltningsrättens mening också på vissa missuppfattningar i socialnämndens utredning om hur barn med autism beter sig och vilka svårigheter de har. Socialnämndens slutsatser om föräldrarnas föräldraförmåga bygger i inte oväsentliga delar på dessa missuppfattningar. (Förvaltningsrätten, avslag)

Att lägga ansvaret på föräldrarna att finna vittnen och sakkunniga i en redan utsatt situation kan vara svårt, eftersom många föräldrar saknar ork eller kanske inte ens tänker tanken, vilket i sin tur kan påverka utgången av LVU-förhandlingen. Föräldrarnas förmåga att kalla in expertvittnen ska inte behöva vara avgörande för utfallet i LVU-mål. Domarna där domstolen i sina bedömningar resonerar kring autisms inverkan på situationen är i minoritet. I de flesta

fall fokuserar domstolen i sina bedömningar på att föräldraförmågan inte är tillräcklig varför ansökan om LVU ska bifallas.

Förvaltningsrätten ifrågasätter inte att föräldrarna vill X bästa. Enligt domstolens bedömning har de dock brustit i omsorgen om X genom att inte säkerställa hans skolgång. De har inte förmått skapa sådana rutiner och sådan struktur som han har behov av och har inte, trots omfattande och långvarig skolfrånvaro, lyckats lösa situationen för X. (Förvaltningsrätten, bifall)

Kammarrätten instämmer i Förvaltningsrättens bedömning att föräldrarna brister i omsorgen om X genom att de inte förmått se till att han har en fungerande dygnsrytm och skolgång. (Kammarrätten, bifall i både Förvaltningsrätten och Kammarrätten)

Informationen om föräldrarnas omsorgsförmåga har domstolen främst fått av socialnämnden och den barnavårdsutredning som ligger till grund för tvångsomhändertagandet. När domstolen fattar beslut utifrån socialnämndens beskrivning blir det extra viktigt att socialnämnden uppfattat situationen kring barnet på rätt sätt. Fler olika forskningsartiklar tar upp bristen på autismkunskap hos socialarbetare och den inverkan det kan få för familjer där barn har autism (Bishop-Fitzpatrick et al., 2019; Preece & Jordan, 2007; Keesler, 2019). Denna studie ger ytterligare stöd för det stora behov av utökad kunskap som finns hos socialarbetare och även hos de som arbetar i domstolen. Utan rätt kunskap är risken stor att tvångsomhändertaganden enligt 2 § LVU fattas på felaktiga grunder.

6.3 Tema 3: Stöd, krav och förväntningar

I Sverige finns många olika organisationer som ska stötta barn med autism och deras föräldrar och familjernas rätt till stöd grundar sig i olika lagar och offentliga policyer. Trots vad som kan uppfattas som ett gediget stödpaket, pekar innehållet domarna på att det stöd som ges inte alltid är tillräckligt för familjer där ett eller flera barn har autism. Det är svårt att avgöra om det beror på att det stöd som faktiskt behövs inte finns överhuvudtaget eller om skola, socialtjänst och andra instanser misslyckas med att leva upp till de krav som lagstiftning och policys ställer på dem vad gäller att stötta barn med autism och deras föräldrar. Mycket talar för en kombination av dessa två förklaringar. Samtidigt som hjälpbehovet är stort skildrar innehållet i domarna att såväl socialtjänsten som domstolen ställer höga krav på vad föräldrar till barn med autism ska

klara av. När hjälp och stöd ges finns även en förväntan på förändring av situationen från socialtjänstens sida, en förändring som många gånger uteblir eller inte är tillräckligt stor.

En föräldraförmåga utöver det vanliga

I ett flertal domar framhävs att föräldrar till barn med autism behöver ha en extra god föräldraförmåga för att kunna tillgodose barnets behov. Enligt detta resonemang kan alltså en förälder som generellt sett har tillräckligt god omsorgsförmåga diskvalificeras om denne har ett barn med autism, vilket vi ser i citaten nedan.

Föräldrarna bedöms ha förmåga att tillgodose de behov som barn i allmänhet har, men utifrån X särskilda behov bedöms de vara oförmögna att hitta ett fungerande förhållningssätt. (Nämnden, bifall)

Föräldrarna tycks i detta fall ha en föräldraförmåga inom det som anses vara normen. När föräldrarna har ett barn som är normbrytande till följd av sin autismdiagnos, behöver föräldrarna emellertid en föräldraförmåga som går utöver normen för vad en ”normal” förälder ska kunna klara av. För att uttrycka just detta använder sig såväl socialnämnd som domstol ofta av formuleringen ”det ställs höga krav på föräldrarnas förmåga”. Det framgår dock inte vem som ställer dessa krav, men det får tolkas som att det är socialnämnden och domstolen själva som gör detta. För att förklara familjens situation beskriver föräldrarna att de svårigheter som barnen med autism har skulle vara utmanande för vilka föräldrar som helst att hantera.

Problemen med X skulle föranleda svårigheter för vilken förälder som helst. Det är svårt att få vardagen att fungera för barn med autism och tvångssyndrom [...]. Hen har inte varit passiv, utan har sökt hjälp. Problemet är att föräldrarna inte har fått tillräckligt med konkret stöd och hjälp. (Föräldern, bifall i både Förvaltningsrätten och Kammarrätten)

Föräldern håller inte med om att det beror på att föräldrarna låtit hen fortsätta och inte gränssatt hen utan det spelar ingen roll vad de gör. Alla föräldrar i deras situation skulle ha problem att hantera detta. (Föräldern, bifall)

Empirin visar på de utmaningar som föräldrar till barn med autism möter i sin föräldraskap och precis som föräldrarna beskriver tycks det inte vara ensamma om att ha svårt att hantera

situationer som uppstår kring barnen. I en del domar synliggörs att även de professionella har svårigheter att möta barnen med autism.

Familjen har haft kontakt med BUP, LSS och habiliteringen med anledning av X diagnoser, men de har inte kunnat hjälpa X. (Föräldern, bifall)

Det kan vidare konstateras att X bristande skolgång och rutiner kring sömn och mat inte har påtaglig förbättrats ens efter flytten till jourhemmet utan i stora delar kvarstår, även om hen enligt nämnden har gjort vissa framsteg. (Förvaltningsrätten, bifall)

Att även professionella möter utmaningar i att hantera barn med autism visar på den komplexitet som finns i dessa typer av ärenden. Det skildrar också behovet av stor förståelse från de professionella som möter föräldrar till barn med autism. Studier visar att stigma kopplat till autism gör att föräldrar ofta känner sig skuldbelagda för barnets atypiska beteende (Neely-Barnes et al., 2011; Robinson et al., 2015). Detta leder i sin tur till minskat självförtroende avseende föräldraförmågan och sämre självkänsla hos föräldrarna (Crabtree, 2007; Cantwell et al., 2015). Om omgivningen, till följd av bristande kunskap om autism, ställer för höga krav på föräldrarna till barn med autism riskerar föräldrarnas mående att påverkas negativt. Stigma kopplat till en familjemedlems autism har visat sig ha skadlig påverkan på övriga familjemedlemmars mentala hälsa med direkt koppling till depression och ångest (Crabtree, 2007; Papadopoulos et al., 2018). Den höga graden av stress som många av dessa familjer upplever, både internt och genom interaktioner med socialtjänst och skolsystem, riskerar således att förvärra barnets beteendemässiga problem och minska familjens kapacitet att agera effektivt.

Stödinsatser som föregått LVU-ansökan

Normen inom socialtjänsten är att en ansökan om LVU vanligen ska föregås av frivilliga insatser från socialtjänsten och andra instanser. Det är ytterst sällan tvångsomhändertaganden sker utan försök till hjälp på frivillig väg och i de fall det sker är det ofta kopplat till omedelbara omhändertaganden i akut farliga situationer för barnet. I majoriteten av ärenden är det följaktligen först när frivilliga insatser är uttömda och det fortfarande finns en påtaglig risk att barnets hälsa och utveckling skadas som vård enligt LVU kan bli aktuellt. I de allra flesta av

domarna beskrivs hur familjerna fått stöd från såväl socialtjänst som andra organisationer innan det blivit aktuellt för socialtjänsten att ansöka om vård enligt LVU.

Familjen har erbjudits insatser från socialtjänsten, barn- och ungdomspsykiatri, habiliteringen och skolan. Familjebehandling inleddes under 2021, men avslutades kort därefter då föräldrarna uppgav att det inte matchade deras behov. (Nämnden, bifall i både Förvaltningsrätten och Kammarrätten)

Föräldrarna har beviljats förebyggande insatser såsom stödperson, ungdomspedagog, multisystemisk familjeterapi (MST), stöd från BUP samt familjebehandling men insatserna har inte lett till någon förändring. Mot bakgrund av detta har X behov av vård i form av ett familjehem. (Nämnden, avslag)

Citaten ovan illustrerar hur familjerna erbjudits och fått stöd från skola, sjukvård och socialtjänst. Det förhållningssätt och normer som präglar socialtjänsten och många av de övriga organisationernas arbete är att de insatser som ges och de anpassningar som görs ska ge resultat och leda till en positiv förändring. I de fall den positiva förändringen uteblir avviker individen eller familjen från normen som finns om förändringspotential. Målet för socialtjänsten är att förändra en problematisk familjesituation till det bättre och i både socialnämndens och domstolens beskrivningar av barnets situation blir denna förväntan på förändring tydlig. När förändring väl sker ska den vara bestående och om förändringen uteblir eller inte är varaktig lyfts denna omständighet fram som ett sätt att förstärka det faktum att vård enligt LVU behövs.

Trots omfattande frivilliga stödinsatser har förbättring inte skett. (Kammarrätten, bifall i både Förvaltningsrätt och Kammarrätten)

Familjen var även beviljad insats i form av familjebehandlare från juni 2014 till februari 2015. Denna insats avslutades efter att det bedömts att den inte gav något resultat. (Nämnden, bifall)

Socialtjänstens förväntningar på snabba och bestående förändringar i familjers situation står ofta i kontrast till behoven hos familjer med barn med autism. Domarna visar att trots omfattande stödåtgärder har endast mindre, kortvariga förbättringar observerats. Detta kan tyda på att befintliga instanser inte fullt ut förstår de underliggande behoven hos dessa familjer. För många familjer till barn med autism lämpar sig stödinsatser via LSS (SFS 1993:387) bättre än stödinsatser via SoL (SFS 2001:453) eftersom LSS är en rättighetslag som utgår från goda

levnadsvillkor, medan SoL utgår från skälig levnadsnivå. Nackdelen med LSS är att den endast innehåller tio specifika insatser att ansöka om, vilket kan vara begränsande. Många av dessa insatser är dock väl lämpade för individer med autism, även om mer flexibilitet ibland skulle vara önskvärt. Socialtjänsten fokuserar på tidsbegränsade insatser för förändring, medan LSS har ett långsiktigt kompenserande perspektiv eftersom funktionsvariationer inte försvinner och kan behöva kompenseras för under lång tid, ibland hela livet (Bons et al., 2017). Detta talar för fördelen med LSS-insatser för familjer med barn med autism. En annan skillnad är att LSS utgår från att ”behovet inte tillgodoses på annat sätt” medan SoL utgår från att ”behovet inte kan tillgodoses på annat sätt” (SFS 1993:387; SFS 2001:453). Vissa föräldrar uttrycker dock i domarna att de fått avslag på deras ansökningar om stöd via LSS.

Hen har över tid varit hjälpsökande men inte fått det stöd hen behöver. Utöver X har hen även ett till litet barn som kräver mycket omsorg av hen. Hen har insikt i att hen behöver stöd, och har önskat avlastning för att orka med. Hen har bland annat sökt kontaktfamilj och LSS-insats. Dessa insatser har dock inte beviljats. (Föräldern, bifall)

X stora behov av tillsyn och närvaro av en vuxen och bristen på avlastning för hen, då hen bl.a. inte fått de LSS-insatser som hen har sökt om, gör att all hens tid går åt till barnen. (Föräldern, avslag)

Det går inte att veta exakt på vilka grunder avslagsbesluten fattats då detta inte anges i domarna. Dock kan samtliga insatser enligt LSS även ansökas om via SoL, men i och med att SoL prövar barnets och familjens behov gentemot begreppet skälig levnadsnivå, påverkas möjligheten att få ansökan beviljad. När skolan, sjukvården eller andra utomstående gör en orosanmälan till socialtjänsten avseende ett barn hamnar den alltid hos socialtjänstens individ- och familjeomsorg och inte hos LSS-enheten. Som vi kunnat se i tidigare forskning tenderar LSS-handläggare och socialsekreterare inom individ- och familjeomsorgen att ha olika fokus, där LSS-handläggare ser barnets funktionsvariation som möjlig orsak till de svårigheter som förekommer i familjen och socialsekreterare fokuserar på föräldraförmågan som orsak till svårigheterna (Engwall et al., 2019). Det finns en risk att livssituationen hos barn med autism som blir orosanmälda till socialtjänstens kommer att utredas i en kontext med fokus på barnskydd och föräldrars lämplighet, i stället för med fokus på vilka rättigheter och vilket stödbehov barnet och dess familj har till följd av barnets funktionsvariation (Clements & Aiello, 2021). Vid bedömning av insatser enligt LSS utgår handläggaren från en rättighetsdiskurs,

medan socialsekreterare som arbetar med barnavårdsutredningar utgår från en behovs- och avvikelsediskurs.

Samtidigt som de många familjer erbjudits hjälp från en rad olika instanser innan LVU-ansökan blivit aktuell, upplever några föräldrar att de inte fått gehör för familjens och barnets hjälpbehov.

Föräldern har tidigare efterfrågat stöd och hjälp men har inte erhållit detta i den utsträckning som hen har behövt. (Föräldern, bifall)

Hen har suttit med vid varenda anmälan, hen har bett om hjälp, men inte fått det och hen har försökt trycka på. Det är svårt att hantera barnets våld, det är därför hen sökt hjälp. (Föräldern, bifall)

Det är vanligt att föräldrar till barn som utövar våld gentemot dem känner att de inte får rätt typ av stöd när de söker hjälp för detta beteende. Detta beror främst på att befintliga stödstrukturer och rådgivning ofta inte tar hänsyn till de särskilda behov som neurodivergenta barn har (Holt, 2023). I en del domar har föräldrarna valt att tacka nej till stödinsatser eller avbrutit de beviljade insatserna.

Föräldern har tidigare lämnat samtycke till familjebehandlande insatser och sedan inte fullföljt planeringen eller behandlingen samt tagit tillbaka sitt samtycke. (Nämnden, bifall)

Ibland ges ingen specifik förklaring till varför föräldrarna tackat nej till eller avbrutit en insats. Att tacka nej till stöd utan särskild anledning beskrivs av socialtjänsten som en brist i föräldrarnas omsorgsförmåga. Några föräldrar upplever att socialtjänsten ifrågasätter deras villighet att ta emot hjälp, vilket de menar inte stämmer.

Tillräckliga insatser i förhållande till X dubbeldiagnoser har inte gjorts från socialtjänstens sida varför det är felaktigt att påstå att frivilliga insatser är uttömda. Sex månader har passerat utan att familjen fått adekvat hjälp. (Föräldern, avslag)

De har inte vägrat några insatser, utan är positiva till sådana. Socialtjänsten har dock inget att komma med och inget att erbjuda. Det enda de gör är att hota med LVU. (Föräldrarna, bifall)

I det ena citatet ovan beskriver föräldrarna hur de är positivt inställda till att motta stöd från socialtjänsten, men att de inte har erbjudits lämpliga insatser. I stället har socialtjänsten, enligt föräldrarna, hotat med tvångsomhändertagande av barnet. Detta visar hur viktigt det är med relationsskapande, bemötande och tydlig kommunikation mellan socialsekreterare och klienter för att klienten ska känna sig förstådd och uppfatta socialsekreteraren på rätt sätt. Att en del föräldrar upplevs som motvilliga avseende att ta emot stöd beror enligt föräldrarna på att de stödsatser som erbjuds från olika instanser inte fullt ut matchar familjernas behov eller att hjälpen inte varit verksam.

Det är inget som säger att de som föräldrar inte är mottagliga för hjälp, de har bara inte fått rätt hjälp. (Föräldern, avslag)

Läkaren valde att sätta ut medicinen då ingen anpassning gjordes från skolans håll, och ADHD-medicinen ökar hans autistiska symtom. X står nu i kö hos Barn- och ungdomspsykiatri (BUP) för traumabehandling för att kunna bearbeta de händelser hen upplevde vid den förra placeringen. De har tackat nej till tidigare BUP-insatser då X inte ville gå då hen har svårt med stora grupper. (Föräldern, avslag)

Forskning visar att socialtjänstens är dåligt anpassad för neurodivergenta individer (Fox, 2021; Malcolm, 2022) och detta skulle kunna vara en möjlig förklaring till att föräldrarna anser att de inte blivit erbjudna rätt typ av stöd och att det stöd som erbjuds ibland är verkningslöst. Ett av citaten ovan visar på vikten av samverkan mellan de olika systemen i barnets liv. Om BUP, som i detta fall, sätter in en medicin för att ett barn lättare ska kunna klara sig i skolmiljön, samtidigt som skolan inte gör några anpassningar, arbetar de olika systemen inte med varandra utan mot varandra på mesonivå (Bronfenbrenner, 1979). Detta riskerar att göra de individuella insatserna, i detta fall i form av medicinering, ineffektiva.

Sett till Socialtjänstlagen (SFS 2001:453) som befinner sig i makrosystemet, finns inga fasta, specifika insatser angivna i lagtexten, utan de insatser som beviljas ska kunna anpassas efter individens behov. I och med detta borde det inte vara svårt för socialtjänsten att bevilja insatser som matchar individens behov. I praktiken begränsas dock de insatser socialtjänsten kan erbjuda av kommunens egna resurser, budget och upphandlingsprocesser (Bons et al., 2017). Kommunens resurser och budget hör till exosystemet enligt den ekologiska systemteorin. Exosystemet inkluderar de sociala strukturer och institutioner som individen inte direkt

interagerar med, men som ändå påverkar deras liv (Bronfenbrenner, 1979). Detta illustrerar hur exosystemet kan påverka mikro- och mesosystemen, det vill säga de direkta interaktionerna och relationerna klienterna har med socialtjänsten och övriga organisationer. Sammanfattningsvis betyder detta alltså att även om lagen ger ett ramverk för att möta individens behov, så kan möjligheterna att göra detta vara begränsade av faktorer i exosystemet. De flesta kommuner har i dagsläget en begränsad ”insatskatalog”. Vanligtvis rör det sig om familjebehandling, kontaktperson, kontaktfamilj, utredningshem, familjehem, HVB-hem och föräldrautbildningar (Bons et al., 2017). Fler kreativa lösningar och insatser som är utformade utifrån ett neurodiversitetsperspektiv vore behövligt då forskning visar att många befintliga stödinsatser vilar på antaganden om neurotypisk utveckling och saknar förståelse för neurodivergent barns behov (Holt, 2023). Ytterligare en försvårande faktor vid beviljandet av insatser enligt SoL är att de i lagen anges att stödet som ges ska garantera individen en skälig levnadsnivå. Även om insatserna går att utforma fritt är det alltså inte säkert att familjens situation bedöms vara oskälig, vilket kan bidra till att den sökta hjälpen inte beviljas, särskilt när hjälp söks i ett tidigt, förebyggande skede innan situationen hunnit bli så kallat oskälig. Vissa föräldrar som beviljats stöd enligt både LSS och SoL framför att stödet inte kunnat verkställas.

Insatsen kontaktfamilj har inte heller varit någon betydande insats och man har inte gått vidare med att hitta en lämplig familj för X. Korttidsvistelsen har inte kunnat verkställas och detta kan inte ligga hen till last. (Föräldern, avslag)

Det är olyckligt att nämnden ännu inte tillsatt en kontaktperson till X trots att hen beviljades denna insats XX-datum. (Föräldern, bifall)

X har beviljats korttidsvistelse med 15 dygn utanför det egna hemmet via LSS. Detta har dock inte gått att verkställa då ingen kunnat tillgodose X omfattande behov. (Nämnden, avslag)

Att hitta lämpliga stödfamiljer, kontaktfamiljer, kontaktpersoner, ledsagare, avlösare et cetera är svårt när det kommer till barn med autism. Det finns inget krav på utbildning för de som utför de ovan beskrivna insatserna, utan det är lekmän som efter anmänt intresse utreds av socialtjänsten som därefter bedömer deras lämplighet. Dessa uppdrag ger begränsad ekonomisk ersättning i form av arvode och omkostnadsersättning (RFS, 2024). Således är det inte konstigt att det kan vara svårt för LSS-enheten och socialtjänsten att hitta personer som både har tid,

engagemang och god kunskap och kännedom om autism. Att insatser inte kunnat verkställas visar på ett behov att komplettera befintliga insatser med insatser som kan tillsättas och utföras av professionella med rätt utbildning och kompetens.

Tidigare i analysen har barn med autisms behov av långsiktiga, kompenserande insatser nämnts i en kontext kring LSS och SoL. Empirin tydliggör att detta behov inte enbart är kopplat till insatser från LSS-enheten och socialtjänsten, utan även när det kommer till stöd från andra organisationer såsom skolan.

Samtidigt kan förvaltningsrätten konstatera att det under motsvarande period skedde stora förändringar i X skolgång genom att flera av tidigare anpassningar utifrån X funktionshinder togs bort. Det har framkommit att X fr.o.m. höstterminen i sexan varit mestadels i helklass till skillnad från tidigare då hen mestadels satt själv med sin resursperson. Det framstår som att det var detta, tillsammans med de ökade kraven generellt utifrån den högre årskursen, som orsakade X stora trötthet och som ledde till hens höga frånvaro. (Förvaltningsrätten, avslag)

Om skolan, som i detta fall, först tillsätter anpassningar som leder till att situationen förbättras för barnet i skolmiljön, fungerar det mindre bra om skolan tar bort insatserna igen i tron att tror att situationen är löst. Insatserna behövs antagligen under hela barnets skolgång för att kompensera för barnets funktionsvariation. Det är svårt att veta om detta beror på ett bristande neurodiversitetsperspektiv eller på om det har att göra med exosystemet och skolans begränsade resurser. I ett par domar framkommer att Skolinspektionen gett kritik åt skolan för att ha brustit i sina skyldigheter avseende att ge barnet det särskilda stöd som barnet är i behov av och har rätt till enligt Skollagen (SFS 2010:800):

Det framgår dock av Skolinspektionens beslut den 6 juli 2018 att dåvarande skola inte gett X särskilt stöd och att detta utgör en brist. Skolinspektionen förelade därför kommunen att vidta åtgärder. (Förvaltningsrätten, avslag)

Genom citatet tydliggörs att skolan i detta fall inte lyckats anpassa mikrosystemet skolan utefter barnets behov av särskilt stöd. Bristen på anpassning och stöd i skolmiljön kan leda till negativa upplevelser som påverkar barnets motivation och förmåga att nå kunskapsmålen, vilket i det långa loppet riskerar att leda till att barnets skolfrånvaro ökar.

Sammanfattningsvis visar empirin på behov av en översyn av befintliga stödinsatser hos samtliga organisationer för att komma fram till hur de bättre kan anpassas till barnen med autism och deras familjers behov. En försvårande omständighet är de ekonomiska resurserna som hos samtliga organisationer är begränsade. En förutsättning för att kunna möta barnen med autisms behov är att det finns pengar att lägga på de stöd och anpassningar som behövs. Att befintligt stöd många gånger inte är tillräckligt skildras på ett slående sätt genom följande citat.

Föräldern medger bifall till nämndens ansökan och anför följande. Hen är helt slutkörd. Hen har länge gjort allt vad hen kunnat för sitt barn och dessutom varit hjälpsökande under lång tid. Hen klarar inte av att skydda X från allt. Det som anges i utredningen stämmer helt. (Föräldern, bifall)

Att en förälder medger bifall på ansökan om tvångsvård måste någonstans ses som det yttersta tecknet på att stödet från olika instanser inte är tillräckligt eller rätt anpassat för barnen med autism och deras familjer då det ska väldigt mycket till för att en förälder ska vilja att ens eget barn tvångsomhändertas.

7. Avslutande diskussion

Syftet med studien har varit att undersöka hur barns autism och föräldrars omsorgsbrist beskrivs i 2 § LVU-domar samt vilka insatser som LVU-ansökan föregåtts av. Studien har också undersökt de svårigheter som finns med att dra slutsatser som speglar barnets verkliga situation. Resultatet har analyserats utifrån normkritisk teori, ett neurodiversitetsperspektiv samt ekologisk systemteori för att förstå hur olika system i barnets liv påverkar familjens situation. Empirin har utgjorts av ett rikt material och begränsningar har behövt göras för att studien inte skulle bli för omfattande. Domar som empiri har möjliggjort att flera parterers perspektiv synliggörs, till skillnad från exempelvis intervjustudier som ofta bara speglar en parts perspektiv. Detta har bidragit till en bred förståelse av fenomenet som studien ämnat studera.

Studiens resultat visar att socialtjänstens beskrivningar och bedömningar av barns autism och föräldrars omsorgsförmåga påverkas av normer kring vad som anses vara ett " normalt " föräldraskap och " normala " barn. Liksom tidigare forskning indikerar studiens resultat att föräldraförmåga och barns beteenden tolkas genom ett neuronormativt filter, vilket kan leda till

negativa tolkningar och beslut (Benson, 2023). Barn med autism och deras familjer passar dåligt in i socialtjänstens normativa arbetssätt. Även detta stöds av forskning som visar att organisationer ofta utesluter personer med funktionsvariationer (Fox, 2021). Socialtjänstens syn på god omsorg stämmer inte alltid överens med vad som är bäst för barn med autism, vilket kan leda till felaktiga bedömningar av föräldraförmågan.

Ytterligare något som skildras i studiens resultat är att socialtjänsten i sina beskrivningar av föräldraförmågan har en förväntan på att föräldrarna ska kunna åstadkomma relativt stora förändringar för barnet och familjesituationen. Denna förväntan färgas av ett normativt tänk kring hur pass stor möjlighet till förändring som finns i familjer. Just svårigheter gällande förändring är något som beskrivs som en av kärnsymtomen avseende autism och det behövs kunskap och förståelse för detta från de professionellas sida. I domarna skildras att familjerna ofta beviljats en rad olika insatser och stöd från socialtjänsten, skolan och sjukvården i syfte att förändra situationen innan ansökan om LVU blivit aktuell. När förändring uteblivit eller inte varit tillräckligt stor tolkas detta som en oförmåga hos föräldrarna att tillgodogöra sig insatserna. Resultatet tyder på att befintliga instanser inte fullt ut tycks förstå de underliggande behoven hos barnen med autism och deras föräldrar. Detta talar för behov av revidering av stödinsatsernas utformning. Även en översyn kring hur stödinsatser utvärderas inom socialtjänsten och synen på när en insats anses vara framgångsrik eller ej rekommenderas. Vidare visar studiens resultat vikten av att inte enbart lägga ansvaret för den uteblivna förändringen på föräldrarna utan alla olika system runt barnet, såsom socialtjänst, skola och övriga organisationer har ett gemensamt ansvar för att skapa rätt förutsättningar för barnet och familjen.

Det varierar hur mycket barnets autismsymtom beskrivs i domarna. Socialnämnden beskriver ibland beteenden typiska för autism, men i en kontext där föräldrars bristande omsorgsförmåga betonas. Föräldrarna å andra sidan, kopplar barnets beteenden och svårigheter till autismdiagnosen och bristande stöd och anpassning från omgivningen. Studien visar således att samma beteende får olika förklaringar beroende på om socialnämnden eller föräldrarna tillfrågas. Socialtjänsten missar ofta autism som en alternativ förklaring till omsorgsbristerna, vilket kan relateras till forskning som visar på socialtjänstens svårigheter avseende att bedöma familjesituationer där ett eller flera barn i familjen har autism (Engwall et al., 2019; Running &

Jata-Hall, 2023). Forskning visar att LSS-handläggare tenderar att fokusera på barnets funktionsvariation, medan socialsekreterare ser föräldraförmågan som orsak till den icke fungerande situationen (Engwall et al., 2019). Ett tätt samarbete mellan LSS-enheten och socialtjänsten vore gynnsamt, men så är inte alltid fallet i dagsläget. Ett annat alternativ är att socialsekreterare, i samband med sina utredningar, ges möjlighet att bevilja insatser via både SoL och LSS, vilket kräver en omarbetad version av BBIC som inkluderar information om rättigheter och behov utifrån autismdiagnosen.

Vidare visar studien att trots att 2 § LVU ska handla om brister i barnets hemmiljö framhävs oftast barnets beteenden som det problematiska i domarna. Föräldrarna görs ansvariga för att barnet med autism inte beter sig "rätt" när det kommer till närvaro i skolan, rätt kost, hygien och känslohantering. Beteenden beskrivs ofta som en följd av misslyckad vägledning och gränssättning från föräldrarna, vilket motiverar omhändertaganden enligt 2 § LVU på grund av bristande omsorg. Vanligtvis ska tvångsvård med koppling till beteenden hos barnet ske enligt 3 § LVU, men eftersom tvångsomhändertagande enligt 3 § LVU inte är möjligt för beteenden som har sin grund i neuropsykiatriska funktionsvariationer finns en risk att det sker en förskjutning hos såväl socialnämnder som domstolar till att barn med autism omhändertas med hänvisning till bristande omsorg kopplat till hemmiljön, något som även nämns i statens offentliga utredningar (SOU 2015: 71, s. 330). Det faktum att det i dagsläget saknas vägledande beslut från HFD när det kommer till omhändertaganden enligt 2 § LVU för barn med neuropsykiatriska funktionsvariationer är något som är angeläget att åtgärda.

Socialnämndens argument om föräldrars bristande omsorg väger generellt tyngre än föräldrarnas argument om barnets autism och bristande stöd för domstolen vid beslut om tvångsvård enligt 2 § LVU. Majoriteten av LVU-målen leder till bifall på socialnämndens ansökan om tvångsvård. I de fall där ansökningarna avslås medverkar oftast sakkunniga vid LVU-förhandlingarna, vilket visar på vikten av deras närvaro. Bristen på kunskap om autism hos socialtjänsten och domstolen påverkar tillförlitligheten i deras bedömningar och rättssäkerheten för barn med autism (Running & Jata-Hall, 2023; Engwall et al., 2019; SOU 2015:71). Domstolen rekommenderas att anlita sakkunniga i komplexa ärenden (SOU 2015:71). Trots detta är det nästan alltid föräldrarna som initierar att sakkunniga hörs i LVU-

förhandlingarna. För rättssäkra beslut med barnperspektiv krävs att en sakkunnig i autismfrågor närvarar vid samtliga LVU-förhandlingar där barnet har autism. Alternativt behövs separata barndomstolar med särskilt kompetens kring LVU-ärenden och barn, inklusive kunskap om barn med funktionsvariationer.

Sammanfattningsvis visar studiens resultat att det finns flera svårigheter med att dra korrekta slutsatser om barn med autisms verkliga situation, särskilt när autismsymtom liknar de omsorgsbrister som beskrivs i Socialstyrelsens vägledande dokument. Detta ökar risken för missbedömningar och feltolkningar. Forskning inom det familjerättsliga området föreslår att standarden för barn med funktionsvariationer inte bör vara "barns bästa" utan "barn med särskilda behovs bästa" (Saposnek et al., 2005), något som också borde gälla för socialtjänstens arbete och vid domstolarnas bedömningar i LVU-mål. Om socialtjänstens narrativ kring föräldrars omsorgsbrist som orsak till barnets vårdbehov fortgår finns stor risk för felaktiga tvångsvårdsbeslut enligt 2 § LVU med allvarliga konsekvenser för barn med autism och deras familjer.

Fler studier behövs framöver för att bland annat undersöka prevalensen av avslagsbeslut och bifall för 2 § LVU-ansökningar, både för barn med autism och för barn utan diagnoser. Studien indikerar att sakkunniga har en avgörande roll i tvångsvårdsbeslut, vilket även motiverar vidare forskning kring detta. Lagar och Socialstyrelsens dokument, som *BBIC-grundbok* och *LVU – Handbok för socialtjänsten*, behöver revideras för att tydligare beakta autisms inverkan på bedömningar av föräldrars omsorgsförmåga. De professionella som möter familjer där barnet har autism behöver ha medvetenhet, känslighet och förståelse för den komplexitet barnets autism medför i bedömningar kring familjens situation. Även autisms kunskap och ett normkritiskt synsätt hos de professionella är avgörande för att familjerna ska uppleva ett gott bemötande i stället för att känna sig anklagade och skuldbelagda.

8. Referenslista

Aalami Harandi, Arshia & Ruth L. Fischbach (2016) How do parents respond to stigma and hurtful words said to or about their child on the autism spectrum? *Austin Journal of Autism & Related Disabilities*, 2(4): 1030.

Alvinus, Aida (2023) *Tematisk analys: din handbok till fascinerande vetenskap*. Lund: Studentlitteratur AB.

American Psychiatric Publishing (2013) *Diagnostic and statistical manual of mental disorders: Dsm-5*.

Aspers, Patrik (2007) *Etnografiska metoder: att förstå och förklara samtiden*. Malmö: Liber.

Autism Sverige (2009) *Sammanfattning av problemställningar i LVU-ärenden som rör barn med autismspektrumtillstånd*. Se bilaga.

Backman, Anna (2022) Inledning. I: Anna Backman (red.) *Vänskap, skola, familjeliv: anpassningar och färdigheter för barn med autism*. Stockholm: Natur & Kultur Läromedel.

Baker, Jason, K., Marsha Mailick Seltzer & Jan S. Greenberg (2012) Longitudinal effect of adaptability on behaviour problems and maternal depression in families of adolescents with autism. *Journal of Family Psychology*, 25(4): 601–609.

Benson, Katy Johanna (2023) Perplexing Presentations: Compulsory Neuronormativity and Cognitive Marginalisation in Social Work Practice with Autistic Mothers of Autistic Children. *British Journal of Social Work*, 53:1445–1464.

Benson, Paul R. & Kristie L. Karlof (2009) Anger, stress proliferation, and depressed mood among parents of children with ASD: a longitudinal replication. *J Autism*

Dev Disord, 39: 350–362.

Berg, Bella (2022) Vardagsrutiner. I: Anna Backman (red.) *Vänskap, skola, familjeliv: anpassningar och färdigheter för barn med autism*. Stockholm: Natur & Kultur Läromedel.

Bertilsdotter Rosqvist, Hanna, Anna Stenning & Nick Chown (2022) Introduction. I: Bertilsdotter Rosqvist, Hanna, Nick Chown & Anna Stenning (red.) *Neurodiversity Studies A New Critical Paradigm*. London: Routledge.

Bishop-Fitzpatrick, Lauren, Sarah Dababnah, Mary J. Baker-Ericzén, Matthew J. Smith & Sandra M. Magaña (2019) Autism spectrum disorder and the science of social work: A grand challenge for social work research. *Social Work in Mental Health*, 17(1): 73–92.

Bons, Tomas, Åsa Bringlöv, Kristina Engwall & Francesca Östberg (2017) *Samverkan för barn med funktionsnedsättning i socialt utsatta familjer*. Tullinge: FoU Södertörn.

Bozkurt, Ingela (2010) *Sömnstörningar vid autismspektrumtillstånd*. Stockholm: Autismforum.

Bronfenbrenner, Urie (1979) *The ecology of human development: experiments by nature and design*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Braun, Virginia & Victoria Clarke (2006) Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), s. 77–101.

Bryman, Alan (2018) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Tredje uppl. Stockholm: Liber.

BUP Region Stockholm (2024) *Autism – vad händer på BUP?* <https://www.bup.se/diagnoser/autism/autism--vad-hander-pa-bup/> [Hämtat: 2024-06-07].

Cantwell, Joanne, Orla Muldoon & Stephen Gallagher (2015) The influence of self-esteem and social support on the relationship between stigma and depressive symptomology in parents caring for children with intellectual disabilities. *J Intellect Disabil Res*, 59 (19): 948-957.

Clements, Luke & Ana Laura Aiello (2021) *Institutionalising parent carer blame: The experiences of families with disabled children in their interactions with English local authority children's services departments*. Cerebra: University of Leeds.

Cocozza, Madeleine (2007) *The parenting of society - A study of child protection in Sweden – From report to support* (Avhandling). Linköping University, Linköping.

Cocozza, Madeleine & Sven E. O. Hort (2011) The dark side of the universal welfare state? Child abuse and protection in Sweden. In N. Gilbert, N. Parton, & M. Skivenes (Eds.). *Child protection systems - International trends and orientations*. Oxford: Oxford University Press.

Crabtree, Sara Ashencaen (2007) Family responses to the social inclusion of children with developmental disabilities in the United Arab Emirates. *Disability & Society*, 22(1): 49–62.

Drever, James (1979) *The Penguin dictionary of psychology*. Middlesex: Penguin.

Dunn, Yo (2020) *Social work with autistic people: Essential knowledge, skills, and law for working with children and adults*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Engwall, Kristina, Francesca Östberg, Gunnel Andersson, Tomas Bons & Åsa Bringlöv (2019) Children with disabilities in Swedish child welfare – a differentiating and disabling practice. *European Journal of Social Work*, 22 (6):1025-1037.

Fisher, Marisa H., Richard A. Epstein, Richard C. Urbano, Alison Vehorn, Michael J. Cull & Zachary Warren (2018) A population-based examination of maltreatment referrals and substantiation for children with autism spectrum disorder. *Autism*, 23(5): 1335-1340.

Firth, Ian & Rachel Dryer (2013) The predictors of distress in parents of children with autism spectrum disorder. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 38(2): 163–171.

Fox, Jessica (2021) Re-writing the “rules of engagement”: Using critical reflection to examine ableist social work practice. *Aotearoa New Zealand Social Work*, 33(1): 44-54.

Goetz, Teddy G. & Noah Adams (2022) The transgender and gender diverse and attention deficit hyperactivity disorder nexus: a systematic review. *Journal of Gay & Lesbian Mental Health*, 28(5):1–18.

Guba, Egon G. & Yvonna S. Lincoln (1994) Competing paradigms in qualitative research. I: Denzin, Norman K & Yvonna S Lincoln (red.). *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, California: Sage.

Gullon-Scott, Fiona & Cathie Long (2022) FII and perplexing presentations: What is the evidence base for and against current guidelines, and what are the implications for social services? *British Journal of Social Work*, 52: 4040–4056.

Habiliteringen (2023) *Många med hög frånvaro har NPF*. <https://www.habilitering.se/fakta-och-rad/temasidor/skola-och-npf/manga-med-hog-franvaro-har-npf/> [Hämtat: 2024-04-06].

Hamid, Mohsin (2023) *Den siste vite mannen*. Stockholm: Natur & Kultur.

Haruvi-Lamdan, Nirit, Danny Horesh & Ofer Golan (2018) PTSD and Autism Spectrum Disorder: Co-Morbidity, Gaps in Research, and Potential Shared Mechanisms. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 10(3): 290–299.

Hayes, Stephanie A. & Shelley L. Watson (2012) The impact of parenting stress: a meta-analysis of studies comparing the experience of parenting stress in parents of children with and without autism spectrum disorder. *J Autism Dev Disord*, 43:629–42.

Heslop, Philip & Matthew Bushell (2023) Reporting Findings from an Exploratory Study of Social Workers' Perceptions about autism Training. *British Journal of Social Work*, 53: 3218–3236.

Holt, Amanda (2023) 'I'm his safe space': Mothers' Experiences of Physical Violence From Their Neurodivergent Children—Gender, Conflict and the Ethics of Care. *The British Journal of Criminology*, XX: 1–16.

Idring, Selma, Michael Lundberg, Harald Sturm, Christina Dalman, Clara Gumpert, Dheeraj Rai, Brian K. Lee & Cecilia Magnusson (2015) Changes in Prevalence of Autism Spectrum Disorders in 2001–2011: Findings from the Stockholm Youth Cohort. *J Autism Dev Disord*, 45: 1766–1773.

Jacobsen, Dag Ingvar (2017) *Hur genomför man undersökningar? Introduktion till samhällsvetenskapliga metoder*. Lund: Studentlitteratur AB.

Jones, Lisa, Mark A Bellis, Sara Wood, Karen Hughes, Ellie McCoy, Lindsay Eckley, Geoff Bates, Christopher Mikton, Tom Shakespeare & Alana Officer (2012) Prevalence and risk of violence against children with disabilities: a systematic review and meta-analysis of observational studies. *Lancet*, 380: 899–907.

Kaliber (2023) Syskonen blev hemmasittare – socialtjänsten ville tvångsomhänderta. [Radioprogram]. Sveriges Radio. P1, 9 oktober.

Keesler, John M. (2019) Understanding emergent social workers' experiences and attitudes toward people with psychiatric, physical, and developmental disabilities. *Journal of Social Work Education*, 57(1): 85–99.

Killander, Catrin (2022) Måltider. I: Anna Backman (red.) *Vänskap, skola, familjeliv: anpassningar och färdigheter för barn med autism*. Stockholm: Natur & Kultur Läromedel.

Kinnear, Sydney H., Bruce G. Link, Michelle S. Ballan & Ruth L. Fischbach (2016) Understanding the experience of stigma for parents of children with autism spectrum disorder and the role stigma plays in families' lives. *J Autism Dev Disord*, 46: 942–953.

Leviner, Pernilla (2011) *Rättsliga dilemma i socialtjänstens barnskyddsarbete* (Avhandling). Stockholms universitet: Stockholm.

Leviner, Pernilla (2014) Child protection under Swedish law – Legal duality and uncertainty. *European Journal of Social work*, 17(2): 206–220.

Lincoln, Yvonna S. & Egon G. Guba (1985) *Naturalistic Inquiry*. Beverly Hills, California: Sage.

Lissack, Kerrie & Christopher Boyle (2022) Parent/carer views on support for children's school non-attendance: 'How can they support you when they are the ones who report you?' *Review of Education*, 10(3): 1–33.

Malcolm, Megan (2022) Environmental accessibility for autistic individuals: Recommendations for social work practice and spaces. *Aotearoa New Zealand Social Work*, 34 (3): 103-106.

Marshall, Gordon (1994) *The concise Oxford dictionary of Sociology*. Oxford: Oxford University Press.

McCafferty, Paul & Judith McCutcheon (2020) Parenting a Child with Autism: Considering the Stresses, Supports and Implications for Social Work Practice. *Child Care in Practice*, 27 (4): 389–405.

Minnes, Patricia, Adrienne Perry & Jonathan A. Weiss (2015) Predictors of distress and well-being in parents of young children with developmental delays and disabilities: The importance of parent perceptions. *Journal of Intellectual Disability Research*, 59(6): 551–560.

Neely-Barnes, Susan L., Heather R. Hall, Ruth J. Roberts & Carolyn Graff (2011) Parenting a child with an autism spectrum disorder: public perceptions and parental conceptualisation. *J Fam Soc Work*, 14:208–25.

Padgett, Deborah (2008) *Qualitative methods in social work research*. Second edition. Los Angeles, California: Sage Publications.

Papadopoulos Chris, Annemarie Lodder, Georgina Constantinou & Gurch Ranhawa (2018) Systematic review of the relationship between autism stigma and informal caregiver mental health. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 49:1665–1685.

Payne, Malcolm (2015) *Modern teoribildning i socialt arbete*. Stockholm: Natur & kultur.

Pellicano, Elizabeth & Jaquiline den Houting (2021) Annual research review: shifting from "normal science" to neurodiversity in autism science. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 63(4): 381–396.

Pettersson, Tove & Maria Andersson Vogel (2023) *Tvångsomhändertaganden av unga – betydelse av kön, härkomst och socioekonomisk bakgrund för bedömningar i LVU-mål*. Rapport 2023:1. Stockholm: Kriminologiska institutionen.

Pickar, Daniel B. & Robert L. Kaufman (2019) The special needs child after separation or divorce. Evidence-informed interventions for court-involved families. I: Lyn R. Greenberg, Barbara J. Fidler, & Michael A. Saini. *Evidence-informed interventions for court involved families: Promoting healthy coping and development*. Oxford: Oxford University Press.

Preece, David & Rita Jordan (2007) Social Workers' Understanding of Autistic Spectrum Disorders: An Exploratory Investigation. *The British Journal of Social Work*, 37(5): 925–936.

RFS, Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare (2024) *Kontaktperson och kontaktfamilj*. <https://rfs.se/frivilliguppdragen/kontaktpersoner-och-kontaktfamiljer/> [Hämtat: 2024-06-10].

Robertson, Caroline E. & Simon Baron-Cohen (2017) Sensory perception in autism. *Nat Rev Neurosci*, 18(11): 671-684.

Robinson, Carol A., Kaley York, Alexandra Rothenberg & Laura J. Bissell (2015) Parenting a child with Asperger's syndrome: a balancing act. *J Child Fam Stud*, 24:2310–2321.

Running, Alice & Danielle Jata-Hall (2023) *Parental Balme and the PDA profile of autism*. PDA Society.

Rutgers, Anna H., Marinus H. van Ijzendoorn, Marian J. Bakermans-Kranenburg, Sophie H. N. Swinkels, Emma van Daalen, Claudine Dietz, Fabienne B. A. Naber, Jan K. Buitelaar &

Herman van Engeland (2007) Autism, attachment and parenting: a comparison of children with autism spectrum disorder, mental retardation, language disorder, and non-clinical children. *J Abnorm Child Psychol*, 35(5): 859–70.

Rätten till utbildning (2024) *Kampanjen Rätten till utbildning– en skola för ALLA*. <https://www.rattentillutbildning.se/kampanj/> [Hämtat: 2024-05-05].

Saposnek, Donald T., Heidi Perryman, Josanna Berkow & Sherrill Ellsworth (2005) Special needs children in family court cases. *Family Court Review*, 43(4): 566–581.

Schall, Carol (2000) Family perspectives on raising a child with autism. *Springer Science & Business Media*, 9: 409–423.

Scocco, Charlotte (2022) Problembeteenden – hantera och förebygg. I: Anna Backman (red.) *Vänskap, skola, familjeliv: anpassningar och färdigheter för barn med autism*. Stockholm: Natur & Kultur Läromedel.

Skolverket (2023) *Skolans ansvar för barn som far illa*. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/skolans-ansvar-for-barn-som-far-illa> [Hämtat: 2024-06-07].

Skolverket (2024) *Extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram*. <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/extra-anpassningar-sarskilt-stod-och-atgardsprogram> [Hämtat: 2024-06-07].

Socialstyrelsen (2009) *Barnets rätt och LVU – om barnet i rättsprocessen*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Socialstyrelsen (2023) *LVU Handbok för socialtjänsten*. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/handbocker--juridisk-handbok/2023-12-8859.pdf> [Hämtat: 2024-03-19].

Socialstyrelsen (2023b) Frågor och svar. <https://www.socialstyrelsen.se/om-socialtjansten/fragor-och-svar-om-lvu/> [Hämtat: 2024-03-19].

Socialstyrelsen (2023c) BBIC Grundbok Barns behov i centrum. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2023-9-8734.pdf> [Hämtat: 2024-06-06].

SOU 2000:77. *Omhändertagen - Samhällets ansvar för utsatta barn och unga.*

SOU 2015:71. *Barns och ungas rätt vid tvångsvård. Förslag till ny LVU.*

Strömberg, Dag (2022) Sömn. I: Anna Backman (red.) *Vänskap, skola, familjeliv: anpassningar och färdigheter för barn med autism.* Stockholm: Natur & Kultur Läromedel.

Sundell, Knut, Tine Egelund, Cecilia Andréé Löfholm & Catrine Kaunitz (2007) *Barnavårdsutredningar - en kunskapsöversikt* (Andra upplagan). Stockholm: Gothia.

Sveriges domstolar (2021) *Vård av unga, LVU.* <https://www.domstol.se/amnen/tvangsvard/vard-av-unga-lvu/beslut-om-vard-av-unga-lvu/> [Hämtat: 2024-06-03].

Taylor, Mark J., Mina A. Rosenqvist, Henrik Larsson, Christopher Gillberg, Brian M. D'Onofrio, Paul Lichtenstein Sebastian & Lundström (2020) Etiology of Autism Spectrum Disorders and Autistic Traits Over Time. *JAMA psychiatry*, 77(9): 936–943.

Theodorsson, Annika (2023) *Att arbeta normkritiskt: komplexitet och utmaningar för ledare och deltagare.* Lund: Studentlitteratur AB.

SFS 1942:740 *Rättegångsbalk.*

SFS 1971:291 *Förvaltningsprocesslagen*

SFS 1990:52. *Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga.*

SFS 1993:387. *Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade.*

SFS 2001:453. *Socialtjänstlag.*

SFS 2009:400 *Offentlighets- och sekretesslag.*

SFS 2010:800. *Skollag.*

SPSM Specialpedagogiska myndigheten (2024) *Om oss.* <https://www.spsm.se/om-oss/>
[Hämtat: 2024-06-07]

Swärd, Hans (2007) Om outsiders och att hålla normalitetsdjävulen i schack. I: Kerstin Svensson (red.). *Normer och normalitet i socialt arbete.* Lund: Studentlitteratur AB.

Sveriges domstolar (2022) *Förvaltningsdomstolar* <https://www.domstol.se/om-sveriges-domstolar/sa-fungerar-domstolarna/forvaltningsdomstolar/> [Hämtat: 2024-06-07].

Tomanik, Stacy, Gerald E. Harris & Jacqueline Hawkins (2004) The relationship between behaviours exhibited by children with autism and maternal stress. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 29 (1): 16–26.

Vetenskapsrådet (2017) *God forskningsed.* Stockholm: Vetenskapsrådet.

von Wright, Moira (2002) Det relationella perspektivet. I: Skolverket. *Att arbeta med särskilt stöd – några perspektiv.* Stockholm: Skolverket.

Walker, Nick (2014) *Neurodiversity: some basic terms & definitions*. <https://neuroqueer.com/> [Hämtat: 2024-04-05].

Vårdguiden 1177 (2019) *Habilitering*. <https://www.1177.se/stockholm/undersokning-behandling/habilitering/habilitering/> [Hämtat: 2024-06-07].

Vårdguiden 1177 (2023) *BUP barn- och ungdomspsykiatri*. <https://www.1177.se/Skane/barn-gravid/vard-och-stod-for-barn/bup--barn--och-ungdomspsykiatri/> [Hämtat: 2024-06-07].

Woodgate, Roberta L., Christine Ateah & Loretta Secco (2008) Living in a world of our own: the experience of parents who have a child with autism. *Qualitative Health Research*, 18(8): 1075-1083.

Xie, Sherly, Håkan Karlsson, Christina Dalman, Linnea Widman, Dheeraj Rai, Renee M. Gardner, Cecilia Magnusson, Diana E. Schendel, Craig J. Newschaffer & Brian K. Lee (2019) Family history of mental and neurological disorders and risk of autism. *JAMA Network Open*, 2(3): e190154.

Åsberg, Lilja (2022) *Ork och lust. I: Anna Backman (red.) Vänskap, skola, familjeliv: anpassningar och färdigheter för barn med autism*. Stockholm: Natur & Kultur Läromedel.

Östnäs, Anders (2007) *Norm och normalisering inom handikappvetenskap och handikappidrott. I: Kerstin Svensson (red.) Normer och normalitet i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur AB.

Rättsfall

HFD 2018 ref. 6

RÅ 2010 ref. 24

9. Bilaga 1

Riksföreningen Autism

20090930

Sammanfattning av problemställningar i LVU-ärenden som rör barn med autismspektrumtillstånd

1. Brister i bedömnings- och utredningsfasen av LVU-ärenden

(i) Konsekvenserna av barns funktionsnedsättning tolkas som brister i omsorgen

I de LVU-utredningar som vi granskat har barnets autismdiagnos inte beaktats som en viktig omständighet i den problembild som målas upp kring det aktuella barnets livsförhållanden. Istället tolkas de beteendemönster som barnet har på grund av sin funktionsnedsättning som tecken på att det finns brister i föräldrarnas omsorg om barnet. Det kan handla om att barnen inte går i skolan, att barnet är inåtvänt och inte fungerar i sociala sammanhang, att barnet har vänt på dygnet, att de har magproblem, är aggressiva etc. När dessa omständigheter tolkas som symtom på brister i omsorgen utan att hänsyn tas till att barnet faktiskt har en funktionsnedsättning med motsvarande symtom riskerar familjer att brytas upp genom ett LVU-beslut. Detta förhållningssätt legitimeras indirekt av Socialstyrelsens allmänna råd som anger motsvarande beteendemönster som tecken på att det råder missförhållanden i familjer som ytligt sätt fungerar väl. (se Socialstyrelsens allmänna råd SOSFS 1997:15 s 28, *Brister i omsorgen, Psykiska behov*). I dessa beskrivs vissa beteenden hos barn som indikatorer på brister i vårdnadshavarnas omsorg om barnet. Dessa beteenden överensstämmer väl med de beteenden som förekommer hos barn med autism (magproblem, sömnsvårigheter, aggressivitet, inåtvändhet eller isolering från sin omgivning). I flera av de utredningar som vi granskat saknas det sakliga uppgifter om vad som utgör brister i omsorgen, Istället förlitar utredarna sig i stor utsträckning på att de konstaterade problemen runt barnen måste bero på missförhållanden i hemmet. Svepande formuleringar om att föräldrarna saknar förmåga att ge barnet vederbörlig struktur för att kunna gå till skolan, vända på dygnsrytmen, etc. är vanligt förekommande.

(ii) Objektivitetsperspektiv saknas

Föräldrar till barn med autismspektrumtillstånd får ofta kämpa gentemot myndigheterna för att barnets behov av stöd skall erkännas och tillgodoses. När föräldrarna inte delar socialtjänstens uppfattning om barnets behov läggs deras avvikande ställningstagande ofta dem till last i en framtida LVU-process. Ett oliktyckande kan bli förödande.

Det förefaller också som om handläggarna på ett tidigt stadium i utredningsfasen gör ett ställningstagande som sedan inte omprövas. I sin iver att hitta förklaringar till barnets

avvikande beteende lyfts triviala och lösryckta omständigheter fram om föräldern (ofta modern) som diskvalificerande beteenden för fortsatt vård om barnet. Varje omständighet som på något sätt stärker det egna ställningstagandet lyfts fram, medan omständigheter som talar mot marginaliseras eller bortses helt ifrån. Detta förhållningssätt förstärks ofta av att det i utredningsfasen uppstår konflikter mellan vårdnadshavarna och socialtjänstens handläggare. Tyvärr hanteras dessa konfliktsituationer sällan på ett professionellt sätt av socialtjänstens handläggare.

Vi har också noterat att socialtjänsten (och domstolarna) tenderar att lägga alltför stor vikt vid utlåtanden från källor som antingen har ett egenintresse i processen eller saknar kompetens för att ge relevanta utlåtanden. Det kan t.ex. vara så att kommunen i sin utredning lyfter fram en föreståndare för ett familjehem som beskriver hur stora framsteg det omhändertagna barnet gjort under sin vistelse i familjehemmet. I ett annat fall kan det handla om att stort referensutrymme lämnas till en jämnårig kontaktperson som beskriver orsak och verkan av den omhändertagnes tillstånd. Dessa typer av utsagor får ofta stå oemotsagda i utredningen och tillmäts oproportionerlig tyngd.

(iii) Skolans roll i LVU-ärenden

En annan viktig faktor i bedömningsfasen är hur skolsituationen ser ut för barnet. I de fall där barnet inte har fått någon diagnos och inte heller något adekvat stöd i skolan blir en skolsituation med mycket frånvaro ofta en utlösande faktor för ett LVU-ärende. Det är dessutom vanligt att det uppstår konflikter mellan barnets föräldrar och skolan, vilket i sin tur kan bidra till en negativ tolkning i en LVU-utredning. Skolan har vidare en anmälningsplikt till socialnämnden när de misstänker att barnen far illa (14 kap 1 § SoL). I de fall vi har granskat märker vi att skolans utlåtande är färgade av den turbulens som ofta uppstår när skolan inte tagit till sig att barnet har autism och upplever att föräldrarna inte gör vad de kan för att få barnen till skolan och vice versa när föräldrarna upplever att eleven inte får det stöd som den behöver. Skolans utsaga blir ofta en stark faktor för ett tvångsomhändertagande.

(iv) Samverkansbrister

I flera fall saknas samverkan mellan socialtjänsten, LSS-enheten, habilitering, eller viktiga nätverk kring familjen. När man har vetskap eller misstanke om att barnet har någon form av autismspektrumtillstånd borde det vara obligatorisk med samverkan med LSS-enhet och i förekommande fall med habilitering.

(v) Alternativa och adekvata stödåtgärder sätts inte in i utredningsfasen

I flera fall kan vi konstatera att de problem som utgör upprinnelsen till tvångsomhändertagandet sannolikt skulle kunna avhjälpas om adekvat stöd i skola och i hemmet hade satts in. För att kunna sätta in rätt hjälp och stöd behövs kunskap om barnets funktionsnedsättning samt familjesituationen i övrigt. Denna möjlighet att ge familjen adekvat stöd är särskilt angelägen för barn med autismspektrumtillstånd. Här behövs det kunskap om de bakomliggande omständigheterna och ett bättre samarbete med LSS, skolan, habilitering, m.m.

(vi) Metodiken Barnets Behov i Centrum (BBIC) missar målet i LVU-ärenden

Socialstyrelsen anför att socialtjänstens utredningar förbättrats med den breda uppslutning som BBIC fått i landets kommuner (Socialstyrelsens undersökning *Barnets rätt och LVU* juni 2009). Trots detta kan vi konstatera att i de fall där barnet har autismspektrumtillstånd har kommuner som använder sig av BBIC missat att se barnets verkliga behov i utredningen.

Förslag på åtgärder

- Vi anser att Socialstyrelsen behöver omarbete och nyansera texten i SOSFS 1997:15 (sid 28) avseende riktlinjerna för tolkningskriterierna för brister i föräldraomsorgen. Texten behöver kompletteras för att uppmärksamma att uttrycken för barnets psykiska behov inte nödvändigtvis behöver bero på föräldrarnas brister i omsorgen utan kan förklaras utifrån att barnet har autismspektrumtillstånd.
- Vi anser att handläggarna (samt i förlängningen socialnämnden) behöver få obligatorisk kunskap/utbildning om autismspektrumtillstånd så att handläggarna uppmärksammar samt inser de livsbetingelser som funktionsnedsättningen medför. Det är dessutom viktigt att handläggarna/beslutsfattarna förstår konsekvenserna av att placera barn med autismspektrumtillstånd utanför sin invanda hemmiljö.
- Hos barn som uppvisar allvarliga symtom måste en allsidig utredning (medicinsk, psykologisk, social och pedagogisk) göras. Det är viktigt att göra detta även i de fall de föreligger uppenbara brister i föräldraomsorgen.
- Det behövs tydliga samverkansformer internt mellan LSS och den del av socialtjänsten som handlägger LVU-ärenden. LVU-handläggarna behöver också i större utsträckning samverka med andra personalgrupper som har kunskap om barnet och autismspektrumtillstånd.
- Vi anser att socialtjänsten behöver bättre utbildning för att ge adekvat stöd och hjälp som alternativ till beslut om tvångsomhändertagande. Här behövs bättre samverkan mellan socialtjänsten och LSS samt i synnerhet mellan socialtjänsten och barnhabilitering och BUP.
- Vi vill att Socialstyrelsen utvärderar tillämpningen av BBIC för barn som har någon form av autismspektrumtillstånd.
- Vi önskar att socialtjänsten i större utsträckning görs uppmärksam på de inneboende konflikter som ligger bakom frånvaro av barn med misstänkt funktionsnedsättning.

2. Brister i beslut och verkställighet av placeringar

Socialnämnden fattar beslut om tvångsomhändertagande. Detta beslut skall underställas länsrätten. I speciella fall kan socialnämnden besluta om omedelbara omhändertaganden utan att ärendet underställs länsrätten i förväg. För beslut om boendepacering samt innehållet i vården har socialnämnden beslutanderätt som inte behöver underställas länsrätten. Vi har noterat flera brister i beslut och verkställighet av LVU-ärenden.

(i) Närhetsprincipen åsidosätts vid placeringsbesluten

När beslut om placering fattas skall barnet i största möjliga mån placeras i närhet till hemmet. Det är enbart när barnen förmodas löpa särskilda risker som det är försvarbart att frångå närhetsprincipen. I flera ärenden har barnen placerats mer än 500 kilometer (och i något fall 1000 km) från hemmet. I inget av de fall vi granskat har placeringsorten legat mindre än 200 km från barnets hem.

Exempel: Barnen bor i Gällivare och placeras i ett hem i närheten av Sala. Det fanns inga särskilda omständigheter enligt LVU som grund för att avvika från närhetsprincipen. HVB-hemmet hade heller inte någon speciell kompetens att hantera barnens svårigheter. Det valda boendalternativet var däremot betydligt billigare än andra alternativ.

(ii) Boendeplaceringarna är inte anpassade till barn med autismspektrumtillstånd

I de ärenden vi granskat saknas adekvat kompetens om autismspektrumtillstånd på de boendeplaceringar där beslut om LVU verkställs. Det görs därför inga särskilda anpassningar i boendemiljön. Sammansättningen av barn som placeras på HVB-hem är också ett stort problem. Det görs ingen skillnad om barnen är där för drogproblematik, kriminalitet eller om de behöver stöd på grund av funktionsnedsättning. *Exempel:* Barn med Aspergers syndrom placeras på HVB-hem där övriga boende är där för problem med droger och kriminalitet. Efter hot och bråk placeras barnet i familjehem. Personerna i familjehemmet har ingen kunskap eller insikt om AS utan tillämpar ett eget förhållningssätt till barnet, vilket förvärrar barnets utsatta situation.

(iii) Brister i socialnämndens ansvar för den omhändertagnes omvårdnad

Vid beslut om LVU övergår vårdansvaret till socialnämnden. Detta innebär att det är socialtjänsten som är ansvarig för att barnet får den vård och omsorg som barnet behöver (6 kap 1 § SoL). För barn med autismspektrumtillstånd handlar det bland annat om att se till att barnet får professionellt stöd såväl i skola, som för övrig tid. Detta stöd behöver utformas i samverkan med skola, habilitering, BUP och LSS-enheten i kommunen. I de fall vi granskat har socialtjänsten brustit i detta ansvar och i flera fall har ingen tagit ansvar för att barnet får de stöd barnet behöver. *Exempel:* Femtonårig pojke får diagnos Aspergers syndrom i samband med placeringen till ett HVB-hem. Trots utförlig information om funktionsnedsättningen och hur den yttrar sig samt vilka stödåtgärder som behöver sättas in anpassas varken vården eller förhållningssätt till detta. Vare sig pojken eller modern får någon information om vilka konsekvenser funktionsnedsättningen kommer att ha för hans vardag och fortsatta liv. Han får heller ingen information om möjligheter till stöd i skolan eller övrig tid. Konsekvenserna blir att han inte får något stöd.

(iv) Grundlösa begränsningar i umgängesrätten

Enligt 6 kap SoL bör vård utanför hemmet utformas så att den stärker den enskildes samhörighet med anhöriga och andra närstående samt kontakten med hemmiljön. I 14 § LVU åläggs socialnämnden att så långt som möjligt tillgodose den unges behov av kontakt med föräldrarna eller den som har vårdnaden om barnet. Beslut om begränsningar i umgänget behöver inte underställas länsrätten.

I de ärenden vi granskat har umgängesrätten beskrivits kraftigt utan att några särskilda skäl förelegat eller angivits för detta. Detta förhållande i kombination med att närhetsprincipen åsidosätts vid placeringsbeslut gör att barnet utsätts för ett omänskligt lidande, speciellt i de fall där de inte vill annat än att vara med sin familj. Det är heller inte ovanligt att barnet begränsas till att träffa sina föräldrar en gång i månaden och då utan möjlighet att dela nattvila. I vissa fall föreskriver socialtjänsten att umgänget dessutom måste ske i närvaro av tredje part. Dessa betydande begränsningar i umgängesrätten görs utan att någon vederhäftig grund anges. Dessutom beslutas det om andra begränsningar såsom telefonkontakt en gång per vecka a 20 minuter, begränsningar i mejlkontakt, och internetanvändning m.m. Ibland fattas besluten om begränsningar av familjehemmet. Det är svårt att veta huruvida detta är gjort med socialtjänstens goda minne eller inte. *Exempel:* Pojke 16 år placeras 500 km från hemmet utan möjlighet att få återkomma till sitt hem eller sin hemkommun. Umgänget med

modern begränsas till dagtid en helg i månaden på familjehemsorten. De får bara pratas vid på telefon tre gånger i veckan och då max 20 minuter. Pojken får ingen tillgång till internet och får inte ha mobiltelefon. Grunden för beslutet om omhändertagande är att pojken skall komma till rätta med sin diabetes samt de beteendemönster som följer av hans funktionsnedsättning (självisolering från jämnåriga, dåliga dygnsrytm samt frånvaro från skola). Modern anses kunna störa denna utveckling varför umgänget behöver begränsas.

(v) Beslut om omedelbara omhändertagande

Ett beslut om tvångsomhändertagande skall enligt 4 § LVU fattas av länsrätten efter ansökan av socialnämnden. Socialnämnden får emellertid under vissa angivna premisser besluta om omedelbart omhändertagande utan att länsrätten fattat beslut om detta (6 § LVU). Beslutet skall underställas länsrätten senast en vecka från det att beslutet fattades. Möjligheten till omedelbart omhändertagande får endast utnyttjas när rättsens beslut om vård inte kan avvaktas med hänsyn till (i) den unges hälsa eller utveckling, eller (ii) till att den fortsatta utredningen allvarligt kan försvåras eller vidare åtgärder hindras. Trots att skälen till omedelbara omhändertaganden är restriktivt utformade, förekommer åtgärden på ett godtyckligt sätt. Problemet är att även om länsrätten sedermera undanröjer socialtjänstens beslut så innebär detta att barnet placeras någon annanstans åtminstone under åtminstone två till tre veckor utanför hemmet. För en person med autism kan detta få betydande negativa konsekvenser.

Förslag på åtgärder

- Tillämpningsföreskrifterna för närhetsprincipen måste tydliggöras till landets socialtjänster och förvaltningsdomstolar. Särskild hänsyn i besluten borde tas till vilka konsekvenser placeringsbesluten får för barn med autismspektrumtillstånd.
- Det behövs tydliga krav på att boendeplaceringar för barn med autismspektrumtillstånd är anpassade till de särskilda behov som de har. Grundläggande faktorer i dessa hänsyn är boendemiljön (t.ex. sammansättning av tvångsomhändertagna) samt kompetens hos personal.
- Det behövs en översyn hur vårdplaner utformas för barn som har autismspektrumtillstånd. I utformandet av vårdplaner behöver utlåtanden från sakkunnig ges stor betydelse. Socialstyrelsens riktlinjer behöver förändras i förhållande till detta.
- Det behövs förtydligande i tillämpningsreglerna för umgängesbegränsningar. I Socialstyrelsens allmänna råd omnämns särskild försiktighet i begränsningar av umgänget när det gäller invandrabarn. Samma hänsyn borde även tas till barn med autismspektrumtillstånd där uppbrott från hemmiljön är traumatiserande i sig, varför stor försiktighet är nödvändig innan beslut om omhändertagande fattas. En LVU-placering får inte innebära att barnet avskärs från kontakt med känslomässigt betydelsefulla personer. För personer med autism är detta av ännu större betydelse. Särskild uppmärksamhet måste därför ges inför umgängesbeslut där barn har denna form av funktionsnedsättning.
- Det behövs klarhet kring vilka och hur omfattande befogenheter familjehemmet har att bestämma om umgängesbegränsningar.

- Förekomsten och tillämpningen av omedelbara tvångsomhändertaganden enligt 6 § LVU borde utredas.

3. Kommunens formella brister i handläggningen av LVU-ärenden

I LVU, SoL och förvaltningslagen, finns bestämmelser som reglerar handläggningen i LVU-ärenden. Det kan kanske betraktas som en allmän problematik, men rättssäkerhetsaspekterna är särskilt angelägna att slå vakt om när det gäller LVU-ärenden.

(i) Brist på kommunikation

De vanligaste felen handlar om kommunikation från socialtjänsten till de berörda parterna. Det finns flera bestämmelser i ovan nämnda lagar om hur kommunikationen skall se ut, där det förekommer stora brister.

(ii) Begäran av omprövningar prövas inte inom ramen för LVU och förvaltningslagen

I flera fall har begäran om omprövning av t.ex. umgängesrätten inte handlagts som ett inkommit ärende utan enbart utgjort en omständighet i den löpande uppföljningen av umgängesrätten. Därför har heller inte några beslut fattats, varför begäran av omprövning därmed inte gått att överklaga.

(iii) Avsaknad av besvärshänvisning

Beslut som faktiskt är överklagbara saknar besvärshänvisning, vilket gör att de inblandade uppfattar att det inte går att överklaga besluten.

Förslag på åtgärder

Vikten av att de formella handläggningsreglerna följs i LVU-mål är särskilt angeläget. Vi önskar att Socialstyrelsen lyfter fram detta i sina allmänna råd.

4. Brister i socialtjänstens attityd och förhållningssätt i LVU-ärenden

Som tidigare påpekats uppstår ofta konflikter i LVU-ärenden mellan föräldrarna och handläggarna inom socialtjänsten. Dessa konflikter påverkar inte bara utredningarnas kvalitet utan skapar ett betydande misstroende hos de som socialtjänsten har i uppdrag att hjälpa.

Det är heller inte ovanligt att hot om omhändertagande enligt LVU används som makt- och påtryckningsmedel. I flera fall där vårdnadshavare tackat nej till frivillig insats (LSS eller SoL) p.g.a. att den erbjudna insatsen inte uppfattas som anpassad till barnets behov, ställs föräldrarna inför alternativet om LVU om de inte godtar de erbjudna insatserna. På liknande sätt har LVU-hot använts för att komma till rätta med vad som anses vara oönskade beteenden hos barnet. På så sätt utnyttjas LVU som påtryckningsmedel för att föräldrarna skall hörsamma socialtjänstens lösningar och förslag.

I vissa fall används hotet om LVU till att kommunen startar en LVU-utredning. I andra fall där LVU-beslut redan tagits förekommer det hot om begränsningar i umgänget används som påtryckningsmedel för att den unge skall medverka till de förhållningsregler som socialförvaltningen respektive familjehemmet ställer upp.

Förslag på åtgärder

- Handläggarna på socialtjänsten behöver förutom utbildning om funktionsnedsättning även utbildning i bemötande.
- De behövs utbildningsinsatser för att komma till tals med negativa och ifrågasättande attityder till föräldrar och familjer.
- Det skulle behövas en oberoende medlingstjänst med särskild kunskap om funktionsnedsättningar som kan medla och erbjuda professionell konfliktlösning.

5. Brister i rättsväsendet som påverkar rättssäkerheten

(i) Okunskap om neuropsykiatriska funktionsnedsättningar i domstolsprocessen

- Ett LVU-beslut måste underställas länsrätten. På så sätt anses rättsäkerheten säkerställd. Domstolarna saknar emellertid kompetens att avgöra enskilda ärenden där t.ex. autismproblematik utgör grunden för LVU-beslutet. Trots att domstolen har ett långtgående utredningsansvar i förvaltningsmål har det i de fall som vi granskat saknats ett kritiskt förhållningssätt till uppgifter och källor i socialnämndens utredning.
- I granskningen av domar som rör upphörande av tvångsvård framgår det av ofta domskälen att att frivillig vård är möjlig, men att tvångsvården ändå behöver fortsätta eftersom föräldrar och socialtjänsten har olika uppfattningar om hur vården bör bedrivas. Därmed blir konflikten i sig en grund för att tvångsomhändertagandet skall fortsätta. Denna grund för fortsatt tvångsvård är inte ensam tillräcklig för att berättiga tvångsvård.

(ii) Brister i de offentliga biträdenas företräderskap

I LVU-ärenden ges rätt till rättshjälp för offentligt biträde. Tyvärr tvingas vi konstatera att de offentliga biträdena ofta uppvisar påtagliga brister i utförandet av sina uppdrag. Vårt intryck är att företrädarna okritiskt utgår från socialförvaltningens utredning och tar väldigt lite tid att sätta sig in i ärendet. Det är inte heller ovanligt att det offentliga biträdet underlåter att höra sina klienters uppfattning. I fall med mindre barn förefaller det som om ombudets enda källa är socialtjänstens utsagor samt i de fall då LVU redan beslutats familjehemmets eller behandlingshemets utsagor. Förutom att höra barnen borde det vara självklart att höra föräldrarnas utsagor om situationen. *Exempel:* Trots att barnet (17 år) tydligt uttrycker att han vantrivs och avskyr det ställe där han blivit placerad enligt LVU väljer hans offentliga ombud att i skriftväxling och i domstolsförhandlingen att i enlighet med socialtjänstens utredning hävda att barnet mår bra och utvecklas utmärkt i sitt boende.

(iii) Tillsynen över verkställigheten av LVU-beslut behöver skärpas

Beslut om verkställighet av LVU-beslut underställs inte länsrätten. Vår granskning tyder på att verkställigheten av besluten uppvisar stora brister (se under avsnitt 2). Det behövs en aktiv tillsynsmyndighet som inte bara utövar tillsyn utifrån anmälningsärenden. Tillsynen är mycket betydelsefull för att säkerställa att barnen får anpassad och adekvat vård.

6. Barnperspektivet beskärs väsentligt i utrednings-, besluts- och verkställighetsfasen av LVU-ärenden

Trots att BBIC, vars övergripande syfte är att slå vakt om barnperspektivet, slagit igenom i landets kommuner, finns betydande brister i tillämpningen av Barnkonventionen i flertalet av de LVU-ärenden som kommit till vår kännedom. Formellt sett kan det tyckas att barnkonventionen beaktas, men när det handlar om att verkligen förstå och beakta vad barnen själva tycker och känner är barnperspektivet betydligt eftersatt.

Förslag på åtgärder

- Barn som har autismspektrumtillstånd måste ges tillgång till en "social tolk" vid samtal och möten med socialtjänsten. Det kan vara någon från habiliteringen eller BUP som har god kunskap om funktionsnedsättningen och barnet och som har god förmåga att tolka, anpassa och tydliggöra kommunikation.